

Menn i familien

- Menns familiearbeid i et klasseperspektiv

Kristin Egge-Hoveid

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2008

Sammendrag

I denne oppgaven analyseres klasseforskjeller i menns deltakelse i familiearbeidet. Med familiearbeid menes det arbeid som utføres for å organisere og opprettholde familiens daglige velferd, og det inkluderer således både husarbeid og omsorg for barn.

I og med at toinntektsfamilien nå har etablert seg som den vanligste familieformen i de fleste norske familier, har det de siste årene blitt stadig større interesse knyttet til menns rolle i familien og deres bidrag i omsorg for barn og husarbeid. Å likestille kvinner og menn både i arbeidslivet og i familielivet har lenge vært et politisk mål. Dette ser vi blant annet gjennom utforming av permisjonslovgivningen og opprettelse av en egen fedrekvote. Det har også de siste årene blitt et økt fokus på barns behov for tette og nære relasjoner til sine fedre, og et ”barns beste” argument legges til grunn for at menn bør prioritere mer tid med familien.

I forskningen på menn og familie har kjønnsteoretiske perspektiver, spesielt maskulinitetsteori, hatt fokus på endrede forestillinger knyttet til menns maskulinitet, og at moderne maskulinitet nå, i større grad enn tidligere, rommer omsorg og en følsom forpliktelse overfor familiens behov. Man tenker seg i dette perspektivet at en slik endring i menns maskulinitet vil bidra til at menn stadig øker sin innsats i hjemmet og at familiearbeidet stadig blir mer likestilt.

Samtidig viser den systematiske forskningen på menn og deres deltakelse i hjemmet at endringene mot likestilling går saktere enn forventet. Fortsatt er det kvinnene som har den største arbeidsmengden når det gjelder arbeidsoppgavene i familien.

Imidlertid har de fleste studier som har undersøkt menns bidrag i familiearbeidet vært opptatt av menns innsats i forhold til kvinners. Det finnes få systematiske studier som undersøker forskjeller mellom menn på dette området. Et hovedformål med denne oppgaven er derfor å avdekke variasjoner *mellom menn* i hvordan de tilrettelegger arbeidet i familien, og da med hovedvekt på klasseforskjeller mellom menn. Det er også få studier som systematisk har analysert sammenhenger mellom menns klassesetilhørighet og deltakelse i familiearbeidet.

Blant de mest sentrale hypotesene er at menn i middelklassen både deler likere og deltar mer i familiearbeidet enn menn i andre klasser, men at klasseforskjellene er størst når det gjelder husarbeid og mindre når det gjelder omsorgsarbeid.

Sammenhengene mellom menns klassetilhørighet og deres deltakelse i familiearbeidet analyseres ved bruk av data fra "Barnetilsynsundersøkelsen" 2002, gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Deltakelse i familiearbeid er målt ved hjelp av regresjoner på indekser for relativ fordeling av familiearbeid og omsorgsarbeid, og tid brukt på husarbeid ukentlig. Klassetilhørighet, målt ved hjelp av yrkeskoder, er den sentrale forklaringsvariabelen. Klassemodellen som brukes er basert på Erikson og Golthorpe sin klassemodell, hvor klasser kategoriseres etter yrkesgrupper som er relativt like med hensyn til inntekt, status, ansvar og autonomi. Teoretisk står denne modellen i en nyweberiansk tradisjon, hvor gruppers ulike livssjanser står sentralt for å forstå sosial ulikhet. Klasseforskjellene vil kontrolleres for antall barn og alder på yngste barn, menns arbeidstid, arbeidstidsordning, utdanning og egenskaper ved partneren. Dette er alle sentrale variabler som kan tenkes å påvirke menns deltakelse i familiearbeidet og det er også blant de vanligste å inkludere i analyser av husholdsarbeid. Lineær regresjon benyttes.

Resultatene viser at menn i middelklassen deler familiearbeidet likere enn menn i andre klasser. Dette kommer imidlertid ikke av at menn i middelklassen legger ned flere timer i familiearbeidet enn menn i andre klasser, men at menn i middelklassen har partnere som bruker få timer i uken på husarbeid. Vi finner ikke signifikante sammenhenger mellom menns klassetilhørighet og hvor mye tid de bruker på husarbeid. Faktorer som har vesentlig større betydning for menns faktiske tid til husarbeid viser seg å være partners utdanning, egen utdanning, alder på yngste barn, antall barn under skolealder og hvor lang arbeidstid menn har. Vi finner også at klasseforskjellene mellom menn forsvinner når vi trekker inn kvinners klasse, utdanning, arbeidstid og inntekt. Altså skyldes variasjon i menns familiearbeid i realiteten kvinnenens klasse, utdanning, arbeidstid og inntekt.

Separate analyser for omsorg og husarbeid avdekker også at omsorgsarbeidet gjennomgående deles likere enn husarbeidet, og at klasseforskjellene i fordelingen av familiearbeidet skyldes klasseforskjeller i husarbeidet, men ikke i omsorgsarbeidet. Alt i alt konkluderes det med at menns klasse ikke er av vesentlig betydning for verken fordeling av, eller menns deltakelse i familiearbeidet, og at det som har størst betydning for menns familiearbeid er egenskaper ved deres partnere.

Forord

Å skrive masteroppgave har vært en veldig lærerik, givende, men til tider også frustrerende og slitsom prosess! Det er uansett en god følelse å nå sette sluttstrek for en lang studenttilværelse.

Tusen takk til veileder Anne Lise Ellingsæter for hjelp til å konkretisere ideen jeg hadde om å skrive om familie og likestilling, for mange og konstruktive innspill gjennom hele skriveprosessen, og for en evig optimisme på mine vegne. Takk også til biveileder Ståle Østhus som tålmodig har tatt i mot alle metodespørsmål, og lest igjennom utkast underveis. Det samme gjelder Silje Vatne Pettersen ved Statistisk Sentralbyrå, som har bistått med oppklarende svar på små og større spørsmål knyttet til datamaterialet.

Jeg er selvfølgelig også veldig takknemmelig for at det finnes et pauserom i fjerde etasje på Harriet Holters hus, der samfunnsanalyse på alle tenkelige nivåer har vært en del av lunsjen, som ofte ble veldig lang (og engasjerende). Takk til alle dere som har gjort det siste året så hyggelig!

Og tusen tusen takk til Iben Brinch Jørgensen og Jeanette Sjøberg som har satt av tid og lest igjennom oppgaven med skarpt og konstruktivt blikk.

Takk til familien min. Foreldre og svigerforeldre. Uten deres hjelp ville jeg ikke kommet i mål!

Til slutt takk til det beste som finnes i livet mitt, Birger, Tarjei og Signe.

Innhold

Sammendrag	III
Forord	V
1. Innledning	I
Tema.....	I
Hvorfor studere variasjon i menns familiearbeid?	3
Oppgavens oppbygging.....	6
2. Teoretiske perspektiver og tidligere forskning	7
Mannsforskning	8
Maskulinitet.....	10
Hegemonisk maskulinitet.....	12
Menn i familieforskningen	15
Ny mannsrolle	16
Idealet om nærværende fedre og likestilte menn	17
Arbeidet fortsatt viktig for menns identitet	19
Teorier om arbeidsdeling.....	22
3. Klasseperspektiv på menns familiearbeid.....	33
Klasseanalysens relevans.....	34
Klassebegrepet – teoretiske og empiriske vurderinger	35
Klasseanalyse med utgangspunkt i Erikson og Goldthorpes klassemmodell	37
Klasse, familie og kjønn	40
Forskning på sammenhengen mellom klasse og familiearbeid	42
4. Forventede sammenhenger	47
Hvordan kan vi tenke vi oss at klasse påvirker menns familiearbeid?	47
Andre forhold som forventes å ha betydning for sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid.....	50
Antall og alder på barn.....	50
Arbeidstid	51
Arbeidstidsordning	52
Utdanning	54
Egenskaper ved partneren	54
Familiearbeidets to dimensjoner: Husarbeid og omsorg.....	56

5. Metode og data	59
Datamaterialet.....	59
Utvalg.....	59
Variabler og operasjonaliseringer	60
Avhengige variabler.....	61
Uavhengige variabler.....	66
Analyseverktøy.....	70
Lineær regresjon.....	71
Analysestrategi	72
6. Klasseforskjeller i menns familiearbeid.....	75
Betydningen av andre arbeidsforhold	79
Betydningen av menns utdanningsnivå.....	83
Betydning av egenskaper ved partnerne	86
7. Husarbeid eller omsorg?.....	91
8. Oppsummering og diskusjon	95
Klasse ikke viktig for menns familiearbeid.....	97
Hvilke andre forhold har betydning for menns familiearbeid?	101
Er menn mer barneorienterte enn likestillings-orienterte?.....	103
9. Avslutning.....	109
Konklusjon - implikasjoner av funnene.....	109
Videre forskning.....	110
Kildeliste	112
Appendiks 1	118
Appendiks 2.....	119
Appendiks 3.....	120

I. Innledning

Tema

Tema for denne oppgaven er menns deltakelse i familiearbeidet. Mer bestemt ønsker jeg å se nærmere på hvordan dette arbeidet organiseres og fordeles blant menn med ulik klassetilhørighet.

Menns familieengasjement har de siste tiårene vært gjenstand for stor interesse både i forskning og i den offentlige debatt. Gjennom kvinners stadig økende yrkesdeltakelse har toinntektsfamilien nå etablert seg som den vanligste familieformen i Norge, og dette har følgelig bidratt til et økt fokus på menns rolle i familien. At kvinner i stadig større grad deltar på lik linje med menn i *arbeidslivet* har ført til en forventning om en intensivering av menns deltakelse i *familielivet*. På mange måter kan vi også si at menns rolle i familien har endret seg. Et ideal om likestilling og en forestilling om en nærværende og omsorgsfull far er noe de aller fleste menn i dag forholder seg til (Bekkengen 2002; 2003; Plantin 2003b), og det hevdes at menn i dag ikke bare vil *ha* familie, men de vil *være* familie (Holter og Aarseth 1993). Med dette menes at menn i dag uttrykker et ønske om å delta og være til stede i den daglige omsorgen for barn og hjem, og en orientering mot familiens behov hevdes derfor å ha blitt inkorporert i en ny og moderne form for maskulinitet (Haavind 2006).

Også den norske velferdsstaten har bidratt til denne endringen i synet på menns rolle i familien. Økt likestilling i hjemmet anses å være en forutsetning for likestilling i arbeidslivet, og gjennom ulike velferdspolitiske initiativ og tiltak, som blant annet permisjonslovgivning og egen øremerket permisjon for fedre, har staten signalisert at menn må ta sin del av ansvaret i familiearbeidet.

Allikevel viser det seg at det er et stykke vei igjen før kvinner og menn er likestilte i fordelingen av arbeidet i familien. Selv om menn har økt sin innsats i familiearbeidet noe de siste 30 årene står kvinner fortsatt for omkring 2/3 av dette arbeidet (SSB 2002). Den tradisjonelle arbeidsdelingen i hjemmet ser derfor ut til å være mer seiglivet enn man hadde trodd. Imidlertid er det å forvente at det vil være variasjoner i hvor tradisjonell arbeidsdelingen er i ulike familier. I enkelte familier vil menn bidra mer enn i andre, og det er dette jeg ønsker å belyse nærmere i denne oppgaven.

Nå som de fleste familier består av to yrkesaktive parter, utfolder familielivet seg i nær relasjon til arbeidslivet. Muligheter og begrensninger i arbeidslivet preger måten man organiserer familielivet på, og det har etter hvert også blitt økende interesse knyttet til moderne familiers utfordring i å få plikter i arbeidslivet til å harmonere med familiens behov. Ulike yrker gir imidlertid ulike arbeidslivserfaringer, og det er sannsynlig at plasseringen man har i yrkeshierarkiet kan ha betydning for hvordan man innretter og organiserer familiearbeidet. En måte å se dette i sammenheng er gjennom klasseanalyse, hvor man med utgangspunkt i yrkesklassifiseringer kan identifisere ulike sosiale klasser og derigjennom si noe om sosial ulikhet.

Klassetilhørighet har vist seg å ha sammenheng med menn og kvinners og holdninger og tilpassninger på mange områder, og man tenker seg blant annet at positive holdninger til likestilling og tilpassninger til nye familieformer er mer utbredt i middelklassen enn i andre klasser (Coltrane 1996). Allerede på 70-tallet fant norske forskere tegn til et mer likestilt og likedelt familieliv i middelklassen (Holter m.fl. 1975), og det er en relativt vanlig oppfatning at middekllassens menn er de som i størst grad passer inn i beskrivelsene av de nye nærværende fedre og likestilte menn (Åström 1990).

Samtidig ser vi også her et skille mellom ulike forskningstradisjoner og teoretiske perspektiv. Den kvalitative forskningen, som gjerne studerer menns familieliv i et kjønnsperspektiv, har hatt fokus på endringer i menns maskulinitet og mener å se konturene av et nytt og moderne, likestilt familieliv, spesielt i middelklassen (Brandth og Kvande 2003; Holter og Aarseth 1993; Plantin 2001). I den kvantitative forskningen, som har lange tradisjoner i å analysere den faktiske arbeidsdelingen i familien, er det derimot mangel på endring mot et mer likestilt familieliv som har vært tydeligst, og man finner få variasjoner i menns familiepraksiser, også mellom klasser (Coverman 1985). Forestillingen om en ”ny familieorientert mannlighet” kan derfor vise seg å være faktisk bare det. En forestilling eller et ideal, som mange snakker om, men få faktisk etterlever i praksis.

Imidlertid har den kvalitative forskningen vært svært konsentrert om menn som omsorgspersoner og konstruksjoner av nye faderskap, mens den kvantitative forskningen i større grad har konsentrert seg om husarbeid. Det kan derfor vise seg at oppfatningen vi har om menn som familieorienterte egentlig er knyttet til menn som omsorgspersoner og ikke til menn som likestilte partnere. Er det da slik at menn er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte? Og betyr dette at forestillingen om en nærværende far har bredt seg til de brede sosiale lag, mens likestillingsprosjektet, med lik fordeling av husholdsoppgavene mellom kvinner og menn fremdeles er mest utbredt i middelklassen?

Disse spørsmålene er utgangspunktet for problemstillingen i denne oppgaven, som jeg har spesifisert i to spørsmål:

Er det klasseforskjeller mellom menn med hensyn til hvordan de organiserer familiearbeidet?

og

Er menn mer barneorienterte enn likestillingsorienterte?

Med utgangspunkt i datamaterialet fra ”Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltagelse og bruk av kontantstøtte våren 2002”¹, gjennomført av Statistisk sentralbyrå (SSB) på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, vil jeg kartlegge variasjoner i menns familiearbeid. I studien er 2154 menn spurt, gjennom direkte intervju, om forhold som knytter seg til familie og arbeidsliv. Datamaterialet gir mulighet til en systematisk undersøkelse av menns praksiser i forhold til sentrale familie- og arbeidslivsvariabler. Det er få, om noen, studier i Norge hvor utvalget av menn er så stort som i denne undersøkelsen, og hvor så mange menn selv har fått mulighet til å svare på spørsmålene.

Familiearbeid måles i oppgaven gjennom indekser for fordeling av familiearbeid, slått sammen av menn og kvinners anslag for fordelingen av ulike oppgaver knyttet til husarbeid og omsorg. Fordelingen av familiearbeidet vil analyseres i sammenheng med antall timer menn og kvinner rapporterer å utføre per uke. Dette vil gi oss mulighet til å avgjøre hvorvidt delingen bunner i variasjon i menn eller kvinners tidsbruk. Klassetilhørighet måles ved hjelp av et yrkesbasert classeskjema basert på Erikson og Goldthorpes klassemodell (Erikson og Goldthorpe 1992b), hvor klasser identifiseres med utgangspunkt i ansettelsesrelasjoner og arbeidskontrakter.

Hvorfor studere variasjon i menns familiearbeid?

Å øke kunnskapen om menns deltakelse i familiearbeidet er viktig av flere grunner. Som jeg var inne på har det lenge vært et familiepolitisk mål å få menn til å delta mer likestilt med kvinner i hjemmet. En grunn til dette er blant annet at man anser det som avgjørende

¹ For opplegg og gjennomføring se rapport utarbeidet av Silje Vatne Pettersen (2003)

for å likestille menn og kvinner i arbeidslivet at de også blir likestilte i familielivet (Leira og Ellingsæter 2004). Norge har i dag et av verdens mest kjønnssegregerte arbeidsmarkeder. Det hevdes at dette i stor grad skyldes at kvinner velger seg til kvinne­dominerte yrker og arbeidsplasser, fordi disse antas å gi bedre muligheter til å kombinere familie- og arbeidsliv (Holt 1994). Dette innebærer følgelig også at enkelte deler av arbeidsmarkedet fremdeles er svært mannsdominert. Samtidig har man funnet en sammenheng mellom kjønnsbalansen på arbeidsplassen og i hvilken grad det er legitimt å tilpasse behovene i familielivet til krav på arbeidsplassen (Hansen 1995; Thaulow og Holt 1995). Menn i mannsdominerte yrker har for eksempel opplevd å møte motstand mot sine ønsker og oppfordringer til arbeidsgivere om en mer familievennlig arbeidsplass (Brandth og Kvande 2003). Dette er mekanismer som er med på å opprettholde en tradisjonell arbeidsdeling, både i yrkeslivet og i familielivet, og det anses derfor å være av betydning både for likestilling i arbeidslivet og for å lette mulighetene til å kombinere familieliv og arbeidsliv² at menn og kvinner tar likt ansvar for det arbeidet som utføres i hjemmet.

Imidlertid er det som jeg var inne på ovenfor, mye som tyder på at endringen mot et mer likestilt familieliv går saktere enn både ønsket og forventet. Det er derfor viktig å stadig søke ny kunnskap om hva som bidrar til en likere fordeling av arbeidsoppgavene i familien og hva som ser ut til å hindre dette. Vi vet i dag svært mye om kvinners familiearbeid. Da kvinneforskningen skjøt fart på 70-tallet var fokus primært rettet mot å kartlegge forskjeller mellom kvinner og menn når det gjaldt arbeidsdelingen i familien. Senere ble det imidlertid større oppmerksomhet på at fokuset på forskjellene mellom kvinner og menn bidro til å tilsløre at også kvinner kunne ha ulike interesser på mange områder. Spørsmål om ulikhet og variasjon i kvinners arbeidsliv og familieliv kom dermed etter hvert på dagsorden (Ellingsæter 1995a).

Variasjoner i menns familieliv er derimot mindre utforsket, og det er først i den senere tid at man har begynt å interessere seg for differensiering mellom menn i måten de utformer familielivet på. Det er imidlertid noen begrensninger ved den forskningen som er gjort på menn og familie så langt, og det er særlig to aspekter som bør nevnes i denne sammenheng. Det ene er at den forskningen som har hatt en viss spennvidde og hvor forskerne har gått i dybden, hovedsakelig har vært kvalitativ. Det finnes få studier som gir

² Nyere forskning har avdekket at problemer med å finne balanse mellom arbeidsliv og familieliv er en utbredt kilde til stress hos arbeidstakere og i noen tilfeller resulterer dette i høyt og langvarig sykefravær (Thuen 2000). På bakgrunn av dette har også begrepet om "den familievennlige arbeidsplassen" fått økende oppmerksomhet. Her viser det seg store forskjeller i hvordan arbeidslivet tilrettelegger for ansatte med omsorgsansvar og at det er stor forskjell på retorikk og praksis i mange bedrifter (Bø 2004).

en systematisk og helhetlig kartlegging av menns familieliv basert på kvantitative data. Det lille som finnes av kvantitativ forskning er ofte supplerende data til kvalitative undersøkelser, eller informasjon om menn er hentet indirekte gjennom undersøkelser av kvinner. Dermed er det en fare for at den kunnskapen vi har om menns familieliv i for stor grad har tatt utgangspunkt i kvinners erfaringer og definisjoner, blant annet av hva omsorg og likestilling er.

Den andre begrensningen er, etter mitt syn, at mye av den kunnskapen vi har fått gjennom den kvalitative forskningen har basert seg på små utvalg av menn som representerer en bestemt sosial gruppe, nemlig middelklassen (Plantin 2003a). Samtidig er det få studier som har undersøkt nærmere hvordan konstruksjonen av både maskulinitet og menns familieengasjement formes i relasjon til andre sosiale strukturer som klasse eller etnisitet (Plantin 2003a:164). Dette vil jeg hevde, har ført til en ukritisk oppfatning av middelklassen som førende for etableringen og praktiseringen av et moderne og likestilt familieliv. Den samme tendensen ser vi også i den norske forskningen. Det er i stor grad middelklassemenn som har fått komme til orde i de fleste studier som er gjort på menn og familie, og det er derfor en gruppe menn med en viss posisjon i yrkeshierarkiet som har blitt talerør for hvordan menn i dag opplever og snakker om sin rolle i familien. Faren ved dette er at vi lett kan trekke den konklusjon at: ”det nye likestilte familielivet” er noe som gjelder for alle menn. Det kan derfor synes som det er behov for, i tillegg til mer kvantitativ forskning på menn, et tydeligere klasseperspektiv i slike studier. I en forskningsoversikt over mannsforskning i Norge konkluderer Øystein Gullvåg Holter i denne sammenheng med at: ”det trengs mer forskning som kombinerer kvantitativ og kvalitativ metode, som tar opp menn i nye familiemønstre og former for privatliv, og som får frem mer av variasjonen mellom menn i ulike lag og grupper” (Holter 1999:8). Han påpeker også at ”små kvalitative studier som ikke er kombinert med kvantitative data raskt gir et usammenhengende bilde [og] mye blir avhengig av forskerens blikk. Det er [derfor] et klart behov for bedre kvantitativ kartlegging av menn.”(Holter 1999:33).

Et mål med denne oppgaven er derfor å avdekke om det er hold i antakelsen om at middelklassens menn er de som er bærere av den ”nye mannligheten” hvor familiens behov har fått større plass. Et sentralt spørsmål vil være hvordan dette i tilfelle kan henge sammen med at ulike former for maskulinitet, og dermed holdninger til familie og likestilling, kommer til uttrykk i ulike klasser. Samtidig mener jeg en analyse av klasseforskjeller i menns familiedeltakelse også kan bidra til en økt forståelse av hvordan arbeidslivets organisering har betydning for hvordan familier tilrettelegger sine liv.

Oppgavens oppbygging

Menns familieengasjement utfolder seg i skjæringspunktet mellom etableringen av nye kulturelt aksepterte former for maskulinitet, idealer om likestilling og faderskap, og et arbeidsliv som på ulike måter gir muligheter og legger begrensninger på menns familieliv.

Kapittel 2 vil diskutere teoretiske perspektiver som berører ulike aspekter ved dette. Først vil jeg beskrive nyere mannsforskning og de perspektiver som ligger til grunn for å se variasjon i menns maskulinitet. Spesielt vil jeg fokusere på Robert Connell's teori om hegemonisk maskulinitet, som har vært svært innflytelsesrik i forståelsen av hvordan en form for maskulinitet kan få en hegemonisk og kulturelt dominerende posisjon i samfunnet. Deretter vil jeg presentere teoretiske perspektiver og tidligere forskning som har preget den kvalitative forskningen om menn og familie. Her vil sosialkonstruktivistiske og kjønnteoretiske perspektiver stå sentralt i beskrivelsen av nye idealer om likestilling og faderskap. Til slutt i kapittel 2 vil jeg presentere teorier og funn fra den kvantitative forskningen på menn og familie. Her har i større grad mikroøkonomiske teorier dominert i forklaringene på hvordan familiearbeidet fordeles i familien.

Kapittel 3 vil gå nærmere inn på hvordan klasseperspektivet kan ses i sammenheng med menns deltakelse i familien, og tidligere forskning om sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid vil diskuteres. Her vil også klassemodellen som legges til grunn i de senere analysene presenteres. På bakgrunn av de teoretiske perspektivene og tidligere forskning som blir diskutert i kapittel 2 og 3, vil jeg i kapittel 4 skissere forventede sammenhenger og utlede hypoteser som utgangspunkt for de senere analysene. Kapittel 5 presenterer data, mål og analysestrategi. Kapittel 6 vil først analysere sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid, mens kapittel 7 vil analysere forskjeller i fordeling av omsorg og husarbeid. Deretter vil kapittel 8 diskutere resultatene i lys av teori og hypoteser, mens kapittel 9 konkluderer og antyder hvilke implikasjoner funnene gir for videre forskning på feltet.

2. Teoretiske perspektiver og tidligere forskning

Forskning om menn er et kunnskapsfelt i stadig utvikling. Flere faktorer har bidratt til å aktualisere og problematisere spørsmål knyttet til menn og maskulinitet, og til å undersøke utviklingen i menns sosiale praksiser i samfunns- og familieliv. For det første er det blitt en stigende interesse for å se menn som sosialt kjønn og å søke kunnskap om hva som konstituerer og endrer maskulinitet. Mannsforskningen har her spesielt vært opptatt av hvordan maskulinitet endres i relasjon til - og i forhandling med - både samfunnsstrukturer og ulike kulturelle og sosiale miljøer. Endringen i maskulinitetsforståelsen påvirker igjen menns forståelse av seg selv som menn, fedre og partnere. For det andre har nye familieformer og kvinners deltakelse i yrkeslivet endret forventningene til menns deltakelse i familien, og dette har bidratt til å sette fokus på hvordan kvinner og menn organiserer arbeidsliv og familieliv, hvordan arbeidsoppgaver i familien fordeles, og i hvilken grad menn gjør bruk av fedrekvote og permisjoner. For det tredje har et økende fokus på barnets behov for nære relasjoner til begge foreldrene bidratt til å sette på dagsordenen spørsmål knyttet til barns behov og fedres rettigheter.

Både i Norge og internasjonalt har forskningen om menn hatt stor bredde, og det er gjort flere forsøk på å dele inn og sammenfatte bidragene på feltet. Mannsforsker Jørgen Lorentzens (2005) inndeling er kanskje den som best peker ut de viktigste interessefeltene til den norske forskningen på menn. Han opererer med en tredeling av mannsforskningen hvor han skiller mellom problemorientert, historisk orientert og likestillingsorientert mannsforskning. Problemorientert forskning har i størst grad beskjeftiget seg med menns forhold til kriminalitet og vold, mens den historiske forskningen blant annet har orientert seg mot maskulinitets historie og patriarkatteori. Den likestillingsorienterte retningen har konsentrert seg om temaer knyttet til familie og arbeid, omsorg, seksualitet og maktforhold menn i mellom og mellom kvinner og menn. Det er denne retningen som vil være mest relevant i forhold til denne oppgavens tema.

For å forstå menns deltakelse i familiearbeidet finnes imidlertid ingen helhetlige teorier som på en god måte kan belyse og forklare den variasjonen vi ser mellom menns familieengasjement (Brandth og Kvande 2003). Feltet preges av ulike perspektiver, teorier

og metoder. Spesielt ser vi et skille mellom de sosialkonstruktivistiske perspektivene som dominerer i de kvalitative studiene på feltet, og de mikroøkonomiske teoriene den kvantitative forskningen gjerne orienterer seg mot. For å utvikle en teoretisk ramme for forståelsen av menns deltakelse i familiearbeidet er det derfor nødvendig å gjøre koplinger mellom ulike felt og perspektiver, og diskutere relevansen av ulike forklaringer og teorier underveis. Dette kapittelet vil derfor trekke frem noen av de mest innflytelsesrike teoriene og forklaringsmodellene innen forskning om menn generelt, og menn og familie spesielt. Samtidig vil jeg også presentere tidligere forskning på området.

Som et naturlig utgangspunkt vil den første delen ta for seg de mest sentrale temaene innen moderne kjønnsforskning, og da spesielt den forskningen som er gjort på menn og maskuliniteter. Deretter presenteres noen hovedtrekk ved den empiriske forskningen som er gjort på menn og familie, og som er av spesiell interesse for denne oppgaven. Viktige tema her vil være fremveksten av det nye faderskapet og en ny omsorgsfull maskulinitet, arbeidslivets krav, idealet om likestilling i familien, samt teorier om arbeidsdeling. Siden sammenhengen mellom klasse og variasjoner i menns deltakelse i familiearbeidet er spesielt i fokus i denne oppgaven, vil jeg avslutningsvis i kapittelet skissere noen hovedtrekk ved debatten om klassebegrepets relevans i det senmoderne samfunnet og hvilke sammenhenger man tidligere har funnet mellom klasse og menns deltakelse i familien. Avslutningsvis vil den teoretiske klassemodellen som legges til grunn i de empiriske analysene presenteres.

Mannsforskning

Forskningen om menn og maskuliniteter har vokst med utgangspunkt i den etablerte kvinne- og kjønnsforskningen. I løpet av de siste 20 årene har mannsforskning etter hvert også etablert seg som et eget forskningsfelt. De første ansatsene til et problematiserende blikk på menn som kjønn kom på 70-tallet, da man for alvor begynte å stille spørsmålstegn ved menns overordnede stilling i samfunnet og relasjonene og maktforholdene mellom kvinner og menn (Kuosmanen og Johansson 2003). Imidlertid har forskning på menn og maskulinitet eksistert lenge før dette, da uten blikk på menn som sosialt kjønn, men snarere et blikk på mannlighet som det normale og nøytrale. På 50-tallet var strukturfunksjonalistiske og psykoanalytiske perspektiver nærmest enerådende i forståelsen av menn og maskulinitet, og særlig rolleteori fungerte som forklaringsparadigme i forhold å forstå mannsrollen og kvinnerollen, og hvordan

posisjoner og arbeidsoppgaver var fordelt både i samfunnet og i familien (Lorentzen 2006; Slottemo 2000). Innenfor rolleteori oppfattes kjønnsroller som harmoniserende og komplementære uten innbyrdes konflikt, og sosialisering inn i rollene tenkes å skje gjennom utvikling mot en slags kjerneidentitet som ligger nedfelt i kvinner og menn. Denne kjerneidentiteten forstås gjerne med henvisning til biologiske forskjeller mellom kjønnene. Mannlighet ses i denne sammenheng som en slags nedarvet egenskap, og identitet oppfattes dermed som noe varig og stabilt (Brandth og Kvande 2003:31). Psykoanalytiske teorier har på sin side brukt rolleperspektivet for å forklare forskjeller mellom kvinner og menn, og spesielt hvordan gutter trenger en sterk farsrolle å identifisere seg med for å utvikle en sunn maskulinitet. Det har også vært fokusert på konsekvensene av fraværende fedre for gutters psykososiale utvikling (Whitehead 2002). Felles for den tidlige forskningen om menn og fedre, som har benyttet seg av rolleperspektivet, er at den opererer med klare dikotome skiller mellom kvinner og menn, hvor maskulinitet og femininitet, mannlighet og kvinnelighet altså sees som egenskaper ved kjønnene.

Rolleteori har blitt mye omdiskutert. I første omgang kritiserte blant andre Joseph Pleck (1981) det han kalte "the male sex-role identity paradigm". Denne tidlige kritikken uttrykte bekymring for hva rollen av å være mann faktisk innbar og at den dominerende formen for maskulinitet i mange tilfeller ble en byrde for menn. Pleck kritiserte fremfor alt ideen om en harmonisk konformitet til rollenormene og sammenhengen mellom en slik konformitet og psykisk tilpassning (Connell 1995:24).

Det er imidlertid de logiske begrensningene i rolleperspektivet som har blitt utsatt for den mest gjennomgående kritikken, blant andre av den australske sosiologen R. W. Connell (1995). For det første mangler rolleperspektivet evnen til å forklare endring og variasjon ved at rollene vi antas sosialisert inn i fremstår som varige og uforanderlige. Rolleperspektivet har en tendens til å overdrive dikotomien mann-kvinne, noe som fører til at kjønn reduseres til to homogene grupperinger uten innbyrdes variasjon (Connell 1995). På grunn av disse begrensningene hevdes det at rollebegrepet viser til stillstand heller enn til sosiale prosesser (Brandth og Kvande 2003:31). Det andre, som kanskje er viktigere når det forskes på kjønn, er at rolleperspektivet mangler et maktperspektiv. Rolleteori fremhever betydningen av konformitet og konsensus om kjønnsroller, og overser dermed makt og konfliktforhold, både mellom menn og kvinner og mellom menn (Connell 1995).

Rolleperspektivet var i en lang periode det dominerende teoretiske perspektivet i forståelsen av menn. I dag ser det imidlertid ut til å være enighet om at dette perspektivet er uegnet til å forklare hvordan maskulinitet endres kontinuerlig, og at ulike former for maskulinitet formes avhengig av relasjoner, situasjoner og strukturer.

Mannsforskningen i dag kjennetegnes ved at den er tverrfaglig og at den har et kritisk og problematiserende blikk på menn og maskuliniteter. Menn oppfattes ikke lenger som det normale og nøytrale (Lorentzen 2006). Flere har forsøkt å dele mannsforskningen i ulike retninger og å plassere den i ulike ideologiske leire. Jeff Hearn (1996) skiller mellom ”*mens’ studies*” og ”*critical studies of men*”. Andre opererer med skillet antifeministisk og pro-feministisk forskning, eller essensialistisk og konstruktivistisk forskning (Slottemo 2000). På mange måter handler disse grupperingene om hvilket forhold forskeren inntar i forhold til den etablerte kvinne- og kjønnsforskningen.

De som faller inn under kategorien antifeminister, eller som driver det Hearn (1996) kaller mens’ studies, har ofte et ambivalent forhold til feminismen og problematiserer det de opplever som en mannlighet i krise. Fokuset ligger ofte på å finne tilbake til det evige og uforanderlige maskuline som det moderne samfunnet, og da særlig kvinnene har frarøvet menn. Robert Bly (1990) og hans bok om ”Iron John” er et typisk eksempel på dette ambivalente forholdet til kvinner og feminismen. En slags mytisk forståelse av den sanne inderlige maskuline identitet som er truet, og derfor må vernes, blir sentral hos Bly og andre som skriver innenfor denne retningen.

Den retningen som har hatt størst gjennomslagskraft i akademia er den pro-feministiske forskningen, eller kritiske eksplisitte kjønnede studier av menn (Kimmel 1995). Denne retningen innen mannsforskningen er forankret i, eller en videreføring av, feministisk forskning. Innen denne retningen er det i stor grad sosialkonstruktivistiske perspektiver som dominerer. Sentralt i et konstruktivistisk perspektiv er hvordan forestillinger og diskurser om kjønn preger våre erfaringer (Smith 1989). Der rolleteorien forklarer kjønn som noe vi er, en slags egenskap som synes å være preget av både biologisk og sosial determinisme, er det nå en klar dominans av forståelsen av kjønn som noe som gjøres (West og Zimmerman 1987), eller kjønn som praksis (Morgan 1996).

Maskulinitet

Å betrakte kjønn som noe som gjøres og konstrueres i ulike situasjoner gjør at det dikotome skillet mellom menn og kvinner blir visket ut, ved at kjønn oppfattes som variasjoner i praksisformer (Morgan 1996). I den konstruktivistiske mannsforskningen har det vært et hovedanliggende å forklare nettopp variasjon og mangfold i hvordan menn konstruerer og praktiserer sine liv, og å gjenkjenne kompleksiteten i de maskuline idealene (Holter 1999). I den forbindelse har en av de viktigste diskusjonene innenfor mannsforskning vært bruken og betydningen av begrepet maskulinitet. I første omgang

dreide diskusjonen seg om hvordan man skulle få frem variasjonen mellom menn gjennom begrepet maskulinitet. Maskulinitet i entallsform fremstår i stor grad som en motpol til begrepet femininitet, og blir dermed lett oppfattet som å referere til menn som en enhetlig og homogen gruppe, hvor innbyrdes forskjeller ikke eksisterer. Imidlertid er det opplagt at både sosiale skillelinjer som klasse, alder, rase og etnisitet, samt nære relasjoner og omgivelser skaper forskjeller mellom menn.

R. W. Connell er blant de som har hatt sterk innflytelse innen den moderne mannsforskningen. Han³ har skapt en teoretisk forståelsesmodell for hvordan kvinner og menn skaper kjønn gjennom relasjonelle prosesser, der sosiale handlinger formes i interaksjon med de samfunnsstrukturene, og de mer hverdagslige relasjonene man omgir seg med. Det vil si at kjønn er en relasjonell kategori, der verken maskulinitet eller femininitet kan dannes uten et system av kjønnsrelasjoner. I dette perspektivet kan man ikke henviser til en sann eller naturlig maskulinitet eller femininitet, eller prøve å definere disse som objektive størrelser, men man fokuserer på de ulike relasjonelle prosessene der menn og kvinner danner sin kjønnsidentitet. Dette perspektivet gjør det mulig å se mangfoldet og variasjonen i konstruksjonen av kjønn, og åpner for å snakke om ulike maskuliniteter, altså maskulinitet i flertall. Ved å fokusere på flertallsformen blir variasjonen mellom menn i større grad tydelig.

Flere har imidlertid kritisert at vektleggingen av mangfold og variasjon i synet på maskulinitet har gjort begrepet uten reelt innhold. Den upresise bruken av begrepet gjør at maskulinitet står i fare for å miste noe av sin analytiske verdi. (Brandth og Kvande 2003:39). Samtidig antyder blant annet Jeff Hearn (1996) at den uklare betydningen av begrepet kan gjøre at maskulinitet i seg selv blir gitt forklaringsverdi i forhold til menns individuelle handlinger. I det maskulinitet blir brukt som forklaring på for eksempel menns manglende familieengasjement, blir veien kort til å se maskulinitet som en egenskap ved menn, fremfor noe som er sosialt skapt gjennom kjønnete handlinger. Og da er vi på en måte tilbake ved utgangspunktet. Hearn's svar på denne utfordringen er å gå vekk fra bruken av begrepet maskulinitet(er) og heller rette fokus direkte mot menn; ”menns handlinger”, ”menns sosiale relasjoner” eller ”antakelser om menn”, altså basere analyser av menn på menn, og hva de gjør, tenker og føler (Hearn 1996:214). Studier av de relasjonelle og strukturelle implikasjonene for menns handlinger bør altså betraktes som

³ Robert W. Connell har, siden han skrev den anerkjente boken *Masculinities*, skiftet kjønn og endret navn til Raewyn Connell. Jeg refererer imidlertid til Connell som ”han” ettersom han var en mann da han skrev boken det refereres til i denne oppgaven.

mer interessante og adekvate enn bruken av generelle begrep og alminnelige beskrivelser av menns kjønnsidentitet (Plantin 2001:79). Imidlertid fremholder Hearn viktigheten av å fortsatt utforske de mange diskursene knyttet til maskulinitet, og i denne sammenheng kan det fortsatt være fruktbart å snakke om maskulinitet i flertall og fokusere på variasjon og mangfold. Samtidig er det, som Jørgen Lorentzen påpeker, viktig å poengtere at maskulinitet er et analytisk begrep som benyttes for å få en bedre forståelse av kjønnede praksiser og kjønnede systemer, og spesielt menns posisjoner innenfor disse (Lorentzen 2006).

Også Morgan (1992:44-45) peker på faren ved at den teoretiske pluralismen i bruken av maskulinitet fører til at begrepet blir fragmentert og mister sin analytiske verdi. Hans løsning er imidlertid å fokusere på hvordan ulike former for maskulinitet er forbundet til hverandre hierarkisk. Dette vil gjøre det lettere å gripe teoretisk hvordan kultur, klasse, rase og kjønn virker inn på forståelsen og definisjonen av maskulinitet (Lorentzen 2006). Dette er også slik jeg vil benytte begrepet i denne oppgaven. Maskulinitet settes i forbindelse med klassestrukturer gjennom å forsøke å identifisere hvordan ulike former for maskulinitet kommer til syne i ulike klasser. Utfordringen blir da å se etter sammenhenger mellom ulike former for klassemaskulinitet og syn på og praktisering av familiearbeidet.

Hegemonisk maskulinitet

Denne tankegangen er ført videre av Connell i boken *Masculinities* (1995), gjennom begrepet *hegemonisk maskulinitet*. Connell sin forståelse av hegemoni er avledet fra Antonio Gramsci sin analyse av klassestrukturer, og refererer til den kulturelle dynamikk som innebærer at en gruppe krever og opprettholder en ledende posisjon i det sosiale liv (Connell 1995:77 min oversettelse). Et sentralt poeng hos Connell er at ikke alle variantene av maskulinitet har den samme plasseringen i samfunnets maktstrukturer, og det er nettopp maktperspektivet i Connells modell som er grunnen til at den har fått så vidtfavnende gjennomslag. Den åpner for en forståelse av kvinners underordning i forhold til menn, men også maktforhold menn i mellom. Hegemonisk maskulinitet viser i Connells teori til den typen maskulinitet som har den høyeste rangen i en hierarkisk ordning av ulike maskulinitetsformer:

”Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women” (Connell 1995:77)

Videre sier han:

”Hegemonic masculinity is not a fixed character type, always and everywhere the same. It is rather, the masculinity that occupies the hegemonic position in a given pattern of gender relations, a position always contestable”(Connell 1995:76)

Den hegemoniske maskuliniteten kan altså forstås som en type praksis, eller nærmest en ideell mannlighetsform lokalisert i patriarkalske maktrelasjoner. Den hegemoniske maskuliniteten er bærer av de kulturelle normene for det allment aksepterte synet på mannlighet, hvor denne type mannlighet har en sterk innflytelse på de verdier som gjennomsyrrer samfunnets syn på kjønn (Plantin 2001:81).

Men det er ikke bare kvinnene som befinner seg i et underordnet forhold til den hegemoniske maskuliniteten. Også de menn som ikke innordner seg i forhold til de aksepterte normene for maskulinitet vil befinne seg i en underordnet, medvirkende eller marginalisert posisjon. Dermed åpner modellen for å analysere makt mellom ulike former for mannlighet, eller menns makt over menn, ved at den peker på noen overordnede systemer for hvordan menn inngår i kjønnede relasjoner til hverandre. I følge Connell finnes og manifesterer kjønn seg på ulike nivåer i samfunnet, og man må derfor alltid inkludere alle nivå, det strukturelle, sosiale og det individuelle samtidig i en analyse av kjønn. Maskulinitet skapes og reproduseres gjennom prosesser i hverdagslivet, gjennom forhandlinger mellom kvinner og menn og sosiale omgivelser, men på det strukturelle plan fremtrer ulike økonomiske, politiske og institusjonelle rammer som påvirker disse prosessene. Klassetilhørighet kan være en av disse strukturene. Det er spesielt gjennom den marginaliserte⁴ formen for maskulinitet at Connell fokuserer på hvordan kjønn samspiller med sosiale strukturer som blant annet klasse og etnisitet, og hvordan relasjonen mellom maskulinitet i dominante eller underordnede klasser eller etniske grupperinger relateres til hverandre. (Connell 1995:80-81). Selv beskriver Connell den marginaliserte formen for maskulinitet som relativ til den *autorisasjon* (”authorization”) den hegemoniske maskuliniteten besitter, og den er betinget av de sosiale situasjoner den inngår i.

⁴ Connell opererer med ytterligere tre former for maskulinitet, som alle forholder seg til den hegemoniske maskuliniteten. Begrepen underordnet, medvirkende og marginalisert maskulinitet skal synliggjøre hvordan kultur, klasse, rase og kjønn relaterer menn til hverandre innen kjønnssystemet. (Lorenzen 2006:127) Begrepet marginalisert maskulinitet, som Connell nevner spesielt i forbindelse med spillet mellom kjønn og klasse fremstår imidlertid noe uklart hos Connell (Slottemo 2000; Lorentzen 2006) og det er ikke helt åpenbart hva som er forskjellen på den underordnede og den marginaliserte formen for maskulinitet.

Connell skriver:

...the terms hegemonic masculinities and marginalized masculinities are not fixed characters but configurations of practice generated in particular situations in a changing structure of relationships” (Connell 1995:81)

Hvis vi skal se dette i sammenheng med klasse og menns familiedeltakelse, kan man tenke seg at selv om den familieorienterte maskuliniteten fremstår som hegemonisk, i den forstand at alle menn på en eller annen måte forholder seg til den, kan den fremstå som marginalisert i enkelte situasjoner, eller innenfor enkelte grupper. Hvis det foreksempel er slik at arbeiderklassens menn avviser den familieorienterte maskuliniteten i større grad enn middelklassens menn, kan dette være et eksempel på hvordan en form for hegemonisk maskulinitet kan være marginalisert innen en gruppe, mens den har autoritet i en annen gruppe.

Sammenhengen mellom klasse og ulike former for maskulinitet reiser uansett noen interessante spørsmål når det gjelder hvem som har definisjonsmakt i menns omsorgs- og familiepraksiser. Hvilken klasse er det som i størst grad praktiserer og forvalter en ”familievennlig” maskulinitet? Og stemmer det at familiemaskuliniteten har blitt hegemonisk, slik mange etter hvert hevder?

I den senere tid har Connells teori, på tross av sin gjennomslagskraft, blitt gjenstand for en god del kritikk. Dette gjelder for det første teoriens fokus på patriarkatsystemet og maktforhold. Et slikt fokus kan virke tilslørende og skjule nyanser i menn og kvinners samhandling når det brukes i empirisk forskning, ved at det ikke klarer å fange situasjoner der kvinner har makt over menn, eller der menn blir undertrykt (Holter 1999; Slottemo 2000). Og mange hevder nettopp dette. At det er kvinnen som utøver mest makt når det gjelder forhandlinger mellom kvinner og menn i familien (Døving 2001; Holter og Aarseth 1993). Samtidig kan det sterke fokuset på makt og patriarkat føre til at teorien, nok imot sin hensikt, blir oppfattet både rasjonalistisk og funksjonalistisk. Grunnen til at den kan oppfattes slik er at det sterke fokuset på maktrelasjonene og menns interesse av å være i en dominerende stilling, fører til at hegemonisk maskulinitet oppfattes som en funksjon for å opprettholde dominans. Dermed kan vi lett redusere menns handlinger til kun å være rasjonelle tilpasninger til maktsystemene. Teorien kritiseres derfor for ikke å ta innover seg menns menneskelige og emosjonelle aspekter (Holter 1999; Lorentzen 2006).

Til slutt har teorien blitt kritisert for å ikke ha rom for menns endringspraksiser, at den mangler rom for menn som kjemper *mot* den hegemoniske maskuliniteten og patriarkatet. Og i forlengelsen av dette kan man også si at den mangler et

modernitetsperspektiv (Kuosmanen og Johansson 2003). Dette er en interessant innvending sett i forhold til moderne menns familiepraksiser, som i dag etter manges syn gjenspeiler en modernisering av mannsrollen. Connells teori vil i lys av denne kritikken i mindre grad kunne ta opp i seg hvordan moderne menn, som forholder seg til dagens diskurser om likestillings- og omsorgsidealer, kan tenkes å være bærere av hegemonisk maskulinitet. Et tredje aspekt ved kritikken av teorien går på hvordan man skal forstå systemet av maskuliniteter, der den hegemoniske er dominerende. For det er ikke umiddelbart klart om det er snakk om ett eller flere systemer av maktforhold mellom maskulinitetsformer. Kan en omsorgsfull maskulinitet være hegemonisk i noen sammenhenger, for eksempel i den offentlige diskurs, mens den i arbeidslivets praksis er en underordnet form for maskulinitet?

Det er altså flere innvendinger mot teorien om hegemonisk maskulinitet. I forhold til tema og problemstilling for denne oppgaven mener jeg allikevel begrepet er egnet som utgangspunkt til å diskutere i hvilken grad omsorgs- og likestillingsidealer har blitt en del av en moderne maskulinitetsform, som alle menn forholder seg til, og hvordan dette eventuelt kommer til uttrykk i ulike klasser og som variasjoner i ulike menns handlinger i familiesammenheng. Mannsforskningen har satt menn som sosialt kjønn på kartet og bidratt til teoriutvikling både i forhold til hvordan maskulinitet konstrueres i daglig praksis og gjennom mer gjennomgripende sosiale strukturer. Vi skal nå se nærmere på den empiriske delen av forskningen som har konsentrert seg mer spesifikt om menn og familie, og jeg vil i hovedsak konsentrere meg om den nordiske forskningen på dette feltet.

Menn i familieforskningen

I Norge og Norden har forskning på menn og maskulinitet vært nært knyttet til utviklingen av den nordiske demokratimodellen, hvor likestilling mellom kjønnene ses som en viktig forutsetning for demokratiet (Lorentzen 2006). I den sammenheng har norsk og nordisk mannsforskning vært karakterisert av likestillingsspørsmål, likeverdsteori og velferdsperspektiver i større grad enn internasjonal forskning, der tydeliggjøringen av menn som kjønn har vært mer sentral. Dette har gitt den nordiske forskningen et mer relasjonelt, institusjonalistisk og strukturelt preg enn det som har vært tilfelle internasjonalt (Holter 1999; Lorentzen 2006). På grunn av likestillingsperspektivet har forskningen i Norge inngått i og blitt stimulert av de siste ti års debatter om menn og fedres posisjoner i

nye familiestrukturer, og likeverdig fordeling av lønns-, omsorgs- og husholdsarbeid mellom menn og kvinner (Lorentzen 2006:131).

Ny mannsrolle

På 80-tallet kom de første medieomtalene av ”den nye mannen” og ”det nye faderskapet” (Brandth og Kvande 2003; Haavind 2006). Det ble tegnet et bilde av maskulinitet i endring og menn med barnevogner og vaskeklut var stadig å se i aviser og ukeblader. Dette var starten på en endret diskurs⁵ rundt menns maskulinitet.

Mens maskulinitet tidligere var knyttet til menns rolle som forsørgere og deres posisjon i arbeidslivet, ble det nå en dreining i forståelsen av hva maskulinitet og mannlighet kunne innebære. Fremstillingen av menn i nye roller og handlende på nye, tradisjonelt kvinnedominerte arenaer, formidlet at menns maskulinitet kunne kombineres med både omsorg og familiearbeid uten at dette på noe vis truet deres identitet som menn. Synet på den ”nye mannen” som etablerte seg, var derfor ganske annerledes enn bildet av ”den myke mannen” fra 70-tallet, han med fotformsko og adopterte feminine trekk. Mens ”den myke mannen” ble oppfattet som en kvinneliggjort mann, og derfor ikke i tilstrekkelig grad ble akseptert av menn flest, ble den nye mannen anno 1990 presentert som en helt vanlig mann, som på en naturlig måte, innenfor de kulturelt aksepterte normene for mannlighet, utvidet sitt handlingsregister til også å inkludere hverdagen og familien. Dermed ble menns følsomme innlevelse og kontinuerlige forpliktelse overfor egen familie ble etter hvert inkorporert i moderne maskulinitet (Haavind 2006).

Dette nye bildet av menn fikk etter hvert også en vesentlig plass i den offentlige debatt, og i Norge ledet det i 1986 blant annet frem til oppnevningen av et eget mannsutvalg, som skulle diskutere mannens stilling i det norske samfunnet. Et initiativ fra mannsutvalget ble arbeidet med å vedta fedrekvoten, hvor Norge markerte seg internasjonalt som det første landet i verden som innførte en øremerket permisjon for fedre. Fedrekvoten ble en umiddelbar suksess. Bare få år etter at den ble innført benyttet så og si alle menn seg av denne rettigheten til å utøve omsorg for sine barn i deres første leveår. Dermed ble også fedrekvoten et symbol på det likestilte og moderne nordiske foreldreskapet. Mens man tidligere tenkte seg at en fars omsorg for barna først kommer til syne i det barna blir eldre og kan lekes med eller tas med på fisketur, representerte

⁵ En diskurs kan uttrykkes som meningshorisonter, virkelighetsforståelser og rammer som kommer til syne i måten vi snakker om og forstår fenomener på (Brandth og Kvande 2003:41)

fedrekvoten noe nytt i fedres omsorg for barna. Nå deltok de også i omsorgen for *sped*barna, på egenhånd.

Blant annet på grunn av fedrekvoten, og den store oppmerksomheten menns rolle i familien fikk, skjedde det i løpet av 90-tallet en vesentlig endring i synet vårt på hva menn og maskulinitet var, eller kunne være, og forskningen som har sprunget ut av dette har forsøkt å kartlegge hvilken betydning de endrede forestillingene om mannlighet har hatt å si for menns faktiske handlinger i familien, for deres måter å tenke om familien og faderskapet på, og for likestillingen generelt.

Idealet om nærværende fedre og likestilte menn

Den nordiske forskningen om menn og familie har vært særlig opptatt av fedre. Spesielt har det vært mye oppmerksomhet rundt fedres muligheter til å kombinere nye krav til deltakelse i familien med arbeidslivets tradisjonelt mannlige organisering (Lorentzen 2006). I den forbindelse har mye av diskusjonene rundt menns familieorientering kretset rundt fedres uttak av permisjon mens barna er små. Det har også vært mye interesse for hvordan menn selv opplever å være foreldre, og mer generelt hvordan både personlige og mer strukturelle forutsetninger former ulike menns måte å være familiemenn på. Denne forskningen har hovedsaklig tatt utgangspunkt i kjønnssteoretiske og konstruktivistiske perspektiver.

Mye av litteraturen om menn og familie bekrefter i stor grad at idealene og forestillingene om den nye familieorienterte mannen også er noe menn selv gir uttrykk for (Bekkengen 2002; Brandth og Kvande 2003; Coltrane 1998; Holter og Aarseth 1993; Lupton og Barclay 1997). Blant annet finner Ulla Björnberg, i en internasjonalt sammenlignende studie av menns familieorientering, at over halvparten av de svenske mennene oppga at familien oppleves som fundamentet i deres selvfølelse og identitet (Björnberg 1998). Og Holter og Aarseth hevder at menn, på tross av et motsetningsfylt forhold til nye og tradisjonelle idealer, gir uttrykk for at det er viktigere å være nærværende fedre enn å leve opp til forsørgermaskuliniteten (Holter og Aarseth 1993). Samtidig er det stadig vanligere at menn gir sin tilslutning til synet om at det er naturlig og ønskelig at arbeidsoppgaver i familien, både barneomsorg og husarbeid, deles likt mellom kvinner og menn (Plantin 2001). Lars Plantin finner også i sin studie av svenske fedre fra 2001 at mennene han intervjuer har et svært reflektert forhold til sin rolle i familien, og at de ønsker å være fullverdige deltakere i hverdagens familieliv (Plantin 2001).

Det er dermed mye som tyder på at synet på menns rolle i familien stadig utvikles i

retning av mer deltakelse og mer likestilling, og at menns familieorientering stadig blir mer allmenngjort. Dette er også en av konklusjonene til Berit Brandth og Elin Kvande (2003) i boka *"Fleksible fedre"*, som hittil er en av de mest omfattende studiene av norske menn og deres forhold til faderskap og familiedeltakelse. Boka tar utgangspunkt i fedrekvoten og viser hvordan fedre som hadde vært alene hjemme med barna sine over en lengre periode, i motsetning til de som tok permisjonen sammen med mødrene, opplevde store endringsprosesser i forhold til å erfare og lære omsorg (Brandth og Kvande 2003). En av bokas hovedkonklusjoner er at velferdspolitiske ordninger som muliggjør menns deltakelse i familien som omsorgspersoner, bidrar til virkelige og viktige endringer mot et mer likestilt foreldreskap. Og de fungerer sannsynlig som en katalysator for endring av menns familiepraksis. Brandth og Kvande konkluderer i studien med at forestillingen om den nærværende far, som viser omsorg for og har tid til barna sine, er en dominerende forestilling som *alle* mennene relaterer seg til, uavhengig av bakgrunn og tilknytning til arbeidslivet (Brandth og Kvande 2003). Også de som ikke har vært hjemme med barna sine forholder seg altså til det nye farsidealet. Den nærværende faren etableres i følge forfatterne som kontrast til den fraværende forsørgende faren som ofrer familien for arbeidet (Brandth og Kvande 2003:204).

Også den svenske sosiologen Lisbeth Bekkengen analyserer "nye" faderskap i lys av menns uttak av foreldrepermisjon (Bekkengen 2002; Bekkengen 2003). Hun finner i likhet med Brandth og Kvande at mennene konstruerer sitt faderskap i tråd med forestillingene om den nærværende far. Imidlertid problematiserer hun hvordan det nye faderskapet og menns uttak av permisjon ofte blir omtalt som et uttrykk for likestilling og likeverdige foreldreskap, mens det egentlig er, etter Bekkengens syn, en måte for menn å realisere seg selv på, der det er forholdet til barnet som står i sentrum, ikke den kjønnsmessige relasjonen mellom menn og kvinner. Dette fokuset på far-barn relasjonen kommer, i følge Bekkengen, av samfunnets generelt økte fokus på barns behov og utvikling, eller, som hun sier, samfunnets forsterkede barnesentrering (Bekkengen 2003:198). Bekkengen argumenterer derfor for at det er en barneorientert, og ikke en familieorientert maskulinitet som i størst grad kjennetegner moderne menn. For familieorientering må, etter hennes syn, nødvendigvis også inkludere forholdet mellom menn og kvinner i familien, i og med at en familie, for de fleste, ikke kun består av barn. Dette innebærer at likeverdig fordeling av familiearbeidet må kobles til forestillingen om den nærværende far, slik at det kulturelle ideal om menns familieengasjement handler om en helhet av tilstedeværelse i familien, ikke kun nærvær som fedre. Så selv om også Bekkengen mener den nærværende far fremstår som et kulturelt ideal alle menn forholder

seg til, uavhengig av sosial bakgrunn og yrkesmessig tilknytning, poengterer hun altså at vi må vokte oss for å koble denne forestillingen til likestilling mellom menn og kvinner i familien (Bekkengen 2003:195).

På grunn av den dominerende plass idealet om den nærværende far har fått hos moderne menn, kan det se ut som om dette er uttrykk for en maskulinitet som har blitt, eller er på vei til å bli, hegemonisk. Det som gir opphav til hegemonisk maskulinitet er, som vi har sett, ikke at alle menn praktiserer idealet, men nettopp at det er et ideal alle forholder seg til. Samtidig må man kunne gjenkjenne en sammenheng mellom de kulturelle idealene og maktstrukturene i samfunnet. Å kunne definere en form for maskulinitet, enten vi kaller den barneorientert eller familieorientert, som hegemonisk, avhenger derfor av hvilken rang denne formen for maskulinitet har blant menn i strukturelle maktposisjoner. Jeg mener diskusjonen ovenfor på mange måter viser tendenser til at en familieorientert maskulinitet *har* etablert seg blant menn flest, også blant menn i maktposisjoner, men at arbeidslivet, som system, ennå ikke har tatt opp i seg denne endringen. Slik sett kan vi hevde at arbeidslivets dynamikk og organisering er løsrevet fra det nå allment kulturelt aksepterte idealet om ”en ny familieorientert mann”.

Dette vil jeg komme nærmere inn på i neste del av kapittelet der jeg kort vil gjøre rede for noen grunner til at arbeidet fremdeles er så viktig for menns identitet. Jeg vil også diskutere hvordan arbeidslivets organisering kan bidra til å vanskeliggjøre menns muligheter til å finne en god balanse mellom å innfri forventningene på jobben og samtidig leve opp til det kulturelle idealet om å delta fullverdig i familien.

Arbeidet fortsatt viktig for menns identitet

Det er mye som kan tyde på at idealet om den nærværende far, når alt kommer til alt, fortsatt må vike for menns engasjement i arbeidslivet. I en omtale av Brandth og Kvandes ”*Fleksible fedre*” påpeker blant annet Helene Aarseth (2005) at:

”det nærværende faderskapet i stor grad fremstår som et begrenset prosjekt, som ikke endrer fedrenes hovedpraksis, som er å gi jobben forrang” (Aarseth 2005:124).

Fedrekvoten gir mennene muligheten til å leve opp til idealene om likestilt foreldreskap og de dominerende forestillingene om nærværende fedre, i en kort og akseptert periode, men dette endrer ikke nødvendigvis deres forhold til arbeidslivet eller deres deltakelse i familiearbeidet på sikt. Aarseth har selv, sammen med Øystein Gullvåg Holter (1993),

gjennomført en større studie av menn og fedre i Norge på begynnelsen av 90-tallet, som resulterte i boka *"Menns livssammenheng"*. Boka har et bredt blikk på menn, arbeid og familie og trekker på både sosiologiske og historiske perspektiver i sin beskrivelse av menns liv. I følge Holter og Aarseth har ikke en endret diskurs rundt mannlighet og familie endret det faktum at jobben fortsatt er mennenes *"førsthet"* som de uttrykker det, nærmere bestemt at jobben hos de fleste menn oppleves som en slags kjerneidentitet. Selv om mennene i deres studie forholder seg til endrede forestillinger om forsørgerrollen og familienærvær, og uttrykker at de nå vil *være familie*, forblir familien fortsatt en *"annethet"* i mennenes liv (Holter og Aarseth 1993:197).

Dette er en oppfatning de deler med mange. I sosiologisk forskning er det en relativt vanlig antakelse at maskulin identitet først og fremst dannes og oppleves gjennom menns forhold til arbeidslivet (Kimmel 2006; Lindgren 1996; Morgan 1992; Pahl 1984).

David Morgan skriver i *"Discovering Men"*:

"Sociological analysis and more recent studies of men indicate agreement about the centrality of work in the lives of men. Work, in both the general and specific sense, is assumed to be a major basis of identity, and for what it means to be a man. (Morgan 1992:76)

Dette er skrevet for 15 år siden, men det refereres og anerkjennes fremdeles av forskere, også i Norge (Brandth og Kvande 2003; Collinson og Hearn 2005). En generell forklaring på menns sterke tilknytning til arbeidslivet er at menn, ofte med henvisning til patriarkatet, gjennom tidene har definert sin verdi gjennom produksjon i det offentlige liv, mens kvinnene i større grad har fått sin verdi definert gjennom den private sfæren. Og, som jeg var inne på i diskusjonen om hegemonisk maskulinitet, har patriarkatets historie ikke kun handlet om menns posisjonering i forhold til kvinner. Den har også handlet om relasjoner og maktforhold mellom menn, hvor menn har konstruert sin mannlighet i relasjon til de dominerende forestillingene om maskulinitet, som menn i maktposisjoner i det offentlige liv har forvaltet. Arbeidslivet ses dermed som svært viktig både for menns utforming av maskulinitet i kontrast til femininitet, og i forhold til å posisjonere menn i samfunnet som helhet, som samfunnsborgere (Holter og Aarseth 1993; Kimmel 2006). I dette perspektivet er det kanskje ikke å forvente at knappe 20 år med nye forestillinger om menn og nærhet til familien skulle være tilstrekkelig for å endre den, historisk sett, lange tradisjonen med å se mannlighet som et produkt av prestasjoner i arbeidslivet. Det setter også spørsmålstegn ved forestillingen om at forsørgerrollen har mistet betydning for menn.

Dette er imidlertid et svært generaliserende syn på menns forhold til arbeid, og Morgan stiller seg også kritisk til denne oppfattningen av arbeidet som så sterkt knyttet til menns identitet (Morgan 1992). Han betviler ikke at det er en realitet at det er slik, men han setter spørsmålsteget ved om denne sammenhengen mellom identitet og arbeid er så grunnleggende kjønnet. For implisitt i å se koblingen mellom kjønn og arbeidsidentitet ligger at kvinner, i motsetning til menn, *ikke* opplever arbeidet som viktig for egen identitet, noe som neppe er en plausibel antakelse. Denne formen for dualistisk syn på menn og kvinners forhold til arbeid har blitt kritisert for å overse variasjoner mellom menn og variasjoner mellom kvinner og de endringsprosesser menn og kvinners forhold til familie og arbeid kontinuerlig gjennomgår (Ellingsæter 1995a; Ellingsæter 1995b). Allikevel er det viktig å poengtere at tilknytning til arbeidslivet fortsatt antas å være viktigere for menn enn for kvinner, og på mange måter er dette også en antakelse som bekreftes av arbeidslivsstatistikk. Selv om kvinner har økt sin innsats i arbeidslivet markant de siste 30 årene, er det fortsatt menn som har den sterkeste forankringen i arbeidsmarkedet. Ni av ti menn er sysselsatte, og nesten ni av ti jobber fulltid. Som motsetning jobber hele fire av ti kvinner deltid (SSB 2007). Dette resulterer blant annet i en vesentlig inntektsforskjell mellom kvinner og menn, som igjen har betydning for de valg par tar i fordelingen av familie- og yrkesarbeid. I tillegg viser det seg at menn og kvinner beveger seg i hver sin retning yrkesmessig når de får barn. Kvinners deltidsarbeid slår for fullt inn når de blir mødre, mens menns overtidarbeid øker når de blir fedre (Brandth og Kvande 2003:184; Ellingsæter 1991). Dette forsterker inntektsforskjellen ytterligere. Vi vet også at kvinnedominerte arbeidsplasser ofte er mer tilrettelagt enn mannsdominerte arbeidsplasser når det gjelder å kombinere jobb og familie (Abrahamsen 2002; Holt 1994). Men selv i kvinnedominerte sektorer ser vi eksempler på at menns yrkesadferd skiller seg fra kvinnens. I en studie fra 2001 finner Brita Bungum m. fl. at i en familie hvor begge foreldrene var sykepleiere, var det kvinnen som jobbet deltid for å ta seg av barna mens mannen jobbet overtid for å få endene til å møtes (Bungum m.fl. 2001).

Både arbeidslivets organisering og menns sterke tilknytning til arbeidslivet ser altså ut til å ha stor betydning for hvordan menn og kvinner innretter seg i forhold til familieliv og arbeidsliv. Imidlertid blir det en tendens, når man både ser på slike strukturelle sammenhenger og menns statistisk sett sterke tilknytning til arbeidslivet, at man kun fokuserer på forskjellene mellom kvinner og menn, slik at variasjoner innbyrdes kjønnene forsvinner. I denne oppgaven er det variasjoner *mellom menn* som er i hovedfokus, spesielt om det finnes forskjeller mellom ulike klasser når det gjelder menns deltakelse i familien. Da bør vi også spørre om menns sterke tilknytning til arbeidet, hvor nærvær i familien

tilsynelatende må vike for jobbforpliktelser, er noe som viser seg å være spesielt synlig i noen klasser fremfor andre. Og hvis det er slik at menn i enkelte klasser er mer knyttet til arbeidet enn andre, ser vi de samme sammenhengene mellom klasse og deltakelse i familiearbeidet? Dette vil diskuteres mer utfyllende i neste kapittel, der jeg redegjør mer inngående for klassebegrepet, klasseanalyse og tidligere forskning på relasjonen mellom klasse og menns deltakelse i familiearbeidet.

Teorier om arbeidsdeling

Den kvantitative forskningen på pars arbeidsdeling og menns deltakelse i familiearbeidet har gjerne tatt utgangspunkt i en eller flere hypoteser avledet av nyklassisk økonomisk teori på den ene siden, og mer sosialstrukturelle teorier på den andre siden og man har testet teoriernes forklaringsverdi gjennom statistisk samvariasjon (Coltrane 1996:152; Kitterød 2003). Kjønnsteoretiske⁶ perspektiver har tradisjonelt vært lite fremme i den kvantitative litteraturen om menns deltakelse i familiearbeidet og om arbeidsdeling generelt (Coverman 1985; Sullivan 2004). Foreløpig finnes det heller ingen gode metoder eller modeller for å gripe hvordan kjønn både produserer og reproducerer arbeidsdelingen i familien, og samtidig selv blir skapt gjennom måten par fordeler familiearbeidet på. Det mest fremtredende og best dokumenterte ved arbeidsdelingen i hjemmet er imidlertid hvor bemerkelsesverdig kjønn denne fordelingen er (Gerstel og Gallagher 2001:152). Uansett hvilke forklaringsvariabler man forsøker å predikere delingen av familiearbeidet ut i fra, er det ingen variabel som viser seg å ha så sterk innvirkning på deltakelse i familiearbeidet som kjønn. Fortsatt gjør kvinnene mellom halvparten og to tredjedeler av familiearbeidet, arbeidsoppgavene er fremdeles svært tradisjonelt delt, hvor hun tar seg av omsorgs- og husarbeid og han tar seg av vedlikeholdsarbeid. Enda mer interessant er det at både kvinner og menn oppfatter den skjeve arbeidsfordelingen som rettferdig (Baxter 2000; DeMaris og Longmore 1996).

Allikevel har det ikke i den kvantitative litteraturen, vært noen særlig interesse knyttet til å forklare *hvorfor* kjønn har så stor betydning for hvordan arbeidet i familien fordeles. Imidlertid er det, som vi skal se, i dag stadig flere som søker å innlemme et kjønnsperspektiv også i de kvantitative studiene på arbeidsdeling, blant annet gjennom

⁶ Selv om *kjønnsideologi* ofte utgjør en uavhengig variabel i de kvantitative analysene på arbeidsdeling, handler dette i større grad om parenes syn på likestilling heller enn at det gir oss noen forståelse av hvordan for eksempel menn (som kjønn) oppfatter sin rolle og deltakelse i familiearbeidet.

begrepet "Doing Gender" lansert av West og Zimmerman (1987) (Evertsson og Nermo 2004; Sullivan 2004). Dette har nok sammenheng med behovet for, og fokuset på, å forstå alle de ulike familiepraksisene som utspiller seg i dag, hvor man ikke uten videre kan skille mellom menns og kvinners praksiser, men hvor man også må søke å gripe variasjonen mellom kvinner, mellom menn og mellom par. I familieforskningen i Norge har dette også etter hvert blitt sentralt, ettersom det er den kvalitative tradisjonen som har vært mest fremtredende når det gjelder teoriutvikling på feltet. Teoriutviklingen i den kvantitative tradisjonen har i stor grad skjedd i USA og Storbritannia (Kitterød 2003:59). I det følgende vil jeg presentere de perspektivene og teoriene som har vært rådende innen den kvantitative litteraturen og som også har hatt innflytelse på norsk forskning om arbeidsdeling blant par og menns deltakelse i familiearbeidet.

Nyklassisk økonomisk teori – teorien om komparative fortrinn

Gary Beckers (1981) teori om komparative fortrinn og den såkalte tidsressurshypotesen forklarer hvordan par fordeler sin tid mellom lønnet og ulønnet arbeid (Coltrane 1996). Beckers tese forutsetter at husholdningen er en harmonisk nyttemaksimerende enhet hvor alle har felles interesser og handler ut fra familiens beste, og hvor familiens fremste mål er å maksimere inntektspotensialet. Familiens grunnleggende ressurser er hans og hennes tid, og medlemmene vil fordele sin tid der den kan utnyttes mest effektivt. Mannen og kvinnens ulike komparative fortrinn tenkes å ligge enten i yrkesarbeid eller hjemmearbeid. Det vil si at den som er mest effektiv, ved enten å tjene mest eller ha flest ferdigheter i husholdarbeidet, vil ha et komparativt fortrinn henholdsvis ute og hjemme. Dermed fremstår det som rasjonelt og velferdsmaksimerende for familien at den som tjener mest penger tilbringer mest tid i yrkeslivet, og den som er mest produktiv i husarbeidet tilbringer mest tid i hjemmet. I prinsippet er dette en kjønnsnøytral teori. De ulike arbeidssfærene anses som likeverdige og komplementære, og dermed er det det samme om det er kvinnen eller mannen som utfører de ulike arbeidsoppgavene, så lenge fordelingen er den mest økonomisk rasjonelle. Kjønnsforskjellene i hvordan yrkesarbeid og hjemmearbeid faktisk fordeler seg tenkes å ligge utenfor modellen (Kitterød 2003:53). At kvinners og menns komparative fortrinn ofte ligger i henholdsvis hus- og yrkesarbeid knyttes ofte til at kvinner føder barn, og at det derfor er mer rasjonelt at menn spesialiserer seg på yrkesarbeid. Teorien brukes også ofte for å forklare variasjoner mellom par i fordelingen av lønnet og ulønnet arbeid (Coltrane 1996:153). For eksempel vil den kunne forklare at menn deltar mer i familiearbeidet i par der kvinnen jobber mye og tjener godt,

sammenlignet med par der kvinnen jobber lite og relativt sett også tjener lite.

Teorien om komparative fortrinn har fått mye empirisk støtte, men har også blitt mye kritisert. Spesielt kritisert er forutsetningen om familien som en harmonisk rasjonell enhet der medlemmene ikke antas å ha individuelle interesser. Det er ikke gitt at de individuelle preferansene harmoniserer med det som anses som best for familien. Teorien tar som utgangspunkt status quo, hvor en tradisjonell kjønnsdelt arbeidsdeling ses som rasjonell, uten å stille spørsmålsteget ved de uheldige økonomiske konsekvensene denne arbeidsdelingen får for kvinnene som spesialiserte seg på husarbeid, eller de menneskelige bekostningene det er for menn å tilbringe mye tid i yrkeslivet fremfor tid med familien. Teorien åpner altså i liten grad for å se de negative konsekvensene for familiens medlemmer individuelt sett, både på et økonomisk og menneskelig plan, og den mangler helt muligheten til å gripe de endringsprosesser delingen av familiearbeidet faktisk gjennomgår (Sullivan 2004). Til slutt er teorien kritisert for ikke å innlemme spørsmål om maktulikhet mellom kvinner og menn i parforholdet.

Ressursmaktteorien

En av de mest innflytelsesrike teorier når det gjelder sosiologiske forklaringer på fordeling av familiearbeid og yrkesarbeid mellom par. Teorien antar at folks handlinger baseres på mer eller mindre bevisste vurderinger av hvilke handlinger som gir mest velferd for den enkelte, og at man handler rasjonelt ut i fra hva som vil maksimere ens preferanser.

Ressursmaktteorien ble lansert av Blood og Wolfe (1960) som et resultat av sammenhengen de fant mellom mengden av husarbeid hver ektefelle gjorde og hvordan ulike ressurser var distribuert ektefellene i mellom, både i absolutt og relativ forstand (Coverman 1985; Kitterød 2003). Den som besitter flest ressurser i et par vil ha makt til å velge bort lite attraktive arbeidsoppgaver, og teorien antar at familiearbeid er mindre attraktivt enn yrkesarbeid. I de fleste studier brukes sosioøkonomiske mål på ressurser, slik som inntekt, utdanning og posisjon i arbeidslivet, men det kan i prinsippet være hva som helst bare det er noe begge parter anser som verdifullt og ønskelig å besitte (Kitterød 2003). Teorien predikerer dermed de samme empiriske sammenhengene som teorien om komparative fortrinn, nemlig at det er sammenheng mellom det relative inntektsgapet mellom kvinnen og mannen i et par og hvor mye familiearbeid hver av dem utfører. Hvordan sammenhengen tolkes er imidlertid forskjellig (Kitterød 2003:55). Ressursmaktteorien anser ikke hjemmearbeid som komplementært og likeverdig yrkesarbeidet, men heller noe de fleste, hvis de har makt til det, vil forhandle seg bort fra. Teorien synes derfor i større grad enn teorien om komparative fortrinn, å utfordre den

tradisjonelle arbeidsdelingen mellom menn og kvinner (Coltrane 1996). I tillegg har ressursmaktteorien et fokus på individets preferanser mens den økonomiske modellen har fokus på parets felles preferanser.

Ressursmaktteorien har oftest blitt brukt for å predikere statistiske sammenhenger mellom kvinnens inntekt, utdanning og yrkesstatus og likedeling av familiearbeidet. Jo bedre kvinnens posisjon er, jo mer deles familiearbeidet. Det er også funnet betydelig empirisk støtte for denne sammenhengen. Konklusjonen er i mange tilfeller da at kvinnen får økt makt til å forhandle bort arbeidsoppgaver i hjemmet, slik at mannen må ta en større del. Det er imidlertid lite som tyder på at dette er tilfelle. Som nevnt tidligere viser empiriske studier som undersøker menns og kvinners faktiske innsats i familiearbeidet, at mannen ikke vesentlig øker sin innsats i familiearbeidet i takt med kvinners økte inntekt, yrkesstatus og utdanning. Det er derimot kvinnene som endrer sin innsats. Jo mer de jobber og tjener, jo færre timer bruker de på familiearbeid. Dermed blir den relative fordelingen av familiearbeidet også likere. Det kan altså ikke konkluderes med at menn bidrar mer jo likere arbeidsdelingen mellom menn og kvinner er (Marini og Shelton 1993). Det viser seg også problematisk å skulle å predikere sammenhengen mellom menns ressurser og deres deltakelse i familiearbeidet. Studier som har undersøkt disse sammenhengene er også langt fra konkluderende og lite konsistente (Coverman 1985:83). Mens noen finner signifikante negative effekter av menns inntekt og likedeling av familiearbeidet (Berk og Berk 1979), finner andre kurvelineære sammenhenger, hvor de med middels høy inntekt deltar mest (Brines 1994; Geerken og Grove 1983).

Brines (1994) finner at jo mer menn er avhengig av kvinnens inntekt, jo mindre deltar de i familiearbeidet, og Shelton og John (1993b) finner at arbeidsledige menn gjør mindre hjemme enn andre menn. Når det gjelder utdanning og yrkesstatus er sammenhengene med menns deltakelse i familiearbeidet også usikre. Mange finner at utdanning for menn trekker i motsatt retning av det ressursmaktteorien predikerer, nemlig at utdanning og klasse er positivt korrelert med menns deltakelse i familiearbeid (Brandth og Kvande 2003; Coverman 1985; Presser 1994; Shelton og John 1996). Andre igjen finner ingen sammenheng mellom menns utdanning, verken i relativ eller absolutt forstand, og deres deltakelse i familiearbeidet (Kamo 1991).

Grunnen til de uklare sammenhengene mellom menns ressurser og innsats i familiearbeidet antas å henge sammen med at både klasse og utdanning oppfattes som medierende ressurser på folks holdninger til likestilling. Det er varierende hvorvidt analysene på feltet har mulighet til å isolere holdningsspørsmål, og dermed teste klasse eller utdanningens selvstendige effekt på deling av familiearbeidet.

Selv om ressursmaktteorien har fått mye empirisk støtte og på mange måter vært dominerende som forklaringsmodell både for fordeling av familiearbeid mellom menn og kvinner, og også for menns innsats i familiearbeidet, har også mange av forutsetningene for modellen blitt kritisert (Kitterød 2003). Den sterkeste innvendingen er den grunnleggende forutsetningen teorien hviler seg på, nemlig at familiearbeid er kjedelig og lite attraktivt, og at det derfor tas for gitt at dette er arbeidsoppgavene man i kraft av å besitte flest ressurser vil forhandle seg bort i fra (Kitterød 2003). Teorien avviser dermed at familiearbeidet for mange oppleves som meningsfullt, og at det for mange er arbeidsoppgaver som utføres med kjærlighet og omtanke for familien

Ideologi og tilgjengelig tid

Også teori om kjønnsrolleideologi og hypoteser knyttet til hvem i paret som har mest tilgjengelig tid har vært mye brukt som forklaringer på menns deltakelse i familiearbeidet. Ideologiteorien ble presentert for første gang på 70-tallet (Oakley 1975) og går ut på at fordelingen av familiearbeidet påvirkes av hvilke holdninger mannen og kvinnen har når det gjelder likestilling, og at de med egalitære holdninger tenkes å dele mer enn de med tradisjonelle holdninger. Spesielt forventer man at mannens holdning vil ha mye å si for hvor mye han deltar, og dermed hvordan fordelingen blir. Man tenker seg at folk er sosialisert til å adoptere ulike verdier knyttet til likestilling mellom kjønnene og hva som er en rettferdig fordeling av arbeidet i hjemmet. Det er typisk at det i denne sammenheng spørres om i hvilken grad man er enig, eller uenig i utsagnet om at kvinnen bør være hjemme og passe barna mens mannen forsørger familien, altså om man er enig eller uenig i konvensjonelle kjønnsstereotyper (Coltrane 1996:158). Imidlertid er det ikke funnet klare indikasjoner på at menn med egalitære holdninger deltar mer i husarbeidet enn andre menn. Mens Coverman (1985) finner uventede negative effekter av mannens positive holdning til likestilling og hans deltakelse i familiearbeidet, finner Presser (1994) ingen signifikante sammenhenger mellom mannens deltakelse og egalitære holdninger. Derimot finner hun at hans positive holdninger reduserer hennes innsats, mens hennes positive holdninger øker hans (Presser 1994:362). Selv om noen finner svake, men signifikante sammenhenger mellom likestillingsideologi og fordeling av familiearbeidet (Kamo 1988), er det mer påfallende hvor ofte man ikke finner denne sammenhengen (Coltrane 1996; Coltrane 2000; Coverman 1985) og i en oppsummerende artikkel om arbeidsdelingslitteratur konkluderes det også med at:

”in spite of all the talk about egalitarian ideology, abstract beliefs about what women and men ”ought” to do are not connected with the division of labour”
(Thompson og Walker 1989:857).

Det er altså svært varierende hvorvidt man finner sammenheng mellom ideologi og menns faktiske innsats i familiearbeidet, eller mellom ideologi og fordelingen som sådan. Mange argumenterer imidlertid for at holdninger til likestilling kan knyttes opp mot utdanning og klasse ved at man inkorporerer ideologihypotesen i argumentet om at det er de med høy utdanning, og da i mange tilfeller de i høyere sosiale klasser, som først omfavner nye holdninger og handlingsmønstre knyttet til likestilling mellom kjønnene. Dermed vil menn med høy utdanning og i høystatusyrker tenkes å delta mer i familiearbeidet enn for eksempel menn i arbeiderklassen (Coverman 1985; Farkas 1976). Vi så tidligere at mange kvalitative studier har en tendens til å fremheve middelklassemenn som foregangsmenn for praktiseringen av å være nærværende fedre og likestilte partnere, nettopp fordi de antas å være mer tilbøyelige til å ta inn over seg endringer i synet på likestilling og ta stilling til debatten som utspiller seg i offentligheten om menn og fedres rolle i familien. De kvantitative studiene som undersøker denne sammenhengen mer systematisk finner imidlertid få klare tegn på at dette er tilfelle. Det som allikevel er interessant med ideologihypotesen, hvis vi ser den i sammenheng med utdanning og klasse, er at den trekker i motsatt retning av ressurshypotesen. Mens ressurser i form av utdanning eller klassetilhørighet i følge ressursteorien vil redusere menns deltakelse i familiearbeidet, vil ideologihypotesen predikere det motsatte, nemlig at menns utdanning og klasse vil øke deres deltakelse.

Også tilgjengelig-tid-hypotesen; at en mann vil gjøre mer familiearbeid hvis han relativt til sin partner er den som har mest tilgjengelig tid til å gjøre dette, har blitt hyppig undersøkt både når det gjelder den relative fordelingen av familiearbeidet mellom kvinner og menn, og også når det gjelder forklaringer på menns deltakelse. Fordi det gjerne er mannen som har sterkest tilknytning til arbeidslivet, og er den som tjener mest, er tanken da at han har mindre tid tilgjengelig til arbeid i familien enn kvinnen, og omvendt, hun gjør mest fordi hun har mer tilgjengelig tid enn han. Hvis vi tar i betraktning norske kvinners utstrakte deltidsarbeid og menns overtidsoverjobbing, vil det være rimelig å forvente at kvinner legger ned mer i familiearbeidet enn menn. Men i tråd med denne hypotesen bør man også forvente at i de parene der begge jobber like mye er familiearbeidet jevnere fordelt. Det vil si at vi kan anta at menn med fulltidsarbeidende koner både vil dele likere enn menn med deltidsarbeidende koner, og at de også vil legge ned flere timer i familiearbeidet. Det

vanligste er at tilgjengelig tid måles ut i fra hans og hennes tid brukt i yrkesarbeid og antall og alder på barn. Coverman finner støtte for tilgjengelig-tid-hypotesen, og kommer frem til at tilgjengelig tid er det forholdet som sterkest har sammenheng med menns deltakelse i familiearbeidet (Coverman 1985). Imidlertid måler hun tilgjengelig tid ut i fra hans tid brukt på arbeid, og hvorvidt kona var yrkesaktiv eller ikke. I Norge har blant annet Kitterød (2000) funnet at det er kvinners *tid* brukt på yrkesarbeid som er den sterkeste indikatoren for pars deling av familiearbeid, ikke hvorvidt hun er yrkesaktiv eller ikke. Pettersen og Kitterød (2006) finner ikke-lineære sammenhenger mellom kvinnens arbeidstid og mannens deltakelse i familiearbeidet. De finner at mennene, selv med fulltidsarbeidende koner bare øker sin innsats opp til et visst punkt, og at de dermed ikke øker sin innsats stadig mer jo mer tilgjengelig tid de får i forhold til kona.

Doing gender

På grunn av de svært varierende og ofte avkreftende resultatene man har fått ved testing av de overnevnte og mest dominerende forklaringene på pars arbeidsdeling og menns deltakelse i familiearbeidet, begynte forskere på 90-tallet å søke nye forklaringer på fordelingen av familiearbeid. Det faktum at kvinner, uansett arbeidstid, utdanning eller inntekt relativt til menn, fortsatt gjør den vesentlige andelen av familiearbeidet, og at både menn og kvinner ser ut til å oppfatte denne fordelingen som rettferdig (Baxter 2000; Lennon og Rosenfield 1994), har bidratt til at flere har begynt å innlemme mer kjønnskonstruktivistiske forklaringer også i de kvantitative studiene på dette området, for å kunne forklare *hvorfor* familiearbeid fortsatt fremstår som "kvinnearbeid". Spesielt har begrepet *doing gender* fått en sentral plass .

Doing gender begrepet ble først lansert av sosiologene Candance West og Don H. Zimmerman på slutten av 80-tallet, da de publiserte sin svært innflytelsesrike artikkel "*Doing Gender*". Fremfor å se kjønn som noe vi er, var de blant de første til å beskrive kjønn som noe som gjøres og produseres gjennom sosiale handlinger og relasjoner:

"Gender is a powerful ideological device, which produces, reproduces, and legitimates the choices and limits that are predicated on sex category. An understanding of how gender is produced in social situations will afford clarification of the interactional scaffolding of social structure and the social control processes that sustain it" (West og Zimmerman 1987:147)

Hvis man ser kjønn som sosiale *handling*er fremfor individuell karakteristikk, vil man både kunne forklare den tilbøyeligheten vi har for å se kvinnelige og mannlige handlinger

som ”naturlige”, samtidig som perspektivet åpner for å forstå hvordan kjønnete handlinger medvirker til å opprettholde og reprodusere sosiale strukturer. Perspektivet har hatt stor innflytelse på vår forståelse av hvordan kjønn skapes gjennom hverdagslivets praksis og kanskje spesielt har det bidratt til å forstå arbeidsdelingen mellom kvinner og menn i hjemmet på en ny og fruktbar måte.

Arbeidsdelingen i hjemmet er et godt eksempel på hvordan kjønn gjøres nettopp ved at kjønn produserer arbeidsdelingen og også selv produseres gjennom den samme arbeidsdelingen. *Doing gender* perspektivet ser familiearbeidet som et område hvor kjønn symbolsk skapes, og tatt i betraktning arbeidsdelingens grunnleggende kjønnetet ses kjønn som en viktigere faktor i å predikere arbeidsdelingen i hjemmet enn noen annen (Evertsson og Nermo 2004:1272).

Det er særlig i ukonvensjonelle par, der kvinner jobber mest og tjener mest, at økonomiske teorier og tilgjengelig tid hypotesen har hatt lavest forklaringskraft, og man har dermed søkt å finne alternative forklaringer for hvorfor kvinner i disse parene ikke bare gjør mer familiearbeid enn mannen, men faktisk øker sin innsats, jo mer de tjener eller jobber enn mannen. Mannen i slike par ser imidlertid ut til å redusere sin innsats. Som nevnt tidligere finner Brines (1994) at jo mer menn er avhengig av kvinnens inntekt, jo mindre deltar de i familiearbeidet, og Shelton og John (1993b) finner at arbeidsledige menn gjør mindre hjemme enn andre menn. I følge Brines er dette et typisk tegn på hvordan kjønn gjøres blant menn og kvinner når deres konvensjonelle rolle som enten forsørger eller omsørger utfordres. Både menn og kvinner handler i slike situasjoner på måter som nøytraliserer deres avvik fra de tradisjonelle kjønnsrollene. I og med at ingen av de andre forklaringsmodellene som har vært brukt for å forklare pars arbeidsdeling har innlemmet et kjønnsperspektiv, vil de derfor ha vanskeligheter med å forklare hvorfor modellene i slike ukonvensjonelle par står uten forklaringskraft.

En vanlig måte å teste *doing gender* hypotesen på, er å inkludere en indikator for kvinnens relative inntekt, eller arbeidstid, sammen med et annengradsledd i en regresjonsmodell hvor tid brukt på husarbeid er den avhengige variablen. Et signifikant annengradsledd vil dermed markere en kurvelineær sammenheng mellom kvinners relative inntekt eller arbeidstid og egen og partners tid brukt på husarbeid. Evertsson og Nermo (2004) sammenligner amerikanske og svenske par, og undersøker hvorvidt kjønn er en sterkere indikator på fordelingen av familiearbeid enn ressurser som inntekt og arbeidstid, og i hvilken grad *doing gender* hypotesen har ulik forklaringskraft i de to landene. De finner at kjønn er en sterkere indikator for pars arbeidsdeling i begge land, men at den kjønnsnøytraliserende adferden Brines så blant amerikanske kvinner og menn ikke ser ut til

å skje i Sverige (Evertsson og Nermo 2004:1284). Det ville da være nærliggende å tro at dette da også ville gjelde på norske forhold, men Pettersen og Kitterød⁷ (2006) finner altså, i sine analyser basert på tidsbruk blant norske menn og kvinner, at det kun opp til et visst punkt er naturlig for mannen å kompensere for kvinnens bidrag i inntekt og yrkesliv, noe som kan tyde på at kjønnsnøyraliserende adferd også skjer i Norge. Det må imidlertid presiseres at verken Brines, Evertsson og Nermo eller Pettersen og Kitterød sine analyser inkluderer tid brukt på omsorgsarbeid. Som jeg allerede har vært inne på, konkluderer de aller fleste studier med at når menn øker sin innsats i familiearbeidet, er det gjerne i omsorgen for barn vi ser en økning, mens tid brukt på husarbeid ikke økes i samme grad. Slik sett kan ikke disse funnene sammenlignes direkte med funn hvor også omsorgsarbeid er inkludert, og det er heller ingen studier så langt jeg kan se som har undersøkt systematisk sammenhengen mellom omsorgsarbeid og *doing gender* hypotesen.

Basert på funnene i de overnevnte studiene, kan vi si at *doing gender* hypotesen har fått støtte i flere sammenhenger der man har undersøkt par som ikke representerer den tradisjonelle arbeidsdelingen mellom kvinner og menn, der menn og kvinner enten bidrar likeverdig i yrkesliv og inntekt til husholdningen, eller der kvinner bidrar mer enn mannen. De økonomiske teoriene er basert på antakelsen om at menn og kvinner tilpasser seg symmetrisk mellom det å være forsørget og det å bli forsørget, at den som tjener og jobber mest vil delta minst i familiearbeidet og omvendt, noe som altså ikke viser seg å være tilfelle. De økonomiske teoriene mister derfor sin forklaringskraft med en gang det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret for arbeidsdeling brytes. Styrken til *doing gender* hypotesen er at den kan forklare hvorfor menn og kvinner ser ut til å respondere ulikt på å være forsørger og bli forsørget, ved å vise hvordan familiearbeid fremstår som et område hvor man kan manifestere sitt kjønn ved å nøytralisere en avvikende mannlighet eller kvinnelighet. Brines poengterer også at dette er mer synlig i arbeiderklassen enn i andre klasser. Hun antyder at menn i lavere klasser har et større behov for å understreke og leve opp til en forsørgermaskulinitet enn menn i høyere klasser, og at motstanden for husarbeidet blir et bevis på følelsen av å ha mislykkes i å forsørge familien (Brines 1994:682). Hun konkluderer i sin artikkel med at:

”a renewed focus on working class husbands and wives – who are at once more likely to achieve economic parity and more tradisional sex-role attitudes –

⁷ Pettersen og Kitterød tester ikke *doing gender* hypotesen eksplisitt. Allikevel kan funnet av ikke-lineære sammenhenger mellom arbeidstid og mannens deltakelse tolkes i samme retning som Brines og Evertsson og Nermo sine analyser.

promises to reveal even more about how economic and cultural processes situate gender in everyday life” (Brines 1994:684)

Her er hun inne på flere viktige ting. Det ene er selvfølgelig at det er komplekse mekanismer som avgjør hvordan menn og kvinner arrangerer og praktiserer sine dagligliv, og det er åpenbart at vi må se økonomiske og kulturelle forklaringer på menns deltakelse i familiearbeidet i sammenheng hvis vi skal få en utvidet forståelse av dette feltet. Arbeidsdelings- og familie/likestillingsfeltet er som vi har sett preget av forskningstradisjoner som har hatt liten evne til å trekke på hverandres kunnskap. Dermed har man kanskje begrenset nødvendig teoriutvikling for å gripe både de endringene familielivets hverdag har gjennomgått de siste tredve årene, samt mulighet til å kritisk vurdere sine funn i de ulike forskningsleire. Min oppfatning er at å innlemme kjønnsperspektivet også i de kvantitative analysene på feltet, er et skritt i riktig retning når det gjelder å bygge bro mellom de to forskningstradisjonene. Og som Brines påpeker er det altså gode grunner til å undersøke nærmere hvordan både økonomiske forutsetninger og kulturelle preferanser kommer til syne i ulike klasser.

3. Klasseperspektiv på menns familiearbeid

Jeg har hittil diskutert hvordan vi teoretisk og gjennom tidligere forskning kan forstå menns deltakelse i familiearbeidet, og det er blitt lagt noen ansatser til hvordan vi kan tenke oss at variasjon mellom menn på dette området arter seg. Den teoretiske diskusjonen viser at menns familiepraksis utfolder seg i skjæringspunktet mellom nye kulturelle idealer om medvirkning i familielivet, og mer tradisjonelle forestillinger om forsørgelse og sterk arbeidslivstilknytning. I dette skjæringspunktet vil vi finne store variasjoner i hvordan menn tilpasser seg. For selv om det har vært mye fokus på å se variasjon og mangfold i menns maskulinitet og praksis, er det også åpenbart at strukturelle forutsetninger også preger menns familiedeltakelse, og at det dannes noen systematiske og gruppevise forskjeller mellom menn basert på slike forutsetninger. Mange hevder at nettopp dette er et oversett tema i forskningen om menn og familie (Plantin 2003a). Mange studier har tatt utgangspunkt i hvordan samfunnsstrukturene skaper ulikhet *mellom kvinner og menn*, men få har vært opptatt av hvordan strukturelle forskjeller også skaper ulikhet mellom menn og mellom kvinner.

Av spesiell interesse i denne oppgaven er altså hvordan klasseforskjeller kan belyse variasjon mellom menn når det gjelder deres deltakelse i familiearbeidet. Er det slik at middelklassen er de som i størst grad forvalter en moderne maskulinitet der idealer om nærværende faderskap og likestilling etter hvert har fått en sentral plass? Hvordan kan vi i så fall tenke oss at klassetilhørighet påvirker menns måte å organisere hverdagen sin på? Dette er spørsmål som vil diskuteres nærmere i dette kapittelet.

Hva gjelder klasseanalyse og hvilken forståelse vi skal legge til grunn for klassebegrepet har imidlertid lenge vært en debatt innen sosiologien. Det vil derfor være nyttig med en kort gjennomgang av hovedtrekkene ved de to diskusjonene som har vært mest sentrale, nemlig hvorvidt klasseanalyse i det hele tatt kan sies å være relevant i dagens postindustrielle samfunn, og hvordan klassebegrepet teoretisk og empirisk kan konseptualiseres.

Klasseanalysens relevans

Gjennom det meste av 70-tallet var klasse det klart dominerende analyseverktøyet i nesten all samfunnsforskning, og kjønn hadde ennå en underlegen posisjon som differensierende eller ulikhetsskapende kategori (Plantin 2003a). De siste 30 årene har imidlertid klasseperspektivet stadig blitt mer fraværende i samfunnsforskningen (Leiulfsrud 2004), mens kjønnsperspektiver på svært mange områder har overtatt som analyseverktøy for forståelsen av sosial ulikhet. Dette gjelder nok i særdeleshet innenfor familieforskningen. Diskusjonen rundt klassebegrepets relevans har derfor blitt sentral. I denne sammenheng diskuteres det både hva som er grunnen til at klassebegrepet synes å ha forsvunnet fra norsk offentlighet og samfunnsforskning, mens kjønn spesielt, stadig styrker sin stilling. Samtidig diskuteres det om trekk ved dagens postmoderne samfunn rett og slett ikke kan forstås gjennom tradisjonell klasseanalyse.

En grunn til at klasseforskningen har blitt så lite fremtredende i norsk samfunnsforskning forklares i noen sammenhenger med at det, på grunn av velferdsstatens universelle familiepolitiske utforming, ikke finnes et offisielt klasseperspektiv i Norge. I motsetning til for eksempel Sverige, hvor klasseperspektivet er institusjonalisert i offisiell statistikk, har ikke Norge noen tradisjon for å systematisk evaluere levekår i et eksplisitt klasseperspektiv (Leiulfsrud 2004). Den engelske sosiologen Beverly Skeggs (1997) på sin side kritiserer familieforskningen, og kjønnsforskningen mer generelt, for å være klasseblind, og hevder forskningen drives frem av et sjikt som har privilegiet av å kunne overse klasse som analysekategori, ettersom de selv ikke opplever å tilhøre den utnyttede eller undertrykte klasse. Fordi kjønn *oppleves* i sterkere grad enn klasse innen forskningsmiljøene, har kjønn kommet til å få en mer dominerende plass i forskningen (Plantin 2003a; Skeggs 1997).

Når det gjelder klasseanalysens relevans for å forstå ulikhet i dagens samfunn, dreier diskusjonen seg om hvorvidt klassebegrepet har mistet sin betydning i et postmoderne samfunn preget av sterk individualisme. Det tradisjonelle klassebegrepet, hvor tilgangen til makt og økonomiske midler er avgjørende for gruppenes posisjon i samfunnsstrukturen, hevdes å ikke lenger være avgjørende for hvordan vi kan forstå ulikhet. Den tradisjonelle klasseanalysen kritiseres ofte, spesielt av såkalte modernitetsteoretikere, for å være for produksjonsorientert, og retter heller oppmerksomheten mot alternative kilder til ulikhet, som for eksempel kulturelt definert forbruk (Leiulfsrud 2004). Både Ulrich Beck (1992) og Anthony Giddens (1991) tilhører de som mener vi må lete etter nye forklaringsmodeller enn den tradisjonelle

klassetenkningen. For det første, hevder Beck, har Vestens velferdssamfunn i dag en så høy generell velstand at klassebegrepet, slik det har blitt brukt som hierarkisk strukturerende, synes irrelevant. Beck nevner blant annet økt inntekt, tilgang til utdanning, mobilitet, rettigheter og massekonsum som eksempler på goder som i dag er tilgjengelige for massene, og ikke bare goder forbeholdt de privilegerte. Parallelt har individualiseringen og økende valg og muligheter for den enkelte visket ut de klassiske skillelinjene mellom klassene. Å skape en identitet er et åpent refleksivt prosjekt som ikke knytter seg til opplevelsen av en egen klasseidentitet i følge Giddens (1991). I tillegg hevder Beck (1992) at i et moderne samfunn har alle individer, også de privilegerte, en økt risiko for å rammes av fattigdom eller arbeidsledighet. Det er ikke noe som rammer spesielle grupper eller en spesiell klasse.

Imidlertid er ikke konsum og livsstil nødvendigvis løsrevet fra klasse, som Bourdieu (1995) er den fremste til å påpeke. Det er derfor ikke sikkert at økt individualisering er knyttet til en økt frihet til å velge sin livsstil. Bourdieu vil derfor ikke avskrive klasseanalyse som relevant i et postmoderne samfunn, og han og andre betydningsfulle teoretikere, som for eksempel Robert Erikson, John Goldthorpe og Erik Olin Wright, har forsøkt å utvikle nye klassemodeller, som bedre forstår og forklarer dagens klassesamfunn.

Klassebegrepet – teoretiske og empiriske vurderinger

Den andre fagdebatten når det gjelder klasse dreier seg om hvilken teoretisk forståelse som skal legges til grunn for klasse som sosial kategori, og hvilke mål som skal benyttes i analyser av klasse. Skal man for eksempel bruke yrkesklasser, sosial klasse eller lagdelingsanalyse? Det diskuteres også hvem som skal utgjøre enhetene i analysene, - individer eller familier?

Med utgangspunkt i en grunnleggende tanke om at klasse er en måte å forstå og beskrive moderne samfunns ulike fordeling av materielle og symbolske belønninger (Crompton 1998), finnes det mangfoldige, mer eller mindre teoretisk funderte, forståelser av hva klasse er. Sosial klasse, sosioøkonomisk gruppering, yrkesgrupper, sosial status, politisk makt og kulturell makt er noen av de betydningene klasse tillegges. I dag er det ikke mulig å definere et dominerende paradigme når det gjelder klasseteori i moderne sosiologi (Crompton 1998; Crompton 2006), og derfor blir ofte spørsmålet, når klasse skal brukes i empirisk forskning, om klassebegrepet skal baseres på *relasjoner* i forhold til

produksjonen, eller *fordeling* innen produksjonen (Elstad 1992).

Den tradisjonelle forståelsen av klasse føres gjerne tilbake til Karl Marx og Max Weber, og deres klasseteoretiske perspektiver kan på mange måter sies å være utgangspunktet for all moderne klasseteori (Hansen og Engelstad 2005). Hos Marx knyttes klasse til kapitalismen og tilgangen til produksjonsmidlene. I et marxistisk perspektiv finnes det to klasser. Arbeiderklassen som utbyttes og kapitalklassen som utbytter, i kraft av å eie produksjonsmidlene. I marxistisk klasseteori er motsigelser og konflikt mellom klassene hovedelementer, og motsigelsene antas å føre til klassekamp og etterfølgende revolusjon, der resultatet er det klasseløse samfunn. Hovedformålet i marxistisk klasseteori er dermed å identifisere sosiale klasser og gjennom analyse av relasjonene mellom klassene, forklare kollektiv handling, konflikt og sosial endring (Crompton 1998).

Max Webers teori knyttes også til kapitalismen, men Weber legger vekt på fordelingen av ulike goder i samfunnet, fremfor relasjonene mellom klassene slik Marx gjør. Teorien omtales derfor ofte som lagdelingsteori fremfor klasseteori. Lagdelingsteorien legger vekt på hvordan samfunnet er ordnet i et hierarki av *strata*, hvor de ulike strata kan sammenlignes med hensyn til fordeling av status, prestisje/makt og materielle goder, som alle kan byttes i et marked. Mennesker har ulike muligheter til å bytte til seg goder, og har dermed i Webers terminologi ulike *livssjanser* (Hansen og Engelstad 2005). I dette perspektivet utgjør klasser grupper av mennesker som har tilnærmet like livssjanser, og dermed like muligheter i markedet. I følge Webers klassiske inndeling er det tre grunnleggende stratifikasjonsdimensjoner. Den økonomiske dimensjonen som er knyttet til arbeidsmarkedet, statusdimensjonen som relateres til ære, prestisje og anseelse, og maktdimensjonen som gjelder politisk myndighetsutøvelse. Hvilken dimensjon som er viktigst når det gjelder å klassifisere grupper av mennesker vil være et empirisk spørsmål som avhenger av verdier og normer som dominerer i et samfunn (Arntzen 2002:13). Weber utvider dermed klassebegrepet til å handle om mer enn tilgang til produksjonsmidlene, og hevder sosial endring også kan genereres av kulturelle krefter. Selv om Weber også legger vekt på interessekonflikt mellom klassene, deler han ikke Marx sin prediksjon om revolusjon, omveltning og kapitalismens sammenbrudd (Crompton 1998; Elstad 1992). Et weberiansk perspektiv er mer opptatt av å studere og sammenligne grader av ulikhet, enn å analysere relasjonene mellom klassene. Den grunnleggende forskjellen mellom Marx og Weber er derfor ikke nødvendigvis hvordan klasse struktureres innenfor kapitalismen, men hva som er grunnlaget for struktureringen; relasjonen til produksjonsmidlene eller ulik fordeling av livssjanser i markedet (Crompton 1998). Når man skal gjennomføre en klasseanalyse, må man ta stilling til hvilken

klassemodell som skal ligge til grunn for analysen, og valg av klassemodell henger igjen sammen med hvilken teoritradisjon forskeren befinner seg i. Ofte plasseres moderne klasseteoretikere enten i en marxistisk eller en weberiansk tradisjon med hensyn til synet på hva som teoretisk veier tyngst i klasseanalysen. Enkelte hevder det er ansettelsesforhold, og tilhører ofte en ny-weberiansk tradisjon. Andre mener det er makt og utbytting, og tilhører gjerne en ny-marxistisk tradisjon (Birkelund 1993; Crompton 1998).

Klasseanalyse med utgangspunkt i Erikson og Goldthorpes klassemodell

For å analysere menns deltakelse i familiearbeidet har jeg valgt å knytte an til en klassemodell basert på Robert Erikson og John Goldthorpes og classeskjema, som er basert på John Goldthorpes teori om klasse og mobilitet. Jeg har valgt denne modellen både fordi den teoretisk fremstår som best egnet til formålet for analysene i denne oppgaven, og fordi dette classeskjemaet anses å være det best validerte skjemaet, som over tid har oppnådd best empirisk treffsikkerhet (Gooderham m.fl. 1994) .

Erikson og Goldthorpes modell omtales gjerne som en ny-weberiansk klassemodell⁸, hvor klasser altså defineres som grupper med relativt like livssjanser med hensyn til forhold som status, velstand eller knapphet, og fremtidig økonomisk sikkerhet eller usikkerhet (Erikson og Goldthorpe 1992b:96). Fokuset hos Goldthorpe ligger på å forstå ulikheter, samt sosial mobilitet mellom klassene. Dette i motsetning til for eksempel en marxistisk modell, som blant annet Erik Olin Wright har utviklet, som i større grad tar utgangspunkt i utbytingsrelasjoner mellom klassene og individers plass innen produksjonssfæren, slik jeg var inne på ovenfor. I og med at jeg ønsker å sammenligne klasser i forhold til hvordan de organiserer arbeid i familien, fremstår da en ny-weberiansk modell som den best egnede. I tillegg lar denne modellen oss i større grad se menn og kvinners klasseposisjon og familiens klasseidentitet i sammenheng. Det er rimelig å tro at måten familien organiserer familiearbeidet på er preget av en felles klasseidentitet, som er et produkt av parets ulike livssjanser, status og ressurser (Birkelund 1993).

⁸ Goldthorpe har imidlertid understreket at modellen ikke skal forstås som avledet av en spesiell teori. Utviklingen av modellen har blitt guidet av teoretiske ideer, men like mye av praktiske hensyn i forhold til den konteksten modellen er tenkt å inngå i, og hvordan den er tenkt benyttet. Modellen må derfor vurderes ut i fra de empiriske funnene det genererer snarere enn sine teoretiske implikasjoner. (Erikson og Goldthorpe 1992:46)

Goldthorpe tar utgangspunkt i ansettelsesforhold, og klasser defineres ut fra yrkesgrupper med relativt like markeds- og arbeidssituasjoner. Med dette menes at gruppene skal være sammenlignbare med hensyn til yrkesstatus, sikkerhet, kilder til inntekt, muligheter til avansement, og lokalisering innenfor kontroll- og autoritetssystemer, og graden av autonomi i arbeidsoppgavene (Birkelund 1993; Erikson og Goldthorpe 1992b). Det er altså forhold knyttet til ansettelseskontrakter og yrkesstatus som er det mest sentrale inndelingskriteriet i denne modellen, og hovedskillet går mellom de som har servicekontrakt, og de som har arbeidskontrakt.

Servicekontrakten kjennetegnes av at de ansatte har relativ stor grad av autonomi og sikkerhet i arbeidsforholdet, med muligheter for å avansere og gjøre karriere (Hansen og Engelstad 2005). Arbeidskontrakten innebærer i motsetning til dette et arbeidsforhold preget av mer overvåking og usikkerhet, og den gir færre muligheter for avansement og karriereløp. I tillegg identifiserer Goldthorpe en tredje type arbeidskontrakt som omtales som ”*intermediate*” (Erikson og Goldthorpe 1992b:38-39). Denne kontrakten innebærer en glidende overgang mellom servicekontrakt og arbeiderkontrakt, og de ansatte har gjerne begrenset autonomi, og muligheter for avansement.

I den praktiske anvendelsen av klassemodellen deler Goldthorpe yrker inn i elleve klasseposisjoner. Disse brukes som utgangspunkt for å slå sammen klassene på måter som er hensiktsmessig for den analysen som skal gjennomføres.

Jeg har valgt å sammenfatte klassemodellen i fire klasser; middelklasse, blandingsklasse, selvstendige og arbeiderklasse. Middelklassen refererer til de med servicekontrakt og inkluderer profesjonelle og ansatte i høyere administrative eller ledende stillinger, både innen offentlig og privat sektor. Store eiendomsbesittere, altså arbeidsgivere, plasseres også her. Dette fordi disse er en svært liten gruppe, ettersom arbeidsgivere i dag i hovedsak er organisasjoner og ikke enkeltindivider (Erikson og Goldthorpe 1992b:40).

Den vanlige termen å bruke for den klassen jeg benevner middelklasse, er ”serviceklasse”. Jeg har imidlertid valgt å kalle den middelklasse, først og fremst fordi det gir en mer konsistent begrepsbruk når klasse diskuteres i denne oppgaven. Jeg diskuterer middelklassen i flere sammenhenger, både i forhold til maskulinitet og i forhold til familie og likestillingsidealer blant moderne menn. Middelklassen forstås da mer intuitivt som en samfunnsgruppe som relativt sett er mer privilegert, både økonomisk og statusmessig, og som oppfattes å ha en hegemonisk posisjon når det gjelder å definere verdier i samfunnet. For å unngå å veksle mellom den generelle forståelsen av middelklassen, og den mer presise definisjonen av serviceklassen, velger jeg altså å holde meg til benevnelsen

middelklasse. Det er heller ikke uvanlig å koble middelklassen til serviceklassen, eller å omtale middelklassen som en del av serviceklassen.

Den midtre klassen har jeg kalt blandingsklasse. Dette er ingen god oversettelse av Goldthorpes "*intermediate positions*", men den refererer altså til de som har en ansettelseskontrakt som ligger mellom servicekontrakten og arbeidskontrakten. Denne klassen inkluderer rutinemessige, ikke-manuelle yrker, og enkelte yrker innen salg og service. I tillegg plasserer Goldthorpe små bedriftseiere og selvstendig næringsdrivende i denne mellomposisjonen (Erikson og Goldthorpe 1992b)⁹ ettersom disse er herre over sin egen arbeidskraft, og dermed ikke kan plasseres i de to hovedklassene. Jeg har valgt å skille ut de selvstendige som en egen klasse i min analyse. Dette har jeg gjort fordi jeg mener de vil ha en spesiell posisjon i forhold til det som undersøkes i denne oppgaven, nemlig menns familiearbeid. Flere studier har vist at menn som er selvstendige er blant de som deltar minst hjemme (Birkelund 1987; Wright m.fl. 1992). Det er derfor grunn til å tro at disse skiller seg fra de øvrige som plasseres i blandingsklassen på flere måter som har betydning for deres deltakelse i familiearbeidet. Blant annet har de fleste selvstendige vesentlig lengre arbeidstid enn gjennomsnittet blant vanlige ansatte, og de omfattes heller ikke i samme grad av ordninger som kan gjøre det lettere å kombinere arbeid og familie. For å unngå at blandingsklassen ble en uhensiktsmessig heterogen gruppe, valgte jeg derfor å plassere selvstendige i en egen tredje klasse.

Den fjerde klassen, arbeiderklassen, referer da til de resterende, de som har arbeidskontrakt. Manuelle yrker både faglærte og ufaglærte, inngår her, samt lavere yrker innen salg og service. Man kunne også argumentert for å slå blandingsklassen sammen med arbeiderklassen. Blant annet har Goldthorpe påpekt at blandingsklassen i realiteten har svært like arbeidsforhold, lønnsnivå og grad av overvåkning som arbeiderklassen (Erikson og Goldthorpe 1992b). Jeg har imidlertid valgt å beholde denne som en egen klasseposisjon, fordi det er en klasse som er svært kvinnedominert (se tabell 5.3). Den inkluderer også en god del kvinner med noe utdanning utover videregående skole, slik som lærere eller lavere saksbehandlere. Kvinner i denne gruppen vil antakelig like gjerne ha partnere i arbeiderklassen som i serviceklassen, og det vil være interessant å se hvilken betydning kvinner i denne klassen har for menns familiearbeid. Det vil også være interessant å se, så sant vi finner klasseforskjeller mellom gruppene, i hvilken grad denne

⁹ Så sant de selvstendige ikke er store bedriftseiere eller profesjonelle. Da antas de å ha like arbeidsforhold som de med servicekontrakt og plasseres i middelklassen (middelklassen i min terminologi) (Erikson og Goldthorpe 1992:41)

kvinnedominerte klassen orienterer seg mot middelklassens eller arbeiderklassens måte å organisere familielivet på.

Målet på klasse som benyttes for å avgjøre menns klassetilhørighet vil i analysene altså basere seg på yrkesposisjonen de intervjuede oppgir å ha på det tidspunktet de blir intervjuet, og man antar da at de ansettelsesforhold og arbeidsforhold, og den inntekt og status og livsstil som følger av personens yrkesposisjon på det gitte tidspunktet vil ha betydning for hvordan personen innretter seg i privatlivet. Om dette er et godt mål på klasse for å måle menns deltakelse i familiearbeidet kan selvfølgelig diskuteres. For det første er det sannsynlig at en persons sosiale bakgrunn har vel så stor betydning for hvordan man, fordeler og bidrar i familiearbeidet, som den yrkesposisjonen man besitter på et gitt tidspunkt. I og med relativt stor mobilitet mellom klassene i dagens samfunn, og en sterkt voksende middelklasse¹⁰ (Hansen og Engelstad 2005) er det mulighet for en relativt stor del av serviceklassen kommer fra hjem med lavere klassebakgrunn. Dette har jeg ikke mulighet for å ta høyde for i mine analyser. Imidlertid er det også av viktig å kunne se sammenhengen mellom den reelle arbeidssituasjonen menn befinner seg i, og hvordan dette påvirker deres familiepraksis. Samtidig er det å forvente at yrkessituasjonen en besitter på et gitt tidspunkt også påvirker synet man har på familiearbeidet, for eksempel gjennom legitimitet på arbeidsplassen med hensyn til å tilpasse arbeidet til familiens behov.

Klasse, familie og kjønn

En siste diskusjon i debatten rundt hvordan klassebegrepet teoretisk og empirisk skal konseptualiseres, er hva som skal utgjøre enhetene i en klasseanalyse¹¹. Dette er en svært viktig problemstilling, og spørsmålet hevdes også å være en grunn til at klasse, spesielt i familieforskningen, ble mindre og mindre benyttet i analyser utover på 80-tallet (Birkelund 1993). For det som skapte empiriske problemer for klasseanalysen i løpet av 80-tallet, var kvinners stadig økende yrkesaktivitet. Med en økende andel kvinner i arbeidslivet, som, på

¹⁰ Serviceklasse i Ericsons og Goldthorpes terminologi.

¹¹ Det er innarbeidet terminologi å bruke klasseanalyse om det forskningsprogram som klasseanalysen omfatter. Klasseanalyse som sådan innebærer ikke tilknytning til en bestemt klasseteori, men legger til grunn ulike klassemodeller med utgangspunkt i ulike klassebegrep eller teorier. Valg av teoretisk fundament er like gjerne et empirisk spørsmål, som et uttrykk for forskerens ståsted. se bla (Birkelund 1993)

grunn av det kjønnssegregerte arbeidsmarkedet, ofte befant seg i andre yrker enn menn, ble det tydelig at familier etter hvert besto av individer med svært ulike klasseerfaringer, eller såkalte kryssklassefamilier (Birkelund 1993; Erikson 1984; Leiulfsrud 1991). Dermed fremstår familien som analyseenhet straks mer komplisert enn tidligere. En annen side av dette problemet ble tidlig påpekt av sosiologen Joan Acker (1973), som har rettet kritikk mot hvordan den konvensjonelle klasseanalysen tilslører forskjeller mellom kvinner og menn. Denne type kritikk har bidratt til å synliggjøre hvordan et tilsynelatende kjønnsnøytralt begrep som klasse i virkeligheten er basert på stereotype forestillinger om arbeidsdelingen mellom kjønnene (Birkelund 1993:172; Morgan 2005). Ved å ta utgangspunkt i mannens klasse som uttrykk for familiens klasseposisjon, antar man at man kun trenger å forstå menns yrkestilknytning for å forstå hvordan ulikhet relatert til sosial klasse strukturerer et samfunn. Debatten om hvem som skal utgjøre enhetene i analysen har altså i størst grad handlet om hvor man skal plassere kvinner i classeskjemaet.

Erikson og Goldthorpe har imidlertid forsvart den konvensjonelle klasseanalysen, som knytter familien til klassestrukturen gjennom mannens klasseposisjon, og henviser til empiriske funn som viser at sammenhengen mellom objektiv klasseposisjon og klasseidentitet er svakere for kvinner enn for menn. Kvinner i arbeiderklassen gift med menn i arbeiderklassen oppgir selv at de identifiserer seg med sin manns klasse fremfor egen klasse (Erikson og Goldthorpe 1992a). Når det gjelder å forstå handlingsmønstre innad i familien er dette imidlertid en tvilsom påstand. For som nevnt allerede, er det mye som tyder på at det er kvinnens klasseposisjon, utdanning, inntekt og arbeidstid som har de sterkeste føringene på menns familiearbeid. Det blir da tydelig at det å basere familiens klassetilhørighet på mannens klasse alene ikke fremstår som holdbart hvis man skal forstå hvordan familier innretter seg og organiserer hverdagen.

Imidlertid er det fortsatt slik at det ikke er utarbeidet fullgode klassemodeller for kvinners klassetilhørighet, hvor man har tatt høyde for et svært kjønnssegregert arbeidsmarked. Erikson og Goldthorpes modell er laget på bakgrunn av informasjon om menns arbeids- og markedssituasjon, og det å inkorporere kvinners yrker i et dette skjemaet er ikke uten videre uproblematisk. Jeg har valgt å løse dette ved å la mannens klasse være den sentrale forklaringsvariabelen i de mest sentrale analysene, fremfor å konstruere kryssklasser, da det jo er menn som er den primære analyseenheten i denne oppgaven. Jeg er interessert i å se hvordan menns klasse påvirker deres familieengasjement. Imidlertid vil jeg bruke kvinnenens klasse som en kontrollvariabel som inkluderes underveis i analysene slik at vi også kan avgjøre effekten av kvinnens klasse på mennenes deltakelse i familiearbeidet.

Debatten om hva som skal utgjøre enhetene i klasseanalysen setter også på dagsordenen en større debatt om forholdet mellom kjønn og klasse, som har preget fagmiljøene i den senere tid, særlig på familieforskningsfeltet. Klasse og kjønn har gjennom det meste av 80- og 90-tallet figurert som atskilte analysedimensjoner, og den åpenbare mangelen på å se kjønn og klasse i sammenheng har, som blant annet Brines var inne på, bidratt til en manglende forståelse for hvordan klasse og kjønn interagerer på ulike måter, hvor man for eksempel kan tenke seg at klassetilhørighet blant kvinner og klassetilhørighet blant menn får forskjellige uttrykk i praksiser innad i familien. Det er for eksempel ikke sikkert at klassetilhørighet har den samme betydningen for menns engasjement i familien som den har for kvinners. Det kan for eksempel tenkes at det er store klasseforskjeller mellom kvinner i hvordan de tilrettelegger familielivet, mens klasseforskjellene er mindre blant mennene. Hvem sin klasseposisjon som har sterkest påvirkning på menns familiearbeid blir derfor et interessant spørsmål sett i forhold til argumentene om å la menns klasse være førende for en families klasseposisjon.

Som vi har sett, har klasseanalysen levd under dårlige kår i familieforskningen de siste 20 årene, både på grunn av de metodologiske problemene den har stått overfor, og også på grunn av en generell dreining i det teoretiske landskapet når det gjelder å forstå ulikhet i samfunnet. Jeg vil imidlertid, i likhet med de mange som taler for at klasseanalyse fortsatt er et nøkkelbegrep for å forstå strukturell ulikhet i samfunnet, hevde at klasseanalyse kan gi fruktbar innsikt i hvordan arbeidsliv og familieliv påvirker hverandre. Men man må imidlertid være seg bevisst både dens begrensninger og metodologiske utfordringer i de tolkningene man gjør.

Forskning på sammenhengen mellom klasse og familiearbeid

Selv om det ikke finnes mange eksplisitte klasseanalyser i litteraturen om arbeidsdeling i hjemmet, og menns bidrag i familiearbeidet, er det allikevel flere studier som på ulike måter omtaler klasseforskjeller i både menns og kvinners måte å organisere familielivet sitt på.

I det følgende vil jeg først nevne noen av de klasseanalysene som finnes når det gjelder arbeidsdelingen i hjemmet, og deretter noen av studiene som på et mer generelt plan har beskrevet klasseforskjeller i arbeidsdelingen mellom kvinner og menn i familien.

Fra midten av 70-tallet finner vi en av de få klassiske studiene på relasjonene mellom klasse og familie i Norge. Det er den såkalte familieundersøkelsen, en marxistisk analyse av 39 norske familier, gjennomført av Harriet Holter, Hildur Ve Henriksen, Arild Gjertsen og Haldis Hjort. Boka "Familien i klassesamfunnet" er skrevet på bakgrunn av denne undersøkelsen. Hovedtanken bak undersøkelsen er at de klassemessige forskjellene vi finner i samfunnets produksjonssfære også vil gjenfinnes i reproduksjonssfæren, fordi ulike materielle vilkår gir seg utslag i ulike klassekulturer, som igjen påvirker familieinstitusjonenes interne relasjoner. Blant annet gjelder dette arbeidsdelingen mellom ektefellene (Holter m fl. 1975:94). Deres hypotese er derfor at "klassesamfunnet ikke stopper på dørterskelen" (Birkelund 1987:145). I dette ligger at man ikke kan oppfatte arbeidsdelingen som et resultat av "kvinnene mot mennene" der kvinnen og mennens roller i familien representerer et fellesskap på tvers av klasser, slik for eksempel et feministisk perspektiv ville hevde. Et feministisk perspektiv vil vektlegge at kvinner uansett utdanning, yrkestilknytning eller sosial bakgrunn vil ende opp med å få "tjenerrollen i familien" (Wærness 1978:124). Dermed ligger fokuset på forskjellene mellom menn og kvinner, ikke hvordan ulike familier representerer ulike familiekulturer, der både kvinner og menn kan tenkes å ha felles interesser innen klassene.

I studien analyseres blant annet grad av familieorientering blant menn og kvinner i ulike klasser. (Holter m fl. 1975). Familieorientering måles ved hjelp av en indeks basert på spørsmål knyttet til hvordan familien bør prioriteres, for eksempel: "Familien bør gjøre ting sammen fremfor hver for seg", "hensynet til familien bør gå foran hensynet til arbeidet", eller "hensynet til familien bør gå foran hensynet til venner" (Holter m fl. 1975:110). Forventningen i studien er at det finnes klassebetingede forskjeller mellom familier i hvordan de organiserer arbeidsoppgavene, fordi menn i ulike klasser prioriterer familien på ulike måter. Studien ønsker altså å belyse klasseforskjeller mellom familier og mellom menn når det gjelder både grad av familieorientering, og deltakelse i familiearbeidet, og familiens klasseposisjon bestemmes av mannens posisjon i yrkeshierarkiet.

Analysene viser tydelige forskjeller mellom mennene i hva de omtaler som de borgerlige kategorier, og de to andre klassene, mellomsjiktet og arbeiderklassen, men påfallende få forskjeller mellom de to sistnevnte. For eksempel oppgis 70 og 72 prosent av mennene i arbeiderklassen og mellomsjiktet å være svært familieorienterte, mot bare 23 prosent av de borgerlige (Holter m fl. 1975:249). Når det gjelder den faktiske utførelsen av

husarbeid i familien finner likevel ikke Holter m. fl. store forskjeller mellom klassene, men de finner at arbeiderklassemenn tilbringer mer tid sammen med barna sine enn menn i de andre klassene. På tross av små klasseforskjeller konkluderer de allikevel med at arbeidsdelingen samlet sett er minst tradisjonell i mellomlagene (Holter m fl. 1975:70).

De påpeker også en interessant forskjell mellom arbeiderklassen og de borgelige klassene når det gjelder arbeidsdelingens teori og praksis. Mens det i de borgelige klassene synes å være diskrepans mellom teori og praksis, i den forstand at de er mindre egalitære i arbeidsdelingen enn de gir uttrykk for, er det omvendt hos arbeiderklassen. Arbeiderklassefamiliene slutter seg gjerne til en svært tradisjonell kjønnsmessig arbeidsdeling, men praktiserer mer likhet enn hva holdningene deres skulle tilsi. (Holter m fl. 1975:71). Altså ser vi også her tegn på at middelklasse-tatt-for-gittheten knyttet til mer egalitær arbeidsdeling, og mer deltakelse fra menn i disse klassene, hviler seg på at middelklassen i større grad uttrykker tilslutning til likestilling på et ideologisk plan, uten at dette nødvendigvis påvirker arbeidsdelingens praksis.

Et annet interessant funn i denne undersøkelsen er knyttet til forholdet mellom kjønn og klasse, som kan belyse problemstillingen jeg diskuterte ovenfor. Nemlig at klasseposisjon kan få forskjellige uttrykk i menns og kvinners praksiser innen familien. I familieundersøkelsen viser det seg at de forskjellene i familieorientering de fant mellom klassene ikke gjelder mellom kvinner og menn i samme klasser. Spesielt viser dette seg blant de borgerlige. De borgerlige kvinnene utrykte mye sterkere grad av familieorientering enn borgerlige menn, mens denne kjønnsforskjellen ikke fantes i arbeiderklassen og mellomlagene, hvor begge utrykte samme grad av familieorientering. (Holter m fl. 1975:110). Dette blir da et tegn på at mannens klasseposisjon ikke blir førende for kvinnes familieverdier, og at klasse er viktig for hans prioritering av familien, men ikke hennes.

Når det gjelder Holter m. fl. sine konklusjoner bør vi imidlertid ta i betraktning at utvalget i denne undersøkelsen er svært lite i forhold til å aggregere forskjeller på klassenivå. Utvalget består kun av 39 personer, og resultatene av de kvantitative analysene bør derfor betraktes som relativt usikre.

Gunn Elisabeth Birkelund (1987) har, blant annet for å teste Holter m. fl sine antakelser om at det er klasseforskjeller blant familier i hvordan de tilpasser arbeidsdelingen, gjennomført en mer spesifikk klasseanalyse på arbeidsdeling i familien. Hun konsentrerer seg om toinntektsfamilier, og tester Holter m. fl. sine konklusjoner om at

arbeidsdelingen deles likere i mellomlagene enn i arbeiderklassen og de øvre lag. Hun tar utgangspunkt i Erik Olin Wright sin klassemodell, og baserer analysene på enkeltindividers klasseposisjon. Hun undersøker deretter hvor tradisjonelt familier tilpasser seg når det gjelder arbeidsdelingen i hjemmet, altså om det er klasseforskjeller med hensyn til hvem som har den mest tradisjonelle arbeidsdelingen. Heller ikke Birkelund finner store klasseforskjeller, og hun finner i likhet med andre arbeidsdelingsanalyser at det mest markante ved arbeidsdelingen i hjemmet er kjønnsforskjellene. Imidlertid er det signifikante variasjoner mellom klassene, selv om de er små, og funnene til Birkelund er i tråd med antakelsene til Holter m. fl, nemlig at det er i mellomlagene, eller middelklassen familiearbeidet deles likest, mens det deles mest tradisjonelt blant de selvsysselesatte og arbeiderklassen. Imidlertid viser funnene til Birkelund at klasseforskjellene er mer betinget av kvinnes enn menns klasseposisjon. Det er dermed ikke klare indikasjoner på klassespesifikke forskjeller mellom menn og deltakelse familiearbeidet i hennes undersøkelse.

En annen eksplisitt klasseanalyse av arbeidsdelingen i hjemmet, som også fokuserer på hvordan menns bidrag til husarbeidet varierer med klassesetilhørighet, er en sammenlignende studie fra Sverige og USA, gjennomført av blant andre Erik Olin Wright (Wright m fl. 1992). Wright tar i motsetning til Birkelund utgangspunkt i familiens klasse, fremfor individenes klasse, ved å lage en matrise av både mannens og kvinnens klassesetilhørighet, slik at analysene gjengir mannens deltakelse i husarbeidet innen familier med ulike klassebakgrunn. Tittelen på artikkelen, "The Non-Effects of Class on the Gender Division of Labour in the Home" gjengir kort konklusjonene fra denne analysen. På tross av forfatterens klare forventninger om at menn i middelklassefamilier vil bidra i større grad enn menn i andre klasser, finner de ingen tegn til at dette er tilfelle. Selv ikke når de operasjonaliserer klasse ut fra mannens klasse alene, eller kun analyserer fulltidsarbeidende toinntektsfamilier, finner de store klasseforskjeller. Det konkluderes derfor med at:

"Class location is simply not a powerful determinant of the amount of house work husbands perform" (Wright m fl. 1992:276).

Men selv om det i denne studien konkluderes med at klasseforskjellene har liten forklaringskraft i forhold til menns innsats i husarbeidet, sammenlignet med andre

variabler, finner allikevel forskerne små, men signifikante forskjeller, slik Birkelund også gjør, mellom de selvsysselsatte og de andre klassene. De selvsysselsatte mennene gjør signifikant mindre husarbeid enn menn i andre klasser. (Wright m fl. 1992:269). Også etter kontroll for utdanning og andre variabler som arbeidstid og antall barn i familien, er det signifikante klasseforskjeller i mannens deltakelse mellom de selvsysselsatte og de andre klassene.

Som nevnt finnes også mange studier som undersøker klasseforskjeller mellom menns deltakelse i familiearbeidet, uten at det gjennomføres rene klasseanalyser. For eksempel er det gjort mange studier på sammenheng mellom arbeidslivsvariabler og menns familiedeltakelse, som til en viss grad kan belyse klasseforskjeller mellom menn og deres tilpasninger til familielivet. Både i norske og internasjonale studier har man for eksempel funnet at menn i noen yrkesgrupper har større problemer med å sette grenser mellom jobb og familie enn andre. Dette gjelder spesielt menn i krevende stillinger i kunnskapsbedrifter, eller det mange har kalt grenseløse og forførende organisasjoner (Brandth og Kvande 2003; Engan og Kvande 2005; Haas 1993). De grenseløse organisasjonene viser til en type organisering av arbeidslivet som innebærer sterk personlig involvering, eller individualisering, og stor grad av fleksibilitet i både arbeidsoppgaver og arbeidstid (Engan og Kvande 2005; Sennett 2002). Slike yrker kobles også gjerne til middelklassen.

Denne type strukturelle betingelser i arbeidslivet har sannsynligvis betydning for forskjeller mellom menn når det gjelder deres deltakelse i familiearbeidet. Forskjellige yrker og arbeidskulturer gir ulike forventninger til prestasjoner og resultater, de gir ulike økonomiske belønninger og de fostrer også ulike former for maskulinitet, som igjen påvirker menns syn på familie og likestilling, og vi ser altså at sosial klasse, kjønn og arbeidslivets struktur kan virke sammen, og på ulike måter skaper ulike familiepraksiser.

4. Forventede sammenhenger

Innledningsvis ble problemstillingen formulert i to spørsmål. ”Finner vi klasseforskjeller mellom menn i hvordan de bidrar i familiearbeidet?” og ”Er menn barneorienterte fremfor familieorienterte?”

I dette kapitlet vil disse spørsmålene presiseres i testbare hypoteser, som kan utledes på bakgrunn av forventninger gitt av de foregående teoretiske diskusjonene og tidligere forskning på feltet. Både den teoretiske diskusjonen og gjennomgang av tidligere forskning viser at det på mange måter er to konkurrerende syn på hvordan menn forholder seg til arbeidet i familien. På den ene siden viser litteraturen på feltet til etableringen av en ”ny mannlighet” og en forventning om at menn i dag er familieorienterte, likestilte, og innstilt på å ”være familie” som Holter og Aarseth (1993) uttrykker det. På den andre siden er det mye som peker i retning av at denne forestillingen ikke følges opp i praksis, slik at det fortsatt er kvinnen som har den største arbeidsbyrden når det gjelder arbeidsoppgavene i familien.

De første hypotesene vil knytte seg til klasseposisjonens betydning for menns deltakelse i familiearbeidet. Deretter vil det utledes hypoteser knyttet til hvilke andre forhold som kan tenkes å ha betydning for menns deltakelse i familiearbeidet, og som kan tenkes å påvirke sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid. Avslutningsvis diskuteres forventninger knyttet til om menn er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte.

Hvordan kan vi tenke vi oss at klasse påvirker menns familiearbeid?

I et klasseperspektiv ville man for det første kunne hevde at menn i middelklassen, muligens i kraft av å tilhøre en tryggere, mer ansett, og økonomisk sikrere posisjon i yrkeshierarkiet, kan tillate seg å tre ut av den tradisjonelle forsørgermaskuliniteten i større grad enn for eksempel menn i arbeiderklassen. Ansvarlighet for familiens økonomiske trygghet uttales i større grad som et ideal blant menn i arbeiderklassen (Koldre 2006), noe

som virker rimelig i og med at arbeiderklassens menn har en mer utsatt posisjon i yrkesstrukturen, med større økonomisk usikkerhet, og lavere sosial status. I tillegg viser det seg at arbeiderklassemenn oppfatter det som umandig, eller ”tøffel”, å delta mer enn rimelig likestilt i husarbeidet (Koldre 2006). Dette er også hva Brines er inne på når hun argumenterer med at menn i lavere klasser har et større behov for å leve opp til en forsørgermaskulinitet. En eventuell motstand mot å delta i familiearbeidet kan da tolkes som en måte å bekrefte seg selv som forsørger (Brines 1994). Hvis man ser klasse og maskulinitet i sammenheng på denne måten skulle man altså forvente at menn i middelklassen vil bidra mer i familiearbeidet enn menn i arbeiderklassen fordi det er mer ”legitimt” å praktisere en familieorientert maskulinitet i middelklassen enn i arbeiderklassen.

Samtidig har jeg vært inne på at menn i arbeiderklassen er mer familieorienterte enn menn i middelklassen (Holter m fl. 1975), i den forstand at de opplever familien som grunnleggende for egen identitet, og i større grad setter familien foran jobben. I dette perspektivet hevder oftere middelklassens menn at jobben definerer egen identitet i større grad enn familien, og de omtales dermed som mer arbeidsorienterte enn menn i arbeiderklassen. Brandth og Kvande (2003) og Holter og Aarseth (1993) finner også at mange menn i middelklassen har problemer med å gi familien forrang for jobben og at de oftere er et offer for arbeidspres i et grenseløse arbeidsliv. Ut i fra dette skulle vi kunne forvente at menn i arbeiderklassen ville delta mer i familiearbeidet enn andre menn, ettersom de i sterkere grad uttrykker et ideal om at familien går foran alt. Holter m. fl (1975) fant også at menn i arbeiderklassen brukte mer tid med barna enn menn i ”de borgerlige kategorier” og ”mellomlagene” som refererer til øvre og nedre middelklasse.

Vi ser altså at det kan være to måter å tolke sammenhengen mellom klasse, maskulinitet og deltakelse i familiearbeidet. Den ene ville legge vekt på at likestillingsideologi og en moderne måte å organisere familielivet på er mest synlig i middelklassen, mens en mer tradisjonell organisering praktiseres i arbeiderklassen. Den andre ville legge vekt på at middelklassens sterke arbeidsorientering trekker middelklassens menn bort fra familien, mens arbeiderklassens menn i større grad prioriterer og engasjerer seg i familien.

Hvis vi tar utgangspunkt i studiene som mer systematisk har analysert sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid, viser gjennomgangen av litteraturen på feltet at resultatene peker i ulike retninger når det gjelder betydningen av klasse for menns familiearbeid. Som vi så er det mange som har konkludert med at det ikke er sammenhenger mellom klasse og menns familiearbeid (Coverman 1985, Wright 1997).

Andre finner at klasse har betydning, men at andre faktorer allikevel fremstår som mer sentrale for å forklare menns deltakelse i arbeidet i familien (Birkelund 1987, Coltrane 1996). Av de som har funnet klasseforskjeller i menns familiearbeid, er det imidlertid ingen som har funnet at arbeiderklassen deltar mer enn middelklassen. Både Birkelund (1984) og Coltrane (1996) finner at menn i middelklassen deler likere enn andre menn, og Brandth og Kvande (2003) finner tegn til at menn i middelklassen legger ned flere timer til husarbeid enn menn i arbeiderklassen. Jeg setter derfor opp to hypoteser knyttet til en overordnet forventning om at :

H1: Menn i middelklassen deler familiearbeidet likere enn menn i andre klasser.

H2: Menn i middelklassen deler familiearbeidet likere fordi de bruker mer tid på husarbeid enn menn i andre klasser.

Studiene av klasseforskjeller i menns familiearbeid har tatt utgangspunkt i ulike perspektiver og teorier for å forklare forskjellene mellom klasser. Mens Birkelund så på tradisjonalisme i fordelingen av husarbeidet, og utfordret et feministisk perspektiv, diskuterte Coverman (1985) klasse i sammenheng med hypotesen om relative ressurser og ideologi. Noe av Covermans poeng var at ideologihypotesen og ressursmakthypotesen predikerer motsatte effekter når det gjelder klasseposisjonens betydning for menns familiearbeid. Ideologihypotesen ville anta at menn med ulik klassetilhørighet er sosialisert til å adoptere ulike verdier knyttet til likestilling mellom kjønnene og hva som er en rettferdig fordeling av arbeidet i hjemmet, og det er en alminnelig oppfatning at middelklassen uttrykker mer egalitære holdninger når det gjelder likestilling enn menn i arbeiderklassen. Ideologihypotesen ville da predikere at menn i middelklassen vil delta mer i familiearbeidet enn andre menn. Ressursmakthypotesen ville derimot, som jeg har vært inne på, predikere det motsatte. Denne teorien ville anta at den med den mest privilegerte klasseposisjonen ville ha makt til å forhandle seg bort fra familiearbeidet. I og med at menn sjelden har lavere klassetilhørighet enn kvinner, ville man i tråd med denne teorien da forvente at menn i middelklassen ville gjøre mindre arbeid i familien enn menn i arbeiderklassen.

Det er altså ikke, på bakgrunn av de teoretiske perspektivene eller tidligere forskning, en åpenbar forventning om at det er klasseforskjeller mellom menn og deres deltakelse i familiearbeidet. Men i og med at det ikke finnes eksplisitte klasseanalyser av norske menns familiearbeid som er av nyere dato, velger jeg allikevel å ta utgangspunkt i

den mer generelle oppfatningen om at menn i middelklassen er de som i dag forvalter den familie- og likestillingsorienterte maskuliniteten i størst grad, og at middelklassens menn derfor er de som bidrar mest i familiearbeidet. Dette synet ser vi eksisterer både i offentligheten og i mye av forskningen på menn og familie innenfor kjønnsforskningen.

Andre forhold som forventes å ha betydning for sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid

Gitt at vi finner at det er klasseforskjeller mellom menn i deres fordeling av og deltakelse i familiearbeidet. Hva kan så forklare disse forskjellene? Som nevnt overfor har studiene som har funnet klasseforskjeller mellom menns familiearbeid, samtidig konkludert med at det er andre forhold som har større betydning for menns familiearbeid enn klasse. Tatt i betraktning de varierende konklusjonene man har trukket når det gjelder klasseforskjeller i menns deltakelse i familiearbeidet, vil jeg i det følgende diskutere andre variabler som man vanligvis antar har betydning for menns familiearbeid, og hvilken betydning disse kan ha for eventuelle sammenhenger vi finner mellom menns klassesetilhørighet og familiearbeid.

Antall og alder på barn

Det første man gjerne kontrollerer for i analyser av arbeidsdeling er alder på barn og antall barn. Disse variablene brukes gjerne i arbeidsdelingsanalyser som en indikator på familiens tilgjengelige tid til familie- og yrkesarbeid (Kitterød 2003). Jo yngre og jo flere barn man har, jo større blir arbeidsbyrden. Som jeg diskuterte i kapittel 2, anser man tilgjengelig tid til å være en viktig forklaring på hvordan familiearbeidet organiseres. Flere har også funnet positiv betydning av antall barn for menns familiearbeid (Coverman 1985; Evertsson og Nermo 2004). Hypotese 3 formuleres dermed som følger.

H3: Menn med mange barn deltar mer i familiearbeidet enn menn med få barn

Imidlertid er det en mulighet for at antall barn vil ha en negativ effekt på fordelingen av familiearbeidet, og samtidig en positiv effekt på menns tidsbruk. Dette kommer av, slik mange studier har konkludert med, at når antall barn øker, øker både menn og kvinner sin tid brukt på familiearbeid, men kvinner øker sin tid mer enn menns (Presser 1994; Shelton og John 1993a).

Gitt at hypotese 3 stemmer, er det også en mulighet for at antall og alder på barn kan ha

betydning for sammenhengene vi finner mellom menns klasse og deres deltakelse i familiearbeidet. Årsaksrekkefølgen her er imidlertid usikker. På den ene siden er det en mulighet for at klassetilhørighet påvirker det antall barn man får, for eksempel ved at man ønsker å prioritere arbeidslivet fremfor familielivet. Som jeg var inne på, er middelklassen kjennetegnet ved at man innehar yrker med muligheter for å gjøre karrierer i større grad enn arbeiderklassens yrker. Et ønske om å gjøre karriere vil dermed ha betydning for hvor mange barn man velger å få og når man får dem. Og som jeg var inne på ovenfor er klassene ansett for å være forskjellige med hensyn til familieorientering. Hvis det er slik at menn i arbeiderklassen er mer familieorienterte enn menn i andre klasser, er det sannsynlig at disse får flere barn enn andre menn. På den andre siden er det nærliggende å tenke seg at antall barn og alder på barn har betydning for hvilken klasse man tilhører. For det første har dette med alder å gjøre. De med de yngste barna vil ofte være yngre enn andre menn, slik at plasseringen i yrkeshierarkiet vil påvirkes av dette.¹² For det andre er det nærliggende å tro at en person som har valgt å få mange barn har tatt yrkesvalg som er påvirket av familiesituasjonen.

Arbeidstid

Som jeg var inne på ovenfor, er det spesielt tilgjengelig tid til familiearbeid som undersøkes når man inkluderer arbeidstid og arbeidstidsordning i analysene. Forventningen er at menn med lang arbeidstid har mindre tilgjengelig tid til å delta i familiearbeidet, og derfor i liten grad deltar, mens de med kortere arbeidstid har mer tilgjengelig tid og relativt sett da bidrar mer. Som vi husker fant Coverman (1985) at tilgjengelig tid er det forholdet som sterkest har sammenheng med menns deltakelse i familiearbeidet, og denne sammenhengen er relativt godt dokumentert (Baxter 1993; Brines 1993). Hypotese 4 kan dermed utledes:

H4: Menn som har normal eller kort arbeidstid deler familiearbeidet likere enn menn med lang arbeidstid.

Imidlertid kan det være vanskelig se arbeidstid som en årsak til hvor mye tid man har tilgjengelig til familiearbeid og hvordan det eventuelt påvirker arbeidsdelingen (Kitterød 2002). Tiden man bruker i arbeidslivet kan også være et resultat av bevisste valg paret har

¹² Datasettet gir dessverre ikke tilgang til menns alder. Dette blir dermed en svakhet ved analysen, ved at vi ikke får holdt alder utenfor. Det er åpenbart at menns alder har innvirkning på den posisjonen man har i yrkeshierarkiet.

tatt med utgangspunkt i familiesituasjonen, slik at det er familiearbeidet som er årsak til arbeidstiden og ikke omvendt. Et annet moment er at det er mye som tyder på at sammenhengen mellom arbeidstid og deltakelse ikke er lineær. Tidligere funn indikerer at det først er når menn jobber utover normaltid vi ser at det påvirker deres deltakelse i familiearbeidet, og da som forventet negativt (Brines 1994). Samtidig har flere som vi husker funnet at de som har svak arbeidstilknytning, eller er arbeidsledige, deltar like lite som de som jobber mye overtid (Brines 1994; Coltrane 1996). Dette har da, som jeg var inne på i kapittel 2, blitt tolket som en slags kjønnsnøytraliserende handling fra menns side, som en reaksjon på en tapt forsørgermaskulinitet. Funnene gir også støtte til *doing gender* hypotesen, som foreslår at arbeidsdelingen også bestemmes av opplevelser av hva som er mannlig og kvinnelig akseptabelt. Alt i alt kan vi da forvente å finne at menn som jobber utover normaltid deltar mindre enn andre menn, men at kort arbeidstid ikke dermed betyr at menn deltar så mye mer.

Vi kan også forvente at arbeidstid har betydning for sammenhengen vi finner mellom klasse og familiearbeid. Jeg har tidligere diskutert at menn i middelklassen og de som er selvstendig næringsdrivende er mer arbeidsorienterte enn menn i andre klasser, og man forbinder også disse klassene med yrker som knyttes til begrepet ”grenseløse jobber”. Samtidig har flere funnet negativ effekt av å være selvstendige for menns deltakelse i familiearbeidet (Birkelund 1987, Holter m.fl 1975, Wright 1997). Hvis det er slik at middelklassen og de selvstendige gjennomgående har lengre arbeidstid enn arbeiderklassen, og lang arbeidstid reduserer deltakelsen i familiearbeidet, vil muligens betydningen av å tilhøre middelklassen eller å være selvstendig skjules ved at disse har lengre gjennomsnittlig arbeidstid enn menn i arbeiderklassen. Men det kan som sagt være vanskelig å være sikker på kausalretningen mellom klasse, arbeidstid og familiearbeid. Som nevnt kan det være slik at familiearbeidet bestemmer hvor mye man ønsker å investere i arbeidslivet, som igjen vil få konsekvenser for hvilken klasse man tilhører.

Arbeidstidsordning

Tilgjengelig tid til familiearbeid har også vist seg å ha sammenheng med når på døgnet man jobber, og Presser (1994) har konkludert med at menn som er hjemme på dagtid gjør mer hjemme enn andre menn. Pettersen (2004), som har undersøkt arbeidstidsordningens betydning på norske forhold, finner derimot ikke en slik sammenheng. En grunn til at menn som har lønnet arbeid utenom vanlig dagtid forventes å delta mer i familiearbeidet enn menn som jobber dagtid, er at dagtid i seg selv er forbundet med arbeid, både lønnet

og ulønnet (Pettersen 2004). Det vil derfor være mer naturlig å fylle tiden hjemme på dagtid med husholdsarbeid, enn hvis man er hjemme på kveldstid. En hypotese knyttet til arbeidstidsordningens betydning for menns familiearbeid kan dermed uttrykkes:

H5: Menn som jobber utenom vanlig dagtid deler familiearbeidet likere enn menn med andre arbeidstidsordninger.

Det er selvfølgelig av betydning om menn som jobber utenom dagtid også har partnere som jobber utenom dagtid, da det finnes en mulighet for at de da er hjemme på dagtid sammen. Hvorvidt mannen er hjemme på dagtid alene eller sammen med partneren har vist seg å ha betydning for sammenhengen mellom arbeidstidsordningen og familiearbeidet, og det er i par der mannen er hjemme på dagtid alene man har funnet sterkest sammenheng med deres innsats i familiearbeidet (Presser 1994). Imidlertid er det å forvente at par med barn innordnet seg på en måte som gjorde at arbeidstiden ikke overlappet på kveldstid.

Arbeidstidsordningen kan også tenkes å være påvirket av klassetilhørighet. Det er rimelig å anta at det å jobbe utenom vanlig dagtid, enten ved kvelds- eller nattearbeid, eller gjennom skift- og turnusarbeid, er mer utbredt i arbeiderklassen, mens det å jobbe vanlig dagtid er mest vanlig i middelklassen. Dette kan bidra til å minske forskjellene vi i utgangspunktet venter å finne mellom klassene. Imidlertid er det også en forventning om at klassene er forskjellige med hensyn til hvordan arbeidstiden organiseres. Mens det å jobbe faste, lite fleksible, arbeidstider er mest utbredt i de yrkene som klassifiseres i arbeiderklassen, er det i middelklassen og blant selvstendige vanligere å ha større råderett over egen arbeidssituasjon og dermed større grad av fleksibel arbeidstid. Flere studier har vist at menn i middelklassen sier de har mulighet til å kombinere krevende jobber og familie fordi de har mulighet til å selv bestemme mye av arbeidstiden (Brandth og Kvande 2003). Denne mekanismen kan da slå ut i motsatt retning enn hvorvidt man jobber utenfor dagtid eller ikke, ved at forskjellene mellom klassene blir større.

Hvorvidt arbeidstidsordningen man har er et resultat av bevisste valg tatt med utgangspunkt i familiesituasjon, eller om organiseringen av familielivet er et resultat av arbeidstidsordningen, er også her forbundet med usikkerhet. Det er sannsynlig at menn med barn velger seg bevisst til den type arbeidstidsordning som er lettest å kombinere med familie, og at dette vil skjule noe av effekten av arbeidstidsordning på menns familiearbeid.

Utdanning

Ideologihypotesen ble i kapittel 2 diskutert i forbindelse med antakelsen om at menns deltakelse i familiearbeidet påvirkes av hvilke holdninger mannen har når det gjelder likestilling. Man tenker seg at de med egalitære holdninger deler og deltar mer enn de med tradisjonelle holdninger. Spesielt nevnes utdanning som en katalysator/proxy variabel for positive holdninger til likestilling. Brandth og Kvande (2003) finner i tråd med dette at de høyt utdannede mennene var de som i størst grad uttrykte en familieorientert maskulinitet og som var mest opptatt av likestilling. Mange har funnet støtte for denne antakelsen (Coltrane 1996, Coverman 1985, (Shelton og John 1996). Ettersom menn med høy utdanning i større grad enn andre menn uttrykker egalitære holdninger, og fordi man ved flere anledninger har funnet at disse også bidrar mer i familiearbeidet, forventer vi derfor at menn med høy utdanning har en likere arbeidsfordeling enn andre menn :

H6: Menn med lang utdanning deler familiearbeidet likere enn menn med kortere utdanning.

Det er også stor sannsynlighet for at menns utdanningsnivå er en bakenforliggende variabel som er korrelert med hvilken klasseposisjon menn tilhører, og gitt den godt dokumenterte sammenhengen mellom utdanningsnivå og familiearbeid er det mulighet for at utdanningsnivået, uavhengig av kassetilhørighet, påvirker hvordan familiearbeidet organiseres. Wright m. fl (1992) fant også at klasseforskjellene i menns deltakelse i familiearbeidet forsvant når utdanning ble trukket inn i analysene. Dermed er det altså en mulighet for at effekten vi finner av klasse på menns familiearbeid kan tilskrives det faktum at menn i ulike klasser har ulikt utdanningsnivå.

Egenskaper ved partneren

I analyser av pars arbeidsdeling har det, som vi har sett, vært relativt vanlig å ta utgangspunkt i hvordan den relative fordelingen av ressurser som klasse, utdanning, inntekt eller yrkesaktivitet påvirker den relative fordelingen av arbeidsoppgaver i familien, eller alternativt det antall timer som legges ned i ulike arbeidsoppgaver i hjemmet. På denne måten har man funnet ut hvilke typer par som ser ut til å dele familiearbeidet likest.

Som jeg diskuterte i kapittel 2, predikerer ressursmaktteorien at det er den med relativt sett mest ressurser i et par som er den som vil ha makt til å forhandle seg bort fra familiearbeidet. I og med at menn tradisjonelt sett er den parten i et par med mest ressurser, har teorien derfor blitt brukt til å forklare hvorfor arbeidsdelingen er så skjevt fordelt

mellom kvinner og menn. De aller fleste studier har også konkludert med at når kvinners relative ressurser øker, blir fordelingen av familiearbeidet likere (Coverman 1985). I og med at man i så mange tilfeller har funnet at egenskaper ved menns partnere har stor betydning for menns familiearbeid, er det derfor å forvente at kvinnens klassetilhørighet også vil være av betydning både for fordelingen av familiearbeidet og hans og egen tid brukt på husarbeid. Det er som for menn rimelig å forvente at kvinner i middelklassen er de med likest arbeidsfordeling og hypotese 7 formuleres derfor som følger:

H7: Menn gift eller samboende med kvinner i middelklassen vil bruke mer tid på husarbeid og vil dermed ha en likere arbeidsfordeling enn menn gift med kvinner i andre klasser.

Hvis det er slik at kvinner i middelklassen gjennomgående deler familiearbeidet likere enn kvinner i andre klasser, og deres klassetilhørighet samtidig har betydning for menns deltakelse i familiearbeidet, vil effekten vi finner av kvinners klasse kunne påvirke sammenhengen vi forventer mellom menns klassetilhørighet og deres deltakelse i familiearbeidet. For det første har dette sammenheng med tendensen til at menn og kvinner er relativt klassehomogene (Birkelund og Goodman 1997), og at sjansen for å ha en partner i samme klasse som seg selv er relativt stor. Forventningen om større innsats blant menn i middelklassen kan dermed henge sammen med at menn i middelklassen oftere er gift med kvinner i middelklassen, som gjør mindre hjemme enn andre kvinner, og som påvirker sine menn til å gjøre mer. I tråd med diskusjonen i kapittel 2, vet vi samtidig at kvinner oftere enn mannen gjør tilpasninger i sitt arbeidsliv når de stifter familie (Brandth og Kvande 2003:184; Ellingsæter 1991). Dette være et resultat av forhandling i paret i forhold til hvem som for eksempel skal prioritere karriere og hvem som ikke skal gjøre det. I og med at menn gjerne antas å ha en sterkere arbeidstilknytning enn kvinner (Morgan 1992, Brandth og Kvande 2003) kan det da tenkes at mannens karriere prioriteres, og at kvinnen velger et yrke med mindre status og arbeidspress for å møte behovene i familien. Dette vil da ha den motsatte effekten for sammenhengen mellom menns klasse og familiearbeid.

Imidlertid blir dette da også et spørsmål om hvordan vi skal forstå klasseidentifikasjon og sosiale mønstre knyttet til klasse. Vil kvinner i en annen klasseposisjon enn middelklassen, med partnere i middelklassen, aspirere i retning av middelklassens måte å organisere familielivet på, hvor vi antar at positive holdninger til likestilling er mer utbredt? Eller er det slik at hennes klassetilhørighet vil være mest avgjørende for menns deltakelse, uansett menns egen klasse?

Fordi man vet at kvinners arbeidstilknytning har mye å si for menns familiearbeid,

er det også vanlig å inkludere variabler knyttet til kvinnens arbeidstilknytning i studier av pars arbeidsdeling. Det vanligste er å inkludere relative mål for hennes arbeidstid og inntekt. Ressursmaktteorien vil her forvente at jo sterkere yrkestilknytning kvinnen har, både i form av arbeidstid og inntekt, jo likere vil fordelingen av familiearbeidet bli, og jo mer vil også mannen gjøre. Dette er da begrunnet i kvinnens makt til å forhandle seg bort fra familiearbeidet.

Familiearbeidets to dimensjoner: Husarbeid og omsorg

Et siste spørsmål den teoretiske diskusjonen og gjennomgangen av tidligere forskning legger opp til er spørsmålet om hvorvidt menn i dag er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte, og dette er også del to av oppgavens problemstilling.

Som blant annet Bekkengen (2003) argumenterte for, kan det hevdes at forestillingen om moderne menns familieengasjement ikke egentlig handler om likestilling mellom kvinner og menn i familien, men i større grad handler om hvordan omsorg for barn har fått en økt status både blant menn flest, og også i samfunnet generelt. Menns engasjement i familien ses i tråd med denne argumentasjonen mer som et selvrealiseringsprosjekt knyttet til å være en moderne, nærværende far, enn et likestillingsprosjekt hvor lik fordeling av arbeidsoppgavene i familien er utgangspunktet (Bekkengen 2003). Vi bør derfor stille spørsmålstegn ved en ukritisk kobling mellom idealet om den nærværende far, og likestilling mellom kvinner og menn i familien (Bekkengen 2003). Dette er således et argument for å analysere omsorg og husarbeid separat, slik at vi kan avgjøre om det er ulike forhold som har betydning for de ulike oppgavetypene.

Som vi så i gjennomgangen av teorier om arbeidsdeling, er det også ofte uklart når menns familiearbeid studeres, hvorvidt det er det rutinemessige husarbeidet, omsorg for barn eller begge deler som diskuteres (Kitterød 2003:60). I kapittel 2 så vi blant annet at ressursmaktteorien har blitt kritisert for å forstå familiearbeid som noe negativt som man vil forhandle seg bort fra. Det er åpenbart at man i en slik sammenheng ikke kan tenke seg at omsorg for egne barn er noe man vil ønske å forhandle seg bort fra i samme grad som oppvasken. Da er det mer nærliggende at menn, hvis de sitter på det beste forhandlingskortet, i kraft av ulike ressurser, vil velge omsorg fremfor husarbeid. Altså handler det kanskje ikke om å forhandle seg bort fra oppgavene, men å forhandle seg til de

beste oppgavene.

Hanne Haavind (2002) har i denne sammenheng påpekt at kvinner i mange tilfeller ser det som viktigere at menn bidrar i omsorgen for barna enn i husarbeidet, og at de derfor oppmuntrer til deltakelse i omsorg på bekostning av deltakelse i husarbeid. Kvinner bidrar på denne måten til å anerkjenne idealet om den nærværende far som viktigere enn idealet om likestilling i familien.

Det er altså flere grunner til å forvente at menn bidrar mer i omsorgen for barn enn i husarbeidet. Når det således refereres til at nye idealer knyttet til menns familiepraksiser har bredt seg blant menn, kan mye tyde på at dette handler om idealer knyttet til faderskap, ikke om idealer knyttet til likestilling eller deltakelse i husarbeidet. Vi kan derfor også stille spørsmålet om det er en omsorgsfull, fremfor en likestilt maskulinitet som har fått en hegemonisk posisjon blant moderne menn.

Hvis dette er tilfelle, skulle vi da anta at det er større variasjon i hvilke menn som bidrar i likestillingsprosjektet mellom kvinner og menn i familien. Er det for eksempel slik at en likestillingsorientert mannlighet er mest utbredt blant middelklassen? I kapittel 2 diskuterte jeg hvordan klassetilhørighet tenkes å ha sammenheng med holdninger til likestilling, blant annet gjennom et generelt høyere utdanningsnivå, og sosialisering til holdninger som bifaller likhet mellom kjønnene. Hvis det da er slik at deltakelse i barneomsorg ikke knyttes til oppfatninger om likestilling i like stor grad som deltakelse i husarbeid, kan det derfor være en rimelig forventning at klasseposisjonen har mer betydning for menns deltakelse i husarbeidet enn i omsorgsarbeidet. Hypotese 8 og 9 formuleres som følger:

H8: Menns klassetilhørighet har betydning for fordelingen av husarbeidet, men ikke for fordelingen av omsorgsarbeidet.

H9: Det er mer variasjon mellom menn i hvordan husarbeidet fordeles enn hvordan omsorgsarbeidet fordeles.

5. Metode og data

Datamaterialet

Datamaterialet til denne oppgaven er hentet fra undersøkelsen om ”Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltagelse og bruk av kontantstøtte våren 2002”, gjerne omtalt som Barnetilsynsundersøkelsen 2002. Undersøkelsen er gjennomført av Statistisk sentralbyrå, på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Hovedformålet var å gi oversikt over bruk og ønsker om barnetilsynsordninger, og spesielt valg og holdninger på arenaer som berøres av innføringen av kontantstøtten. I den forbindelse ble det stilt spørsmål om foreldres yrkesdeltakelse, arbeidstid og arbeidstidsordninger. I tillegg ble det også stilt en del spørsmål om deling av, og timer brukt på, arbeidsoppgaver i hjemmet. Det er i hovedsak disse opplysningene som vil bli tatt i bruk for å belyse problemstillingen i denne oppgaven. Dokumentasjon av opplegg og gjennomføring av undersøkelsen finnes i (Pettersen 2003).

Utvalg

Hovedutvalget i undersøkelsen består av et tverrsnitt av tilfeldig utvalgte mødre med barn under skolealder¹³. Bruttoutvalget utgjør 3900 mødre. Fordi man ønsket å se spesielt på valg av tilsynsordninger med kontantstøtte som alternativ, ble mødre med barn i kontantstøttealder overrepresentert i undersøkelsen. Av de 3900 kvinnene hadde 1200 kvinner barn i kontantstøttealder, det vil si barn født 1999 eller senere. Svarprosenten for kvinnene er 82 prosent og nettoutvalget utgjør 3176 kvinner.

Mennene, som er analyseenhet i denne oppgaven, er gifte eller samboende med kvinnene i det opprinnelige utvalget. Bruttoutvalget utgjør 2839 menn¹⁴. Hvis kvinnens ektefelle/samboer var tilstede og ønsket å delta i undersøkelsen ble han direkte intervjuet. Frafallet ved direkte intervju var 674 personer, og det er dermed foretatt direkte intervju med 2165 menn. Intervjuet med mennene var noe kortere enn det med kvinnene, men alle

¹³ Barn født 1996 eller senere.

¹⁴ Bruttoutvalget av ektefeller/samboende er beregnet ut fra kvinnenes sivilstatus, det vil si: Nettoutvalg av kvinner - enslige kvinner = bruttoutvalg av ektefeller/samboere.

opplysningene som brukes i denne oppgaven er basert på det direkte intervjuet med mennene og dermed gitt av mennene selv. Det er også innhentet noe informasjon om de mennene som ikke deltok i det direkte intervjuet fra deres partnere, gjennom et såkalt indirekte intervju. Disse intervjuene gir oss informasjon om 549 menn. Jeg har imidlertid valgt å holde de indirekte intervjuede utenfor analysene i denne oppgaven, da vi kan anta at opplysninger gitt av ektefellene er mindre nøyaktige enn de som er gitt av mennene selv. Ettersom det er mennene som er analyseenhet i vårt tilfelle, er det viktig at opplysningene om mennene er så korrekte som mulig.

I tillegg har jeg valgt å basere analysene på toinntektsfamilier, slik at både menn og kvinner som ikke er yrkesaktive vil holdes utenfor analysene. Dette gjør jeg fordi det er i familier der begge parter har forpliktelser i arbeidslivet at spørsmål knyttet til mannens deltakelse i familien blir mest aktuell. Samtidig er yrkestilknytning nødvendig for å kunne knytte respondenten til klasseskjemaet som benyttes som analyseverktøy i denne oppgaven. Vi sitter da igjen med et representativt utvalg på 1700 yrkesaktive, direkte intervjuede menn, med partnere som også er yrkesaktive. I og med at kvinner med barn i kontantstøttealder er overrepresentert i undersøkelsen vil dette også gjelde mennene. Det er utarbeidet vektorer for å korrigere for denne skjevheten i utvalget, og alle deskriptive tabeller vil basere seg på det vektete materialet. Det vektete utvalget utgjør 1159 menn. De multivariate analysene vil basere seg på det uvektete materialet, men her inngår vektvariabelen, yngste barns alder som kontrollvariabel.

Variabler og operasjonaliseringer

Fordeling av arbeidsoppgaver i familien og tid brukt på husarbeid utgjør de avhengige variablene i analysen. Av de uavhengige variablene vil betydningen av klasse være den sentrale forklaringsvariabelen. De etterfølgende uavhengige variablene vil inkluderes på bakgrunn av diskusjonene i forrige kapittel. Antall og alder på barn, menns arbeidstid, arbeidstidsordning og utdanning, samt egenskaper ved partnerne blir å regne som kontrollvariabler.

I kvantitative analyser av familiearbeid er det vanlig at man benytter opplysninger de intervjuede har gitt, enten om den relative fordelingen av ulike oppgaver, eller om antall timer som brukes på familiearbeid. I denne undersøkelsen spørres det både om fordeling av ulike oppgaver knyttet til arbeidsoppgaver i familien, samt tid brukt på husarbeid per

uke, og man har innhentet opplysninger om fordeling og rapportert tidsbruk både fra mennene selv og deres samboere eller ektefeller.

Avhengige variabler

Indekser for familiearbeid, omsorgsarbeid og husarbeid

For å analysere menns deltakelse i familiearbeidet har jeg har valgt å konstruere tre additive indekser for fordeling av arbeidsoppgavene i familien. Det er blitt spurt om den relative fordelingen av ti ulike oppgaver tilknyttet familiearbeid. Fem av disse er typiske husarbeidsoppgaver, tre er omsorgsoppgaver og to er vedlikeholdsoppgaver. Både kvinnene og mennene er bedt om å angi om det oftest er kvinnen, oftere kvinnen enn mannen, like mye/sammen, oftere mannen enn kvinnen, oftest mannen som gjør ulike oppgaver, eller om det gjøres av en tredjeperson. Alle svaralternativene er tatt med i konstruksjonen av indeksene, men svarene ”gjort av en tredje person” er definert som midtverdien ”like mye/sammen”. Indeksene får da verdier fra 0-4. Høy skår indikerer at mannen gjør mest, mens skår på 2 betyr lik arbeidsfordeling. Indeksene er gjort sammenlignbare ved at de uttrykker gjennomsnittsverdien av de oppgavene som inngår i indeksen.

Den første indeksen har jeg kalt familiearbeid, og denne svarer til deling av det totale familiearbeidet, hvor alle arbeidsoppgavene bortsett fra vedlikeholdsoppgavene inngår. Denne indeksen vil benyttes i analysene av klasseforskjeller i menns familiearbeid. I tillegg vil jeg analysere husarbeid og omsorgsarbeid hver for seg for å avgjøre om det er større variasjon i hvordan i husarbeidet fordeles sammenlignet med omsorgsarbeidet. Jeg har derfor konstruert to ulike indekser sammensatt av omsorgsoppgavene og husarbeidsoppgavene hver for seg. Tabell 5.1 viser hvilke oppgaver som inngår i de ulike indeksene.

Tabell 5.1 Oppgaver som inkluderes i de ulike indeksene

Indeks for familiearbeid	Indeks for	Indeks for husarbeid
Matlaging	Stell av barn	Matlaging
Oppvask	Lek med barn	Oppvask
Rengjøring		Rengjøring
Vask og stell av tøy		Vask og stell av tøy
Innkjøp		Innkjøp
Hente/bringe barn		
Stell av barn		
Lek med barn		
Chronbachs alfa: 0,68	Chronbachs alfa: 0,67	Chronbachs alfa: 0,61

Indeksene er basert på et gjennomsnitt av mennenes og kvinnenenes svar. Dette er den vanligste, og også anbefalte måten å konstruere slike indekser på, da man har funnet av det er svært vanlig at både menn og kvinner overvurderer egen innsats og undervurderer partnerens innsats når det gjelder deltakelse i familiearbeidet (Coltrane 2000; Kitterød 2003:33). Et gjennomsnitt basert på begges svar antas derfor å gi det riktige bildet av den faktiske fordelingen av familiearbeidet. Reliabiliteten, altså om variablene som inngår i indeksene måler det samme, er sjekket ved hjelp av chronbachs alfa, som for familiearbeidsindeksen er på 0,68, for omsorgsindeksen 0,67 og for husarbeidsindeksen på 0,61.

Jeg har valgt å utelate vedlikeholdsoppgavene fra indeksen familiearbeid fordi vedlikeholdsoppgaver skiller seg fra husarbeids- og omsorgsoppgaver på flere måter, slik at indeksen kan gi et noe skjevt bilde av den reelle arbeidsfordelingen hvis vedlikeholdsoppgavene inkluderes i indeksen. For det første viser Statistisk sentralbyrås tidsbrukundersøkelse fra 2000 at vedlikeholdsarbeid i tid kun utgjør 8 prosent av det totale familiearbeidet (SSB 2002). Samtidig viser mitt materiale at menn gjør mellom 80 og 90 prosent av dette arbeidet. Menn skårer altså veldig høyt i relativ fordeling på to av de ti arbeidsoppgavene det spørres om. Men fordi vi ikke har mulighet til å justere for hvor stor del vedlikeholdsoppgavene utgjør av de samlede arbeidsoppgavene i tid, vil den høye skåren på disse oppgavene bidra å løfte snittet for menns deltakelse uforholdsmessig høyt. Samtidig er vedlikeholdsoppgavene også svært forskjellige fra hus- og omsorgsarbeid i den forstand at de er oppgaver som i mindre grad er preget av rutine, de har ofte begrenset varighet, og de lar seg i større grad utsette sammenlignet med hus- og omsorgsarbeidet. På bakgrunn av dette er det flere som argumenterer med at vedlikeholdsoppgaver skiller seg såpass fra andre typer husholdsoppgaver, nettopp ved sin mer sporadiske karakter, og at de bør utelates fra arbeidsdelingsanalyser (Pettersen 2004).

I tillegg har jeg utelatt ”hente og bringe barn” fra de separate indeksene for omsorg og husarbeid. Dette er fordi det er en oppgave som er vanskelig å definere som enten omsorg eller husarbeid. Den interne konsistensen for målene (chronbachs alfa) ble også lavere for begge indeksene når ”hente og bringe barn” ble inkludert.

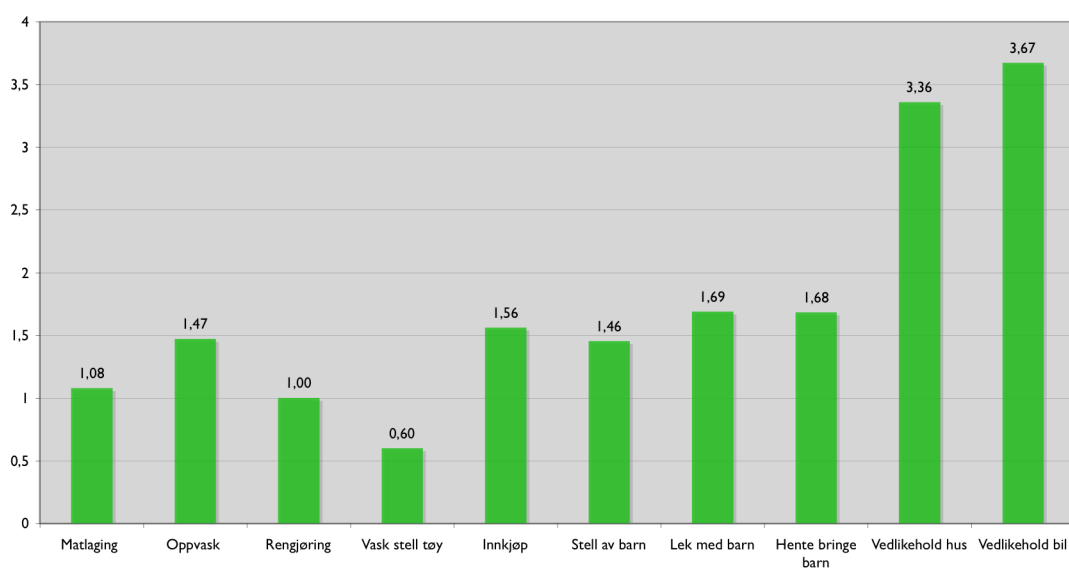
En mulig kritikk av indeksene er hvor presist de faktisk kan beskrive den reelle fordelingen av familiearbeidet. Familiearbeid er generelt vanskelig å måle, fordi det består av mange ulike oppgaver av svært ulik karakter, og mange av oppgavene har flytende grenser mot hva vi oppfatter som fritidsaktiviteter (Kitterød 2003:19). I barnetilsynsundersøkelsen er også fordeling av familiearbeidet oppgitt på bakgrunn av intervjuer. Dette innebærer at respondentene må anslå hvem som gjør mest av hvilke

arbeidsoppgaver i familien. Dette gir åpenbart et mer upresist mål sammenlignet med for eksempel dagbokundersøkelser, hvor faktisk adferd registreres i større grad.

Det er også et svært grovt mål på fordeling av omsorgsarbeid å basere dette arbeidet på svar knyttet til kun to oppgaver, lek med barn og stell av barn. Dette blir en snever definisjon av omsorgsarbeid. Som flere har påpekt er omsorgsarbeid vanskelig å avgrense fordi det å tilbringe tid med barn, også mens man utfører andre oppgaver, innebærer en form for omsorg (Aslaksen og Koren 1995).

En siste usikkerhet knyttet til hvor godt indeksene måler fordelingen av familiearbeidsoppgavene, er muligheten for at respondentene oppgir å være mer likestilt enn de i realiteten er. Hanne Haavind (2002) har blant annet påpekt at par har en tendens til å forsøke å leve opp til et ideal om likestilling, og at de derfor i enkelte sammenhenger forsøker å skjule en skjev arbeidsfordeling ved å fremstille den jevnere enn den er. Hun hevder at dette spesielt gjelder kvinnene. Imidlertid viser analyser av dette datamaterialet at kvinnene jevnt over både oppgir å gjøre mer enn mannen for alle oppgaver, og det viser seg også, slik jeg var inne på overfor, at begge kjønn vurderer sin innsats høyere enn de vurderer partnerens. Det er derfor ikke tegn til en skjevhet hvor for eksempel hun vurderer hans innsats høyere enn han vurderer sin. Men det er selvfølgelig en mulighet for at noen svarer like mye/sammen oftere enn realitetene tilsier at de skulle. Et annet moment er at menn som gjør lite hjemme kan være underrepresentert i de direkte intervjuene (Coltrane 2000).

Figur 1: Relativ fordeling av familiearbeid blant yrkesaktive par med barn. Gjennomsnitt på indeks fra 0-4, der høy skår betyr at mannen gjør mest. Basert på det vektete materiale. N=1159

Figur 1 viser fordelingen av de ulike oppgavene som inngår i indeksene, basert på gjennomsnittet av mannens og kvinnens svar. Som vi ser skiller vedlikeholdsoppgavene seg vesentlig fra de øvrige oppgavene, ved at menn gjør svært mye mer enn kvinnene. Omsorgsoppgavene ser vi er de som deles likest av de øvrige oppgavene, mens vask og stell av tøy i størst grad gjøres av kvinnene.

Timer til husarbeid i uken

De to andre avhengige variablene som vil benyttes i analysene av klasseforskjeller i familiearbeidet er menn og kvinners tid brukt på husarbeid i uken. Husarbeid i uken oppgis som en kontinuerlig variabel, og variablene er gjennomsnittet av svaret menn og kvinner har oppgitt med hensyn til anslåtte timer for egen og partners husarbeid i løpet av en uke.

Som for indeksene er det også et problem her at svarene er oppgitt på bakgrunn av anslag respondentene gjør, fremfor faktisk aktivitet. Det har blitt registrert at man i intervjuundersøkelser har en tendens til å overdrive hvor mye husarbeid man faktisk gjør, enten fordi man husker feil, fordi man lettere husker perioder med mye husarbeid, eller at man ønsker å gi sosialt aksepterte svar (Kitterød 2003:34; Marini og Shelton 1993). Det er imidlertid en fordel at vi har svar fra begge parter om hvor mye tid de selv og partneren bruker. Dette vil bidra til å gjøre anslagene mer nøyaktige enn hvis man kun oppga egen tidsbruk.

Faktisk tid brukt på husarbeid vil analyseres i sammenheng med fordelingen av familiearbeidet slik at vi kan avgjøre om variasjon i fordelingen skyldes variasjon i hans eller hennes tidsbruk. Et problem her er imidlertid at spørsmålene om den relative fordelingen av familiearbeidet både inkluderer husarbeid og omsorg, mens det for faktisk tidsbruk kun spørres om timer brukt til husarbeid ukentlig. Et viktig poeng i studier av menns deltakelse i familiearbeidet, er nettopp at det er i omsorgsarbeidet menn legger ned mest arbeid, mens det tradisjonelle husarbeidet ikke synes å tiltrekke menn i like stor grad (Coltrane 1996; Kitterød 2003). I denne undersøkelsen ble det spurt om timer til husarbeid, som *ikke* innebar omsorg for barn. Vi vil altså ikke kunne gi et fullgodt bilde av om variasjon i fordelingen av familiearbeidet skyldes variasjon i tid brukt på omsorgsarbeid. Det er allikevel vist, at selv om menn bruker mer tid på omsorgsarbeid enn husarbeid, bruker kvinner jevnt over en større andel tid på omsorgsarbeid enn menn (SSB 2002). Det er derfor rimelig å anta at forskjellen mellom menns og kvinners tidsbruk ikke ville blitt så annerledes selv om omsorgsarbeidet var med. Tabell 5.1 viser tid brukt på husarbeid og omsorgsarbeid for kvinner og menn, hentet fra tidsbrukundersøkelsen 2002. Vi ser for det første at tiden menn bruker på både husarbeid og omsorgsarbeid har holdt seg relativt

stabilt de siste 20 årene. Faktisk har tidsbruken for menn blitt redusert både for omsorg og husarbeid, siden 1980. Men endringene er små. Det mest påfallende er at kvinner har redusert sin tid til husarbeid med over en time per dag de siste 20 årene. Samtidig bruker kvinner i år 2000 dobbelt så mye tid til husarbeid enn menn. Når det gjelder omsorgsarbeid ser vi at menn bruker noe mer tid til omsorgsarbeid enn husarbeid, mens kvinner bruker mindre tid til omsorg enn husarbeid. Allikevel bruker kvinner mer tid til omsorg enn menn. Tabellen viser også at hadde omsorg vært inkludert i tidsbruk i analysene, ville anslaget for menn antakelig vært noe høyere og forskjellene mellom kvinner og menn vært litt mindre.

Tabell 5.1. Tid brukt på omsorgsarbeid og husarbeid for menn og kvinner en gjennomsnittsdag
Tall hentet fra SSB 2002¹⁵

	1980	1990	2000
Husarbeid menn	1,16	1,11	1,06
Husarbeid kvinner	3,12	2,3	2,07
Omsorgsarbeid menn	1,27	1,3	1,22
Omsorgsarbeid kvinner	1,53	2,05	1,45

Tabell 5.2 viser menns og kvinners timer brukt på husarbeid i uken i gjennomsnitt og fordeling på tidsintervaller, samt menns og kvinners andel av husarbeidet. Som vi ser er mannens innsats betraktelig lavere enn kvinnens innsats, med en gjennomsnittlig fordeling på 30 mot 70 prosent. Tabell 5.3 viser at variasjonen i tid er noe større for kvinner enn for menn. Mens kvinners tid fordeler seg jevnt utover tidsintervallene, er variasjonen mindre for mennene. Det er som vi ser svært få menn som bruker mer enn 15 timer til husarbeid i uken.

Tabell 5.2. Gjennomsnittlig antall timer brukt på husarbeid i uken, fordeling for ulike tidsintervall og menn og kvinners andel av husholdningens samlede tidsbruk. Gjennomsnitt og prosent. N=1159

	Menn	Kvinner
Gjennomsnittlig antall timer til husarbeid i uken	6,88	16,27
Under 5 timer	41	2
6-10 timer	42	18
11-15 timer	14	36
16-20 timer	3	23
Over 20 timer	1	22
Totalt	100	100
Prosentandel av husholdningens tid til husarbeid	29,72	70,28

¹⁵ (SSB 2002) "Til alle døgnets tider - Tidsbruk 1971-2000." Oslo/Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå

Uavhengige variabler

De uavhengige variablene vil analyseres med klasse som den mest sentrale forklaringsvariabelen. Kontrollvariablene alder på barn og antall barn, arbeidstid, arbeidstidsordning, menns utdanning og egenskaper ved partnerne, vil inkluderes trinnvis i analysene, for å kunne avdekke hvilken betydning de ulike variablene har for menns familiearbeid. De uavhengige variablene som er inkludert er blant de som er vanlige å ha med i analyser av husholdsarbeid. Nedenfor vil jeg presentere hvilke mål som vil benyttes for de uavhengige variablene.

Klassetilhørighet

Som diskutert i kapittel 3 baserer klasseanalysen seg på Erikson og Goldthorpes klassemodell, altså en yrkesbasert klassemodell. Barnetilsynsundersøkelsen gir oss tilgang til respondentenes yrker, som er oppgitt i tresifrede yrkeskoder (de såkalte STYRK-kodene, standard for yrkesklassifisering utviklet av Statistisk sentralbyrå). Yrkeskodene gir grunnlaget for klasseinndelingen, og jeg har klassifisert yrkene ved hjelp av en classesyntaks utviklet av Eric Harrison og David Rose ved Institute for Social and Economic Research, University of Essex¹⁶ (Harrison og Rose 2006; Rose 2006). Denne syntaksen er imidlertid basert på den internasjonale standarden for yrkesklassifisering, ISCO, mens barnetilsynsundersøkelsens yrker altså er oppgitt i STYRK. Etter en gjennomgang av kodene på tresiffernivå var imidlertid forskjellene mellom ISCO og STYRK små, og de få yrkene som er representert i STYRK, men ikke i ISCO, ble klassifisert med utgangspunkt i den norske tilretteleggingen av Erikson og Goldthorpes klassemodell (Gooderham m fl. 1994) Se appendiks 1 for en nærmere beskrivelse av hvordan yrkene er plassert i klassemodellen. Syntaksen som er benyttet for å dele inn yrkene gir oss ni ulike klasser (se appendiks 2) og disse er altså slått sammen til fire klasser: Middelklasse, blandingsklasse, selvstendige og arbeiderklasse, slik det ble beskrevet i kapittel 3. Det er laget tre dummyvariabler hvor arbeiderklasse er referanseverdi. Tabell 5.4 viser fordelingen blant menn og kvinner i de ulike klassene.

¹⁶ Grunnen til at jeg har brukt akkurat denne syntaksen er at den er utviklet for å dele inn *tresifrede* yrkeskoder etter Erikson og Goldthorpes klassemodell. I datasettet jeg bruker er yrkeskodene oppgitt i tre sifre og ikke fire som er det vanlige. Syntakser som er utviklet i Norge for å dele inn yrker etter denne modellen tar utgangspunkt i firesifrede koder, og kunne derfor ikke benyttes på dette datasettet. (se feks (Gooderham m fl. 1994))

Tabell 5.4. Fordeling etter klasse, menn og kvinner. Antall og prosent

Klassetilhørighet menn	Antall	Prosent
Middelklasse	465	40
Blandingsklasse	96	8
Selvstendige	145	13
Arbeiderklasse	454	39
Totalt	1159	100
Klassetilhørighet kvinner		
Middelklasse	414	36
Blandingsklasse	264	23
Selvstendige	67	6
Arbeiderklasse	414	35
Totalt	1159	100

Alder på yngste barn og antall barn under skolealder

Variabelen alder på yngste barn er definert som en dikotom variabel med verdiene 0-2 år og 3+ år. 0-2 år er satt som referanseverdi. Antall barn under skolealder er definert med tre verdier: Ett barn, to barn eller tre eller flere barn. Det er laget to dummyvariabler der ett barn er referanseverdien.

Arbeidstid

Arbeidstid per uke er definert som en kontinuerlig variabel, hvor ikke yrkesaktive er kodet som null. Deretter har jeg valgt å utelate de som har verdien null fra analysene. Variabelen viser altså hvor mye den avhengige variabelen endres når arbeidstiden øker med en time per uke. Jeg har gruppert variablene i frekvensoversikten for å gi et inntrykk av arbeidstidsmønstre for mennene og kvinnene i utvalget, og vi ser blant annet at svært få menn jobber deltid og at relativt mange jobber mer enn normalt. Mønsteret for kvinner er motsatt. Svært få jobber mer enn normalt, mens en stor andel jobber deltid. I og med at ikke yrkesaktive er kodet null, får vi også et relativt stor frafall for kvinner på arbeidstidvariabelen. 299 kvinner faller fra, mens frafallet for menn bare er 73 personer. I analysene vil jeg bruke menns arbeidstid som en kontinuerlig variabel, mens kvinnes arbeidstid vil analyseres gjennom deres andel av husholdningens totale arbeidstid. Andelene er gruppert i fire kategorier: Under 25 prosent av husholdningens arbeidstid, 25-50 prosent, 50-75 prosent, og over 75 prosent. Det er laget tre dummyvariabler der under 25 prosent er referanseverdi.

Arbeidstidsordning

Jeg har antatt at det har betydning for menns deltakelse i familiearbeidet om de jobber vanlig dagtid, eller om de jobber utenom vanlig dagtid. Arbeidstidsordningsvariabelen hadde i utgangspunktet åtte verdier, og jeg har slått disse sammen til tre. Vanlig dagtid refererer til arbeidstid mellom 09 og 18. Utenom vanlig dagtid refererer til kveldsarbeid, nattarbeid, skiftarbeid og turnusarbeid. Verdien annen ordning er beholdt slik den er i datamaterialet, men det er ikke oppgitt hva denne variabelen eksakt måler. Det er imidlertid rimelig å anta at den type arbeidstidsordning som ikke omfattes av de to andre arbeidstidsordningene er når arbeidstiden er meget fleksibel, og gjelder for de som har full råderett over egen arbeidstid. Dette er ikke en stor gruppe, men gitt at de som har fått verdien annen ordning er de med en svært fleksibel arbeidstid, vil vi kunne forvente å finne en positiv effekt av denne arbeidstidsordningen i analysene, da mange tidligere har funnet sammenheng mellom fleksibilitet i arbeidssituasjonen og deltakelse i familiearbeidet (se feks. Brandth og Kvande 2003).

Utdanning

Variabelen menns og kvinners utdanning er laget med utgangspunkt i høyeste oppnådde utdanningsnivå, og det er konstruert en variabel med tre kategorier; Ungdomsskole/videregående skole, 1-4 års høyskole- eller universitetsutdanning, eller mer enn 4 års høyskole- eller universitetsutdanning. Det er laget to dummyvariabler der ungdomsskole/videregående skole er referanseverdi. Man kunne også målt utdanning som en kontinuerlig variabel. Da ville man forutsette at hvert år med ekstra utdanning har samme betydning for den avhengige variabelen, noe som ikke virker som en rimelig antakelse når det gjelder fordeling og deltakelse i familiearbeid. Jeg har valgt å ikke skille mellom ungdomsskole og videregående skole, da analyserer viste at det sjelden eller aldri var signifikante forskjeller mellom disse utdanningsnivåene verken for fordeling av familiearbeid eller tid brukt på husarbeid. I de fleste analyser av familiearbeid viser det seg også at det er de to høyeste utdanningsnivåene som har størst betydning for både fordeling av og deltakelse i familiearbeidet (Kitterød 2002). Jeg valgte derfor å slå ungdoms- og videregående skole sammen. Tabell 5.5 viser fordelingen i utvalget på ulike utdanningsnivåer.

Inntekt

Variabelen inntekt er målt gjennom kvinnens andel av den totale husholdningsinntekten. Dette er en vanlig måte å måle inntekt på i arbeidsdelingsanalyser, fordi det har vist seg at det relative forholdet mellom menns og kvinners inntekt har større betydning for

organiseringen av familiearbeid, enn hva partene tjener i absolutt verdi. (Coverman 1985; Kitterød 2002). Målet er beregnet på grunnlag av opplysninger mannen og kvinnen har gitt om egen inntekt, og husholdningsinntekten er da summen av mannens og kvinnens inntekt. Jeg har gruppert andelen i tre grupper: Andel av inntekt under 25 prosent, 25-50 prosent, eller mer enn 50 prosent. Det er laget to dummyvariabler, der referanseverdien er andel under 25 prosent. Vi ser av frekvensfordelingene at kvinner oftest bidrar med 25 til 50 prosent av husholdningens inntekt.

Det kunne også vært naturlig å kontrollere for mannens inntekt i modellen for yrkesforhold. Menns inntekt var imidlertid ikke signifikant i noen av analysene, verken for fordeling av familiearbeid eller for tid brukt på husarbeid verken i bivariate eller multivariate analyser. Da det hender at en variabel fremstår som ikke signifikant, selv om vi forventer at den har innvirkning på den avhengige variabelen, foretok jeg en f-test på modeller med og uten inntektsvariabelen. En slik f-test kan avdekke om det er kolinearitet mellom to variabler (Skog 2004:295). I og med at klassekategoriene er basert på at gruppene skal være like med hensyn til inntektsnivå, er det grunn til å anta at inntektsvariablene og klassevariabelene er korrelert. F-testen viste at modellen med inntektsvariablene ikke var signifikant bedre enn modellen uten, noe som indikerer at det å inkludere inntektsvariabelen i modellen dermed ikke fører til ytterligere forklaring av de avhengige variablene. Jeg valgte derfor å utelate inntekt fra analysene.

Tabell 5.5. Frekvensfordelinger i kontrollvariablene. Antall og prosent. N=1159

Alder på yngste barn		
0-2 år	644	56
3+ år	515	39
Totalt	1159	100
Antall barn under 6 år		
Ett barn	703	61
To barn	413	36
Tre eller flere barn	43	4
Totalt	1159	100
Arbeidstid menn		
1-30 timer	104	9
31-44 timer	695	60
45 timer eller mer	357	31
Totalt	1156	100
Arbeidstidsordning menn		
Dagtid	946	82
Kveld/natt/skift/turnus	153	13
Annen ordning	60	5
Totalt	1159	100
Utdanningsnivå menn		
Ungdomskole/videregående skole	694	60
Universitet/høyskole 1-4 år	316	27
Universitet/ høyskole mer enn 4 år	133	12
Totalt	1143	100
Utdanningsnivå kvinner		
Ungdomskole/videregående skole	598	52
Universitet, høyskole 1-4 år	449	39
Universitet, høyskole mer enn 4 år	100	9
Totalt	1147	100
Kvinnens andel av husholdningens samlede arbeidstid		
0-25 prosent	350	30
25-50 prosent	683	59
50-75 prosent	86	7
75+ prosent	37	3
Totalt	1156	100
Kvinnens andel av husholdningsinntekten		
Under 25 prosent	182	16
25-50 prosent	681	59
Over 50 prosent	192	17
Totalt	1055	100

Analyseverktøy

Hypotesene som ble formulert i kapittel 4 vil analyseres ved hjelp av regresjonsanalyser på de avhengige variablene. Regresjonsanalysen er velegnet fordi den gjør det mulig å undersøke sammenhengen mellom to variabler, altså om og i hvilken grad en eller flere variabler forårsaker variasjon i den avhengige variabelen (Skog 2004:214). I vårt tilfelle vil vi da undersøke hvilke variabler som ser ut til å sterkest påvirke delingen av familie-,

omsorgs-, og husarbeid på den ene siden, og hvor mange timer menn bruker på husarbeid i uken på den andre. Under vil jeg kort presentere logikken bak lineær regresjonsanalyse og forklare nærmere hvordan analysemetoden benyttes for å kartlegge de forventede sammenhengene.

Lineær regresjon

Regresjonsanalysen benyttes altså i de tilfeller man ønsker å undersøke en eller flere uavhengige variablers sammenheng med en avhengig variabel. Regresjonsanalysen angir både styrken og retningen på korrelasjonen mellom de uavhengige og den avhengige variabelen. Analysemetoden gjør det også mulig å kontrollere for mellomliggende variabler som kan tenkes å påvirke den direkte sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel, og bakenforliggende faktorer som kan gi opphav til spuriøse eller konfunderte sammenhenger (Skog 2004:259).

Lineær regresjon benyttes i de tilfeller der den avhengige variabelen er metrisk, det vil si på intervall- eller forhåndstallsnivå, og en forventet sammenheng mellom en uavhengig variabel X og en avhengig variabel Y kan beregnes matematisk ved hjelp av følgende regresjonslikning:

$$Y = b_0 + b_1 \cdot X_1 + b_2 \cdot X_2 + \dots b_n \cdot X_n + e$$

Y viser til den avhengige variabelen, og b_0 , eller konstantleddet, viser til den verdien Y har hvis X er lik null. Formelen ovenfor vil dermed grafisk fremstilles som en rett linje, hvor regresjonskoeffisienten b_1 , beskriver helningsgraden til den rette linjen, eller forventet endring i Y når X øker med en enhet, hvis de andre variablene holdes konstante. Restleddet e , viser til alle ikke-observerte årsaksfaktorer som påvirker den avhengige variabelen, men som ikke er med i modellen (Skog 2004:261). En forutsetning for å benytte lineær regresjon er at den avhengige variabelen har et visst antall verdier slik at det er mulig å beregne en rett linje som gir en god beskrivelse variasjonen i variabelen, samt at restleddet, altså de uforklarte variasjonene i den avhengige variabelen, er homoskedastiske (lik utbredelse) og normalfordelte. Indeksene for fordeling av familiearbeid som benyttes som avhengige variabler i denne analysen, har en spredning langs fem verdier og fyller dermed forutsetningene for å benytte lineær regresjon. De samme gjelder indeksene som vil benyttes i de separate analysene av hus- og omsorgsarbeid. Antall timer til husarbeid i uken, som er den andre avhengige variabelen som vil analyseres, er en kontinuerlig variabel og fyller dermed også linearitetsforutsetningen.

Imidlertid er det også et teoretisk spørsmål hvorvidt man kan forvente en annen enn en lineær sammenheng mellom to variabler (Ringdal 2001:413). I de tilfeller der det er gode teoretiske grunner til å for eksempel anta en kurvelineær sammenheng mellom to variabler, vil en lineær analysemodell gi et relativt dårlig bildet av den sammenhengen vi er ute etter å undersøke. Når det gjelder menns familiearbeid er det, som vi har sett en teoretisk forventning om at det er en kurvelineær sammenheng mellom menns arbeidstid og deres deltakelse i familiearbeidet (Brines 1994; Pettersen og Kitterød 2006), og som jeg har vært inne på kan en slik kurvelineær sammenheng være en måte å underbygge *doing gender* hypotesen når det gjelder menns deltakelse i familien. Det vil derfor i analysene inkluderes et annengradsledd for den uavhengige variabelen arbeidstid, slik at vi kan avgjøre om også dette materialet indikerer en kurvelineær sammenheng mellom arbeidstid og familiearbeid. Et slikt annengradsledd beregnes ved formelen:

$$Y = b_0 + b_1 \cdot X + b_2 \cdot X^2$$

Her vil annengradsleddet, X^2 , beskrive en krum kurve, eller en såkalt parabel. Hvis parameteren b_2 er negativ, vil kurven først stige opp til et toppunkt for deretter å synke, mens dersom parameteren er positiv vil den synke ned til et bunnpunkt for deretter å stige.

I regresjonsmodellene oppgis også justert R^2 (forklart varians) som angir modellens forklaringskraft. Målet varierer mellom null og én, og forteller hvor stor andel av variasjonen i den avhengige variabelen som forklares av de uavhengige variablene, forutsatt at restleddet er ukorrelert med de uavhengige variablene. Jo høyere den forklarte variasjonen R^2 er, jo større forklaringskraft har modellen (Skog 2004:224-225).

Analysestrategi

To ulike analysekapitler vil besvare spørsmålene som danner problemstillingen i denne oppgaven, og som nå er presisert i åtte hypoteser. Kapittel 6 vil besvare første del av problemstillingen, altså hvorvidt det er klasseforskjeller mellom menn i hvordan de organiserer fordeling og deltakelse i familiearbeidet og hva som eventuelt kan forklare klasseforskjellene, mens kapittel 7 vil besvare andre del av problemstillingen; om menn er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte.

Kapittel 6 er delt i fire deler, og hver del tar utgangspunkt i hvert sitt trinn i *tre ulike regresjonsanalyser*. Den førsteregresjonsanalysen ser på sammenhengen mellom klasse og

fordeling av familiearbeid, de to andre analyserer sammenhengen mellom klasse og menns og kvinners tid brukt på husarbeid i uken. De samme kontrollvariablene er inkludert i alle tre analysene, og analysene presenteres samlet i *fire ulike modeller*. Ved å se på de tre analysene parallelt vil det være lettere å tolke fordelingen av familiearbeidet og faktisk tid brukt på husarbeid i sammenheng, og vi kan avgjøre i hvilken grad fordelingen er påvirket av hans og hennes bidrag i faktiske timer.

Modell 1 i analysen, og første del av kapittel 6, vil undersøke om det er klasseforskjeller i fordelingen av familiearbeidet og hvor mange timer menn og kvinner bruker på husarbeid i uken, kun kontrollert for alder på yngste barn og antall barn under skolealder. Hvor mange barn man har og hvor gamle de er antas å ha betydning for arbeidsmengden i familien, uansett hvilken klasse man tilhører, og det er derfor naturlig å sammenligne menn som er like med hensyn til antall og alder på barn. I modell 1 testes altså hypotesene 1 og 2, og 3 som dreier seg om hvorvidt det er klasseforskjeller i menns familiearbeid og betydningen av antall barn.

I modell 2 undersøkes betydningen av menns arbeidstid og hva slags arbeidstidsordning de har. Dette er arbeidsforhold som antas å ha betydning for menns familiearbeid, og som kan tenkes å påvirke sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid. I denne modellen testes hypotese 4 og 5.

I modell 3 analyseres betydningen av mannens utdanning, og hvor mye av eventuelle klasseforskjeller skyldes at menn i ulike klasser har forskjellig utdanningsnivå. Hypotese 6 testes i denne modellen.

I modell 4 analyseres til slutt betydningen av egenskaper ved partnerne, slik som partners klassetilhørighet, utdanning, deres andel av husholdningens totale arbeidstid og deres andel av husholdningens inntekt. Hypotese 7 analyseres i denne delen.

Kapittel 7 vil besvare problemstilling to i oppgaven: Er menn mer barneorienterte enn likestillingsorienterte? I dette kapittelet sammenligner vi analyser av fordeling av husarbeidet og omsorgsarbeidet separat, med de samme variablene inkludert som i de foregående analysene. Formålet er å se om det er større klasseforskjeller i fordeling av husarbeid enn i fordeling av omsorgsarbeid, og å avgjøre om det generelt er større variasjon mellom menn i hvordan husarbeidet fordeles enn i hvordan omsorgsarbeidet fordeles. Analysene vil presenteres i tre modeller.

Modell 1 analyserer forskjeller mellom fordeling av hus- og omsorgsarbeid, kun kontrollert for alder på, og antall barn.

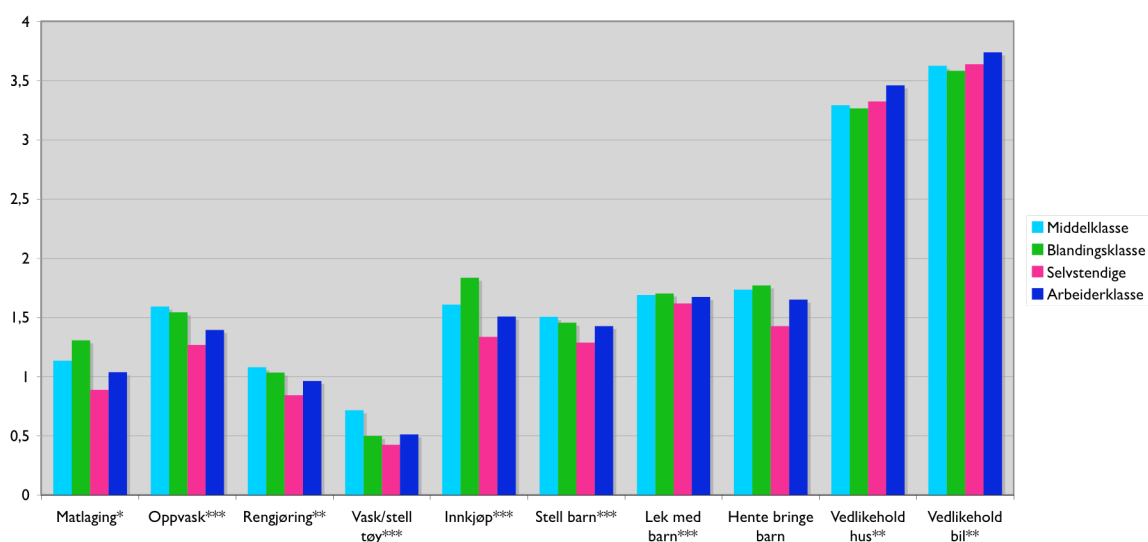
I modell 2 kontrolleres det for menns arbeidstid, arbeidstidsordning og utdanning,

mens det i modell 3 kontrolleres for kvinners klasse, utdanning, og andel av familiens arbeidstid og inntekt.

6. Klasseforskjeller i menns familiearbeid

Figur 6.1 viser fordeling av ulike arbeidsoppgaver etter menns klassetilhørighet. Figuren viser at det er klasseforskjeller i hvordan de ulike oppgavene fordeles, og det er en gjennomgående tendens for alle oppgavetyperne at menn som tilhører middelklassen og blandingsklassen har mer likeverdig fordeling av arbeidsoppgavene enn menn i arbeiderklassen og de selvstendige. Vi ser også at de selvstendige, for alle oppgavetyperne, deler minst.

Fig 6.1. F-test av gjennomsnittsskår for fordeling av ulike familiearbeidsoppgaver etter mannens klasse. N=1159

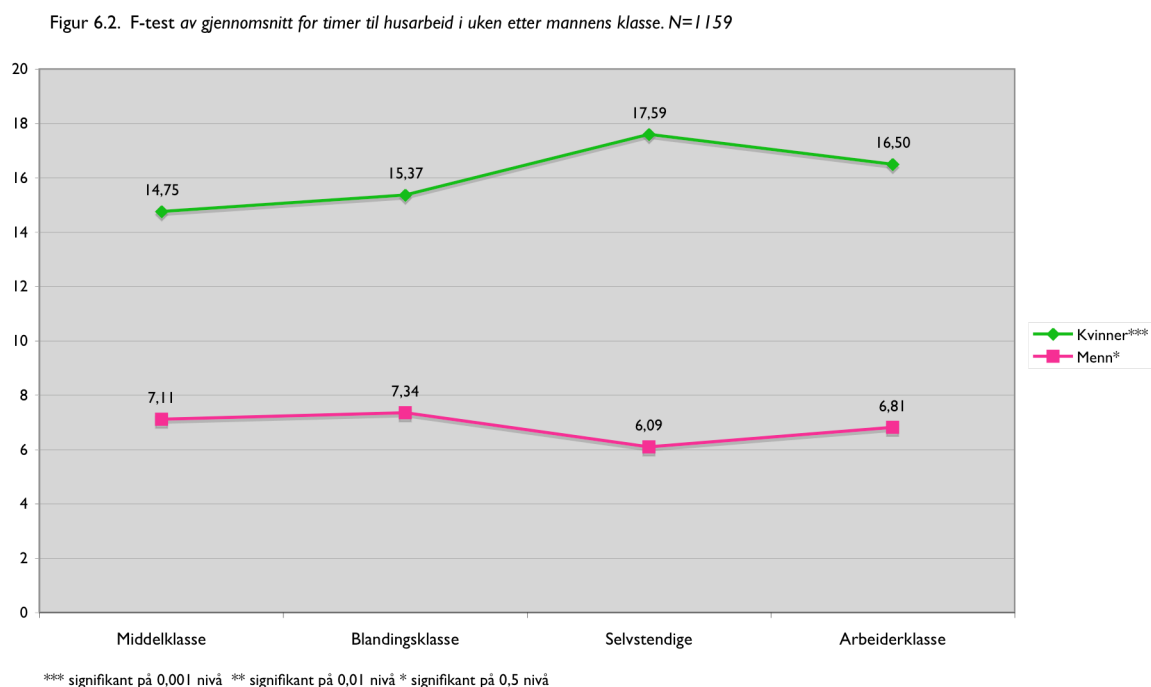

*** signifikant på 0,001 nivå ** signifikant på 0,01 nivå * signifikant på 0,5 nivå

Oppvask og innkjøp er blant de husarbeidsoppgavene som deles likest i husholdningene, mens stell og vask av tøy er den oppgaven som har skjevst fordeling og hvor kvinnene gjør mest. En grunn til at innkjøp deles forholdsvis likt, kan være at innkjøp ofte gjøres i forbindelse med henting av barn i barnehage eller skole. Det er altså mulig at det er en sammenheng mellom fordeling av innkjøp og bringing og henting av barn. At oppvask er en typisk husarbeidsoppgave som skiller seg ut ved å være den oppgaven som deles likest, kan henge sammen med at dette er en type oppgave som må gjøres hver dag, i motsetning til for eksempel rengjøring. Oppvask, noe som for svært mange innebærer å sette inn i

oppvaskmaskinen, krever heller ikke spesielle ferdigheter, i like stor grad som for eksempel klesvask gjør. Dermed er dette en type oppgave det er lett å forhandle om. Det er dessuten sannsynlig at mennene bidrar til oppvasken som kompensasjon for at de ikke tar like stor del i matlagingen.

I enkelte studier har det blitt hevdet at matlaging er den siden av husarbeidet som først vil bli en del av den moderne maskuliniteten, slik vi antar at omsorg allerede har blitt (Brandth og Kvande 2003). Vi skulle derfor tro at matlaging var blant de husarbeidsoppgavene som ble likest fordelt. For eksempel er matlaging i følge Brandth og Kvande (2003) en hobby for mange menn, en arena for rekreasjon og selvutvikling. Analysen av dette datamaterialet tyder imidlertid ikke på at matlaging er spesielt likt fordelt i forhold til de andre oppgavene, men vi ser at blandingsklassens menn er de som deler matlagingen likest.

Figur 6.2 viser klasseforskjeller for tid brukt på husarbeid for menn og kvinner. Som vi ser det ikke store klasseforskjeller i menns tidsbrukt. Middelklassen og blandingsklassen gjør noe mer enn arbeiderklassen og de selvstendige, og de selvstendige er de som bruker minst tid. Figuren viser også at menn bruker under halvparten så mye tid til husarbeid per uke som kvinner. Imidlertid ser vi at det er større variasjon etter mannens kassetilhørighet når det gjelder kvinners tid til husarbeid i uken. Kvinner med selvstendig næringsdrivende menn gjør nesten tre timer mer husarbeid enn kvinner med menn i middelklassen.

Tabell 6.1 viser resultatene fra modell 1 i den multivariate regresjonsanalysen av indeksen for familiearbeid, samt menns og kvinners tid brukt på husarbeid i uken. I modell 1 er det kun kontrollert for alder på yngste barn, og antall barn under skolealder. Konstanten refererer altså til fordelingen av familiearbeidet, og menns og kvinners tid brukt til husarbeid når menn tilhører arbeiderklassen, og de har ett barn mellom 0 og 2 år.

Tabell 6.1. Resultat av regresjon på *relativ fordeling av familiearbeid og tid brukt på husarbeid i uken. Kontrollert for antall barn under skolealder og alder på yngste barn. N=1700*

	Relativ fordeling av familiearbeid		Mannens tid brukt på husarbeid i uken		Kvinnens tid brukt på husarbeid i uken	
	B	SE	B	SE	B	SE
Konstant	1,250***	0,03	6,399***	0,21	16,128***	0,35
Mannens klassetilhørighet						
ref. arbeiderklasse						
Middelklasse	0,120***	0,03	0,245	0,23	-1,929***	0,37
Blandingsklasse	0,097*	0,04	0,263	0,30	-1,050	0,51
Selvstendige	-0,111*		-0,751		1,499	
Yngste barns alder						
Ref. 0-2 år						
3+år	0,056*	0,03	0,405	0,23	-0,376	0,38
Antall barn under 6 år						
ref. ett barn						
To barn	0,004	0,03	0,568**	0,22	0,920*	0,37
Tre eller flere barn	-0,050	0,06	0,822	0,52	5,581***	0,87
Antall observasjoner	1396		1511		1477	
Justert R²	0,02		0,06		0,05	

* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** signifikant på 0,001 nivå.

Vi ser at det er signifikante klasseforskjeller mellom menn med hensyn til hvordan de fordeler familiearbeidet, og menn i middelklassen, fulgt av menn i blandingsklassen har den jevneste arbeidsdelingen. Blant menn som er like med hensyn til antall og alder på barn, skårer menn i middelklassen 0,12 høyere på fordelingsindeksen enn menn i arbeiderklassen. De selvstendige skårer i motsetning 0,1 lavere på indeksen enn menn i arbeiderklassen. Vi ser også selvstendige effekter av antall og alder på barn. Fordelingen blir noe likere for de med barn over tre år, mens antall barn under skolealder ikke har signifikant betydning for hvordan klassene fordeler familiearbeidet.

Når det gjelder tid brukt på husarbeid viser regresjonsanalysen, i tråd med figur 6.2, at de selvstendige gjør mindre enn menn i de andre klassene, men at forskjellene mellom de andre klassene er relativt små. De små forskjellene er heller ikke signifikante. En likere

fordeling blant menn i middelklassen ser altså ikke ut til å skyldes at disse mennene legger ned flere timer i husarbeidet enn menn i de andre klassene. Figur 6.2 viste at kvinner gift eller samboende med menn i middelklassen brukte minst tid på husarbeid, og tabell 6.1 viser at dette funnet også er statistisk signifikant. Det er dermed rimelig å konkludere med at lik fordeling blant menn i middelklassen primært skyldes at de har partnere som har redusert sin innsats, og ikke at de selv har økt sin.

Vi ser at antall barn har positiv og signifikant effekt på menns tidsbruk. Menn med to barn bruker en halv time mer i uken til husarbeid enn de med bare ett barn. Koeffisienten for tre eller flere barn er ikke signifikant, men retningen tyder på at menn med tre eller flere barn gjør ytterligere mer enn menn med ett eller to barn. Allikevel har ikke antall barn signifikant betydning for fordelingen av familiearbeidet. Dette skyldes nok, slik man også har funnet i tidligere studier, at når antall barn øker, øker mannen sin innsats, mens kvinnen øker sin enda mer. Dette viser seg også å gjelde i denne analysen. Tabell 6.1 viser at kvinner øker sin innsats i husarbeidet dobbelt så mye som menn når de går fra å ha ett til to barn. Kvinner med tre eller flere barn bruker hele fem timer mer i uken på husarbeid enn kvinner med bare ett barn, og dette er signifikant for alle klasser. Vi skal imidlertid huske på at den tiden som er oppgitt når det gjelder timer til husarbeid i denne undersøkelsen *ikke* er inkludert tid til omsorg for barn, mens fordeling av omsorg er inkludert i indeksen. Lik fordeling av familiearbeidet blant middelklassen kan dermed skyldes at menn i middelklassen bruker mer tid på barna enn menn i andre klasser.

Modell 1 viser altså at menn i middelklassen praktiserer en likere fordeling av familiearbeidet enn menn i andre klasser, men dette skyldes hovedsakelig at de har partnere som gjør mindre husarbeid enn partnerne til menn i de andre klassene. Det er altså ikke klasseforskjeller mellom menn når det gjelder hvor mye tid de legger ned i husarbeidet.

Vi skal imidlertid merke oss at forklart varians, R^2 , for modell 1 er svært lav. Kun to prosent av forskjellene i fordelingen av familiearbeid, skyldes menns klasseposisjon og antall og alder på barn. For menns og kvinners tid brukt på husarbeid er den forklarte variansen på henholdsvis 1 og 5 prosent. Det er imidlertid ikke uvanlig i slike analyser at R^2 er på dette nivået (Kitterød 2000)

I neste del av dette kapittelet vil jeg undersøke betydningen av andre forhold som kan tenkes å ha betydning for menns familiearbeid. I Modell 2 analyseres betydningen av menns arbeidstid og hva slags arbeidstidsordning de har, mens modell 3 analyserer effekten av menns utdanningsnivå. Forventningen er at menn som har normal arbeidstid og jobber utenom vanlig dagtid deltar mer i familiearbeidet enn andre menn. I tillegg forventes det at disse forholdene kan påvirkes av menns klasseposisjon, slik at noe av

klasseforskjellene kan skyldes at klassene er forskjellige med hensyn til arbeidstid og arbeidstidsordning.

Betydningen av andre arbeidsforhold

Tabell 6.2 viser hvordan klassene fordeler seg i forhold til arbeidstid og arbeidstidsordning. Vi ser at den gjennomsnittlige arbeidstiden er høyest for de selvstendige, hele 51 timer i uken, men relativt lik for middelklassen, blandingsklassen og arbeiderklassen.

Tabell 6.2. *Arbeidstid og arbeidstidsordning etter klasse. Fordeling i prosent. N=1159*

	Middelklasse	Blandingsklasse	Selvstendige	Arbeiderklasse
Arbeidstid				
Gj.snittlig arbeidstid (timer i uken)	40	39	51	39
Deltid 1-30 timer	9	12	7	10
Normaltid 31-44 timer	61	59	27	70
Mertid 45+ timer	30	29	66	20
Totalt	100	100	100	100
Arbeidstidsordning				
Vanlig dagtid	87	94	79	74
Utenom vanlig dagtid	10	3	2	22
Annen ordning	3	2	19	4
Totalt	100	100	100	100

Ser vi på fordelingen i hvorvidt menn jobber deltid (1-30 timer i uken), normaltid (31-44 timer i uken) eller mertid (over 45 timer i uken), ser vi at arbeiderklassen oftest jobber normaltid, mens de selvstendige oftest jobber arbeidsuker som strekker seg over 45 timer. Middelklassen og blandingsklassen er svært like med hensyn til arbeidstid. De aller fleste jobber normaltid, men de jobber oftere overtid enn arbeiderklassen.

Når det gjelder arbeidstidsordning ser vi at menn i alle klasser hovedsaklig jobber dagtid, men at menn i arbeiderklassen oftere jobber utenom vanlig dagtid. De selvstendige har oftere ”annen arbeidstidsordning”, som vi tidligere har antatt at innebærer en fleksibel arbeidstidsordning. Dette stemmer også med forventningene. Det er en rimelig å anta at selvstendige oftere enn andre jobber svært fleksibelt.

Tabell 6.3 viser modell 2 i regresjonsanalysen av fordeling av familiearbeid, og

Tabell 6.3. Resultat av regresjon på relativ fordeling av familiearbeid og tid brukt på husarbeid i uken. Kontrollert for andre arbeidsforhold. (modell 2) N=1 700.

	Relativ fordeling av familiearbeid		Mannens tid brukt på husarbeid i uken		Kvinnens tid brukt på husarbeid i uken	
	B	SE	B	SE	B	SE
Konstant	1,508***	0,05	6,846***	0,42	13,463***	0,69
[Konstant i modell 1]	[1,250]		[6,399]		[16,128]	
Mannens klassetilhørighet						
Ref. Arbeiderklasse						
Middelklasse	0,119***	0,03	0,287	0,23	-1,933***	0,39
Blandingsklasse	0,109*	0,04	0,266	0,31	-0,959	0,52
Selvstendige	-0,029	0,06	-0,081	0,47	0,946	0,79
Yngste barns alder						
Ref. 0-2 år						
3+år	0,065**	0,03	0,457*	0,22	-0,543	0,37
Antall barn under 6 år						
ref. ett barn						
To barn	0,002	0,03	0,573**	0,22	0,917**	0,36
Tre eller flere barn	-0,073	0,06	0,734	0,51	5,671***	0,86
Mannens arb.tid pr. uke						
kontinuerlig 0-100 timer	-0,007***	0,00	0,022	0,02	0,069***	0,01
Arbeidstid kvadrert						
			-0,001*	0,00		
Mannens arb.tidsordning						
(ref.dagtid)						
Utenom vanlig dagtid	0,035	0,04	0,338	0,31	0,272	0,53
Annen ordning	0,114	0,06	1,159*	0,52	-1,263	0,87
Antall observasjoner	1396		1511		1477	
Justert R²	0,08		0,02		0,07	

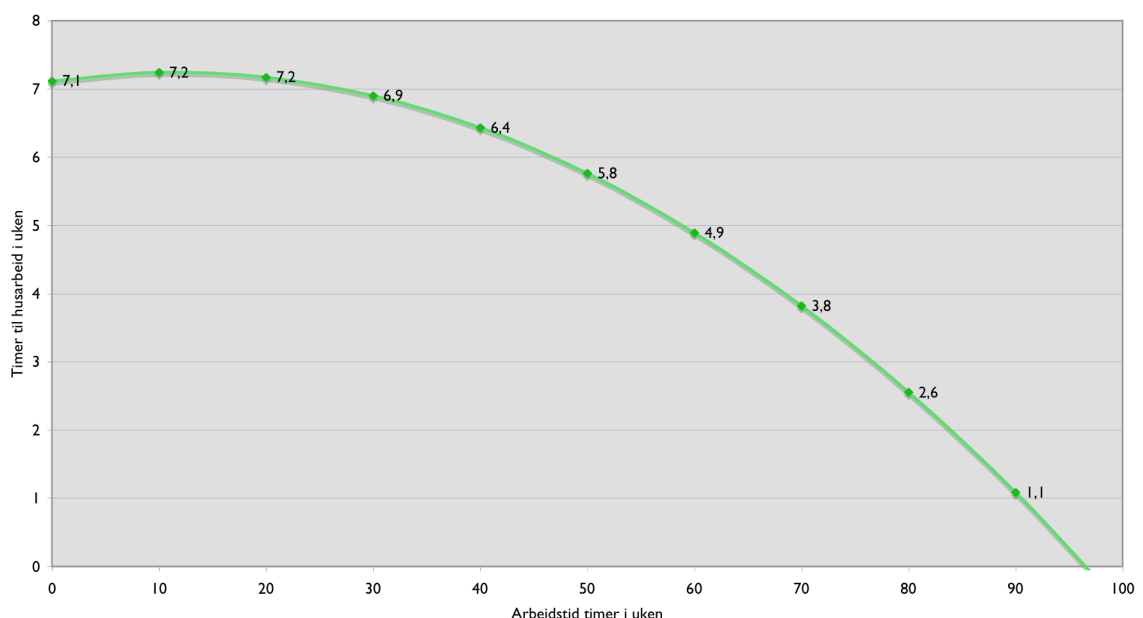
* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** signifikant på 0,001 nivå.

menns og kvinners tid brukt på husarbeid. I modell 2 er menns arbeidstid og arbeidstidsordning inkludert i analysene. Vi ser at konstanten for fordeling av familiearbeidet øker markant i forhold til modell 1. Dette betyr at det samlet sett er positivt for arbeidsdelingen at menn jobber korte arbeidsuker og at de jobber på dagtid. Gitt disse forholdene øker skåren på indeksen for fordeling av familiearbeidet fra 1,25 til 1,51 for menn i arbeiderklassen og 1,63 for menn i middelklassen. Spesielt arbeidstid ser vi har betydning for fordelingen av familiearbeidet, og effekten av arbeidstid er også signifikant på 1 prosent nivå. Arbeidstid har som vi forventet negativ effekt på fordelingen av familiearbeidet, og koeffisienten viser at en som jobber 45 timer i uken vil ha en skår som ligger 0,06 lavere på fordelingsskåren enn en som jobber normalt (37,5 timer i uken) og 0,111 lavere enn en som jobber 80 prosent stilling (30 timer i uken). Effekten av menns arbeidstid er signifikant negativ både for fordeling av familiearbeidet og for menns

deltakelse i husarbeidet, mens for kvinner innebærer det å ha en mann med lang arbeidstid mer tid til husarbeid. At menn har lang arbeidstid fører altså til en skjeve fordeling av familiearbeidet, ved at menns tidsbruk reduseres og kvinners tidsbruk øker.

Som jeg var inne på i kapittel 2 har flere forskere funnet en kurvelineær sammenheng mellom menns arbeidstid og deres deltagelse i familiearbeidet. Man har funnet at menn som jobber normal arbeidsuke deltar mer enn de som jobber korte og lange arbeidsuker (Brines 1994). For å finne ut om dette også gjaldt mennene i denne undersøkelsen, inkluderte jeg et annengradsledd for menns arbeidstid i analysene av hvor mange timer menn bruker på husarbeid i uken. Analysene viser at annengradsleddet er signifikant negativt. Dette indikerer en kurve som stiger til et visst punkt for deretter å falle (Skog 2003). Figur 6.3 viser den kurvelineære sammenhengen mellom menns arbeidstid og hvor mange timer de bruker i uken på husarbeid. Som vi ser bekrefter ikke figur 6.3 antakelsen om at menn som jobber få timer gjør mindre enn menn som jobber fulltid, men den viser at de heller ikke gjør mer. Tiden menn bruker på husarbeid holder seg relativt konstant fra arbeidstid i uken på 0 til oppunder 25 timer, for så å avta når arbeidstiden er mer enn 30 timer. Det har altså ikke nevneverdig positiv eller negativ effekt på menns tid til husarbeid at de har korte arbeidsuker.

Figur 6.3. Sammenhengen mellom menns arbeidstid i uken og hvor mange timer de bruker på husarbeid i uken. N=1700

Ser vi på analysene av arbeidstidsordningens betydning for familiearbeidet ser vi at menns arbeidstidsordning ikke har signifikant betydning for fordelingen av familiearbeidet. Dette

er i tråd med hva andre norske forskere har funnet tidligere (Pettersen 2004), men motsatt av hva Presser (1994) fant i sin studie av amerikanske forhold. Imidlertid ser vi at det å jobbe annen ordning har signifikant positiv effekt på menns tid brukt på husarbeid, og negativ, men ikke signifikant effekt for kvinnens tid på husarbeid. Menn som jobber annen ordning, som med stor sannsynlighet innebærer å jobbe svært fleksibelt, bidrar med over en time mer til husarbeid i uken i gjennomsnitt, mens partnerne til disse mennene reduserer sin innsats nesten tilsvarende. Men dette er altså gitt at gruppene er like med hensyn til arbeidstid.

Men hva skjer med klasseforskjellene når det kontrolleres for menns arbeidstid og arbeidstidsordning? Modell 2 viser at menn i middelklassen har signifikant likere fordeling av familiearbeidet enn menn i andre klasser også etter kontroll for disse tre variablene, mens effekten av å tilhøre blandingsklassen og det å være selvstendig ikke lenger er signifikant. Betydningen av å tilhøre middelklassen er imidlertid lik i modell 1 og modell 2, med en ubetydelig endring på kun 0,001 på fordelingsindeksen. Klasseforskjellene i fordelingen av familiearbeidet kan dermed ikke skyldes at klassene er ulike med hensyn til arbeidstid og arbeidstidsordning, og det er med andre ord andre forhold knyttet til det å tilhøre middelklassen som bidrar til en likere fordeling av familiearbeidet i denne klassen.

Betydningen av å tilhøre middelklassen og blandingsklassen for egen og partners tid til husarbeid er også så godt som uforandret i modell 2, noe som betyr at lik fordeling blant menn i middelklassen også i denne modellen skyldes at kvinnene reduserer sin innsats fremfor at mannen øker sin. Imidlertid viser det seg at betydningen av å være selvstendig er redusert i modell 2, både når det gjelder menn og kvinners tid brukt på husarbeid. I og med at selvstendige menn har en arbeidstid langt over gjennomsnittet sammenlignet med de andre klassene, er det sannsynlig at en stor del av klasseeffekten for de selvstendige vi fant i modell 1, skyldes de selvstendiges lange arbeidstid.

I denne delen har jeg analysert betydningen av menns arbeidstid og arbeidstidsordning, i forhold til hvordan familiearbeidet deles og hvor mye tid menn og kvinner bruker på husarbeid i uken. Oppsummert viser resultatene altså at kort eller normal arbeidstid bidrar til at familiearbeidet deles likere ved at menn øker sin innsats noe og kvinner reduserer sin relativt mye. I tillegg viser det seg at å ha en arbeidstidsordning som innebærer at man jobber utenom vanlig dagtid ikke har betydning for fordelingen av familiearbeidet, men at det å jobbe annen ordning, altså fleksibel arbeidstid slik jeg tolker det, er positivt for menns tid brukt på husarbeid. Allikevel, gitt lik arbeidstid og lik arbeidstidsordning, deler menn i middelklassen familiearbeidet likere enn menn i andre klasser. Men det skyldes altså i størst grad variasjon i deres partneres og ikke egen

tidsbruk.

Selv om flere av de uavhengige variablene som er inkludert i modell 2 viser seg å ha selvstendig betydning for fordelingen av familiearbeidet, og menn og kvinners tid til husarbeid, forklarer modell 2 bare ytterligere en liten del av variasjonen i de tre avhengige variablene. R^2 økte kun med 6 prosent fra modell 1 til modell 2. I neste del av dette kapittelet vil jeg se nærmere på betydningen av utdanning for menns familiearbeid, og hvorvidt klasseforskjeller i menns familiearbeid kan tidskrives ulikheter i utdanningsnivå.

Betydningen av menns utdanningsnivå

Det har vist seg i mange studier av menns deltakelse i hjemmet og av arbeidsdeling mellom par at utdanningsnivået har stor betydning for både fordelingen av arbeidet og for hvor mye tid menn bruker på husarbeid og omsorgsarbeid. I kapittel 3 satte jeg derfor opp en hypotese 6, som forventer at menn med høy utdanning både deler og deltar mer i familiearbeidet enn menn med lavere utdanning.

Tabell 6.4 viser utdanningsnivået i de ulike klassene. Det mest påfallende er fordelingen i arbeiderklassen som viser at 90 prosent kun har videregående skole, og bare 1 prosent har mer enn fire års utdanning.

Tabell 6.4. Menns utdanningsnivå etter klasse. Prosent. $N=1159$

	Middelklasse	Blandingsklasse	Selvstendige	Arbeiderklasse
Utdanningsnivå				
Ungdomskole/videregående	33	42	73	89
1-4 års høyere Utdanning	43	53	19	9
Mer enn 4 års høyere utd.	24	5	7	2
Totalt	100	100	100	100
N	465	96	145	453

Blant de selvstendige har også flertallet sin høyeste utdanning fra ungdomsskole eller videregående skole, men noen flere enn i arbeiderklassen har middels høyt utdanningsnivå, altså 1-4 år fra høyskole eller universitet. I blandingsklassen har over halvparten utdanning på dette nivået. Blant de som ikke tilhører middelklassen er det imidlertid få med utdanning på det høyeste nivået. Middelklassen ser vi er den klassen som har størst spredning når det gjelder utdanningsnivå. En tredjedel av mennene som befinner seg i

middelklassen, altså i yrker med relativt høy inntekt og status, og stor grad av ansvar og autonomi i arbeidsoppgavene, har videregående skole som høyeste oppnådde utdanning. Det er samtidig blant middelklassen at majoriteten av de med det høyeste utdanningsnivået befinner seg.

Tabell 6.5 viser resultater av regresjonsanalysene i modell 3, der menns utdanning

Tabell 6.5. Resultat av regresjon på *relativ fordeling av familiearbeid og tid brukt på husarbeid i uken*. Kontrollert for menns utdanning (modell 3). N=1 700

	Relativ fordeling av familiearbeid		Mannens tid brukt på husarbeid i uken		Kvinnens tid brukt på husarbeid i uken	
	B	SE	B	SE	B	SE
Konstant [Konstant i modell 2]	1,497*** [1,508]	0,05	6,746*** [6,846]	0,48	13,686*** [13,463]	0,70
Mannens klasses tilhørighet						
ref. arbeiderklasse						
Middelklasse	0,059*	0,03	0,026	0,27	-0,995*	0,39
Blandingsklasse	0,050	0,04	0,206	0,33	-0,382	0,63
Selvstendige	-0,028	0,06	-0,089	0,31	1,150	0,79
Yngste barns alder						
Ref. 0-2 år						
3+år	0,068**	0,03	0,488*	0,22	-0,613	0,37
Antall barn under 6 år						
Ref. ett barn						
To barn	-0,005	0,03	0,558*	0,22	1,009**	0,36
Tre eller flere barn	-0,07***	0,06	0,652	0,51	5,850***	0,86
Arbeidstid pr. uke						
kontinuerlig 0-100 timer						
	-0,007***	0,001	-0,023	0,02	0,070***	0,01
Arbeidstid kvadrert						
			-0,001*	0,00		
Mannens arb.tidordning						
ref. dagtid						
Utenom vanlig dagtid	0,075*	0,04	0,463	0,32	0,051	0,53
Annen ordning	0,126*	0,06	1,218*	0,52	-1,482	0,87
Mannens utdanningsnivå,						
ref. ungdoms-/videregående skole						
1-4 års høyere utdanning	0,092**	0,03	0,138	0,27	-1,396**	0,45
Mer enn 4 års høyere utdanning	0,204***	0,04	1,395***	0,37	-2,291***	0,61
Antall observasjoner	1396		1511		1477	
Justert R²	0,09		0,04		0,08	

* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** signifikant på 0,001 nivå.

er inkludert som en ytterligere kontrollvariabel. Vi ser her at konstanten for fordeling av familiearbeidet og menns tid til husarbeid synker noe når utdanning inkluderes i analysene, mens kvinners tid til husarbeid øker. Dette indikerer som forventet at lengden på utdanningen har positiv effekt på delingen av familiearbeid og mannens tid til husarbeid.

Dette er i tråd med tidligere funn på feltet.

Regresjonsanalysen viser en relativt sterk effekt av menns utdanningsnivå på alle de tre avhengige variablene. Spesielt ser vi effekt for det høyeste utdanningsnivået. Menn med mer enn fire års høyere utdanning har en skår på fordelingsindeksen som ligger 0,18 høyere enn menn med høyeste utdanning fra videregående skole. De bruker 1,3 timer mer i uken på husarbeid og de har partnere som bruker 2,3 timer mindre på husarbeid enn kvinner som har menn med videregående som høyeste utdanning. For det høyeste utdanningsnivået er effekten av menns utdanning signifikant på 1 prosentsnivå for alle de tre avhengige variablene som er inkludert i modell 3. Vi finner også positiv effekt for menn med middels lang utdanning, men effekten her er mindre og ikke signifikant for menns tid til husarbeid. Den positive effekten for likedeling blant menn med 1-4 års høyere utdanning kommer dermed av at de er gifte eller samboende med kvinner som reduserer sin tid til husarbeid, mens for menn på det høyeste utdanningsnivået kommer likedelingen både av en økning i menns tidsbrukt og en reduksjon i kvinnes.

Regresjonsanalysene viser at det er klasseforskjeller i organiseringen av familiearbeidet også etter kontroll for utdanning, men effekten av klasse som vi fant i modell 1 og 2 er nå redusert for alle klasser, spesielt for middelklassen. Dette betyr at en stor del av klasseforskjellene vi fant i de tidligere analysene kan forklares med at menn i ulike klasser har forskjellig utdanningsnivå. I tillegg er betydningen av klasse i modell 3 kun signifikant for menn i middelklassen, og kun for fordeling av familiearbeidet og kvinnens til tid husarbeid. Menn i middelklassen deler altså familiearbeidet likere uansett utdanningsnivå. Men dette skyldes ikke variasjon i egen tidsbruk.

At det har hatt positiv effekt på fordelingen av familiearbeidet å tilhøre middelklassen for menn, har i alle de tre tidligere modellene sett ut til å henge sammen med at de er gift eller samboende med kvinner som gjør mindre hjemme enn andre grupper av kvinner. Etter kontroll for utdanning er sammenhengen mellom hans klasse og hennes tid til husarbeid halvert. At kvinner gift eller samboende med menn i middelklassen bruker lite tid til husarbeid sammenlignet med andre kvinner skyldes derfor tildels at hun er gift eller samboende med en mann med høy utdanning.

Oppsummert kan vi altså slå fast at menn med høy utdanning deler familiearbeidet likere enn menn med lavere utdanning, og for menn på det høyeste utdanningsnivået skyldes dette både at disse bruker mer tid på husarbeid og at de har partnere som bruker mindre tid enn partnerne til menn med lavere utdanning. Selv om utdanningsnivået ser ut

til å forklare mye av forskjellene i fordeling og tidsbruk er det imidlertid klasseforskjeller i fordelingen av familiearbeidet og kvinners tid brukt på husarbeid også etter kontroll for mannens utdanning. Blant menn i middelklassen, deles familiearbeidet likere uansett utdanningsnivå, men dette skyldes altså at de har partnere som reduserer sin innsats, ikke at mennene øker sin.

Betydning av egenskaper ved partnerne

Til nå har analysene vist at både menns klasse, utdanning, arbeidstid og arbeidstidsordning har hatt selvstendige effekter på hvordan familiearbeidet organiseres. Imidlertid viser tabell 6.5 at den forklarte variansen i de avhengige variablene i modell 3 fortsatt ikke er større enn 9 prosent for fordelingen av familiearbeidet og henholdsvis 4 og 8 prosent for hans og hennes tid brukt på husarbeid. Det er dermed grunn til å trekke inn i analysen andre forhold som også er forventet å ha betydning for hvordan familiearbeidet organiseres mellom menn og kvinner. Som det ble diskutert i kapittel 2, har tidligere studier funnet en relativt sterk sammenheng mellom egenskaper ved menns partnere og hvordan menn bidrar i familiearbeidet. Analysene hittil ser også ut til å støtte opp om dette. Ressursmaktteorien som ble beskrevet i kapittel 2, og som fokuserer på den relative fordelingen av ulike ressurser mellom menn og kvinner, har også fått mye empirisk støtte som forklaring på hvordan familiearbeidet organiseres. Ettersom det er klasseforskjeller som er hovedfokus i denne oppgaven, ble det i kapittel 4 lansert en hypotese knyttet til betydningen av kvinners klasse for menns familiearbeid. I modell 4 inkluderes kvinners klassetilhørighet og utdanningsnivå, og kvinners andel av familiens totale arbeidstid og inntekt i analysene.

Tabell 6.6 viser resultatene fra regresjonsanalysene i modell 4. Vi kan først legge merke til at konstantene for menns og kvinners tid til husarbeid henholdsvis synker og stiger i modell 4. De fire inkluderte kontrollvariablene refererer til kvinner som er klassifisert som arbeiderklasse, har lav utdanning, lav inntekt og arbeidstilknytning relativt til mannen. Det er som forventet at konstantene endrer seg slik, da vi antar at det også for kvinner har positiv effekt på fordelingen av familiearbeidet å tilhøre middelklassen, ha høy utdanning, og å jobbe og tjene mye relativt til sine partnere. Vi ser imidlertid at betydningen av mannens klasse er forsvunnet for alle de avhengige variablene når vi kontrollerer for de nevnte egenskapene ved kvinnene.

Tabell 6.5. Resultat av regresjon på *relativ fordeling av familiearbeid og tid brukt på husarbeid i uken. Kontrollert for egenskaper ved partnerne (modell 4). N=1 700*

	Relativ fordeling av familiearbeid		Mannens tid brukt på husarbeid i uken		Kvinnens tid brukt på husarbeid i uken	
	B	SE	B	SE	B	SE
Konstant	1,471***	0,06	7,288***	0,62	15,726***	0,89
[Konstant i modell 2]	[1,497]		[6,746]		[13,686]	
Mannens klassetilhørighet						
ref. arbeiderklasse						
Middelklasse	0,043	0,03	-0,178	0,27	-0,569	0,46
Blandingsklasse	0,033	0,04	0,158	0,32	0,089	0,53
Selvstendige	-0,045	0,06	-0,330	0,49	1,270	0,79
Yngste barns alder						
ref. 0-2 år						
3+år	0,033	0,03	0,387	0,24	0,056	0,39
Antall barn under 6 år						
Ref. ett barn						
To barn	0,018	0,03	0,651**	0,21	0,808*	0,35
Tre eller flere barn	-0,023	0,06	0,915	0,51	5,080***	0,84
Arbeidstid pr. uke						
kontinuerlig 0-100 timer	-0,007***	0,01	-0,017	0,02	0,067***	0,02
Arbeidstid kvadrert						
			0,00	0,00		
Mannens arb.tidordning						
Ref. dagtid						
Utenom vanlig dagtid	0,046	0,04	0,449	0,31	0,166	0,52
Annen ordning	0,096	0,06	1,121*	0,51	-1,081	0,86
Mannens utdanningsnivå,						
ref. Ungdoms-/videregående skole						
1-4 års høyere utdanning	0,056	0,03	-0,142	0,28	-0,977*	0,46
Mer enn 4 års høyere utdanning	0,123*	0,05	0,562	0,40	-1,544*	0,66
Kvinnens klassetilhørighet						
Ref. Arbeiderklasse						
Middelklasse	0,076*	0,04	0,225	0,32	-0,958	0,53
Blandingsklasse	0,036	0,03	-0,014	0,29	-1,517**	0,48
Selvstendige	0,048	0,09	0,488	0,54	-0,027	1,17
Kvinnens utdanningsnivå,						
ref. Ungd./videregående skole						
1-4 års høyere utdanning	0,018	0,03	0,441	0,28	-0,703	0,46
Mer enn 4 års høyere utdanning	0,150**	0,06	1,794***	0,46	-1,198	0,76
Kvinnens andel av familiens arbeidstid. ref. under 25 prosent						
25-50 prosent	0,128***	0,03	0,667**	0,24	-2,248***	0,39
50-75 prosent	0,327***	0,05	0,922*	0,45	-4,100***	0,74
Over 75 prosent	0,001	0,08	-1,086	0,75	-2,748*	1,12
Kvinnens andel av familiens inntekt ref. under 25 prosent						
25-50 prosent	-0,085**	0,03	-0,254	0,29	0,107	0,48
Over 50 prosent	-0,151***	0,04	-0,925**	0,36	0,953	0,59
Antall observasjoner	1396		1511		1477	
Justert R²	0,15		0,06		0,12	

* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** signifikant på 0,001 nivå.

Koffesientene mister ytterligere effekt og de er ikke lenger signifikante. Det er derfor mye som tyder på at effekten vi fant for menn av å tilhøre middelklassen i modell 1-3 skyldes at menn i middelklassen oftere enn andre menn har partnere som deler likt og bruker lite tid på husarbeid og at dette tildels skyldes at menn i middelklassen også har partnere som tilhører en klasse hvor kvinnene gjør lite husarbeid. Når det gjelder den selvstendige effekten av kvinners klassetilhørighet, ser vi at det kun er for blandingsklassen vi finner signifikant effekt av kvinners klasse, og da kun for kvinners tid brukt på husarbeid. I tillegg viser det seg, noe overraskende, at kvinner i blandingsklassen bruker mindre tid til husarbeid enn kvinner i middelklassen. Imidlertid er fordelingen av husarbeidet likere fordelt blant kvinner i middelklassen. Dette ser vi antakelig kommer av at kvinner i middelklassen har menn som bruker mer tid til husarbeid enn kvinner i de andre klassene. Effekten av kvinners klasse på fordelingen av familiearbeidet og menns tid til husarbeid er imidlertid ikke signifikant, og vi kan derfor ikke med sikkerhet si at menn med partnere i middelklassen gjør mer hjemme enn menn med partnere i andre klasser.

Også kvinners utdanning og relativ arbeidstid og inntekt har selvstendig effekt på de tre avhengige variablene, og det mest påfallende ved modell 4 er kanskje effekten egenskapene ved kvinnene har for hans tid brukt på husarbeid. Mens vi i de tidligere modellene har funnet uventet lite variasjon i hvor mye tid menn bruker på husarbeid, har alle variablene vi har inkludert knyttet til egenskaper ved kvinnene, med unntak av kvinners klassetilhørighet, betydning for menns tid brukt på husarbeid. Dette tyder altså på at egenskaper ved partnerne har større betydning for menns innsats familiearbeid enn egenskaper ved mennene selv. Både kvinners utdanningsnivå, og hvor mye de jobber og tjener relativt til mannen har betydning for hvor mye tid han bruker på husarbeid.

Spesielt sterk effekt på menns tid til husarbeid har kvinners utdanningsnivå, men kun hvis hun har mer enn 4 års høyere utdanning. Menn gift eller samboende med kvinner på det høyeste utdanningsnivået bruker 1,8 timer mer på husarbeid per uke enn menn med partnere på laveste utdanningsnivå. Vi ser også at effekten av hans utdanningsnivå, som i forrige modell var 1,2 timer for menn med mer enn 4 års høyere utdanning nå er blitt mer enn halvert og den er ikke lenger signifikant. Dette betyr at økning i menns tid til husarbeid blant menn med høy utdanning for en stor del bunnar i at menn med høy utdanning også har partnere med høy utdanning. Det er imidlertid interessant å merke seg at mens kvinners utdanningsnivå har positiv effekt på menns tid til husarbeid, er det menns utdanning som har sterkest og signifikant effekt på kvinners tid til husarbeid. Kvinners egen utdanning har i modell 4 ikke signifikant effekt på kvinners eget tidsbruk.

De to andre variablene som i modell 4 viser seg å ha stor betydning for hvor mye

mannen bidrar i familiearbeidet er den relative fordelingen av arbeidstid og inntekt. Hvor mye kvinnen jobber relativt til mannen ser vi er signifikant for alle de tre avhengige variablene, og mannen øker sin tid til husarbeid med nesten en time når hun står for 50 -75 prosent av familiens totale arbeidstid. Imidlertid betyr det mer for hennes tid til husarbeid enn for hans at hun jobber mye. Når hun relativt sett jobber mye reduserer hun husarbeidet mye mer enn han øker sitt. Det er også interessant å merke seg at det er en kurvelineær sammenheng mellom hvor stor prosentandel av arbeidstiden hun står for og hvor mange timer hun bruker på husarbeid i uken. Når kvinnene står for over 50-75 prosent av den totale arbeidstiden i familien bruker hun fire timer mindre enn en kvinne som jobber under 25 prosent av familiens arbeidstid, mens hvis hun står for mer enn 75 prosent eller 25-50 prosent av den totale arbeidstiden reduseres tidsbruken med litt over to timer. Til slutt kan vi legge merke til at betydningen av menns arbeidstid for menns tid til husarbeid er forsvunnet etter kontroll for egenskaper ved kvinnene. Dette kan tyde på at det er det relative forholdet mellom hans og hennes arbeidstid som er avgjørende for deltakelse i familiearbeidet, ikke menns absolutte tid brukt på yrkesarbeid.

Når det gjelder partenes relative inntekt, er det svært interessant å se at det har negativ effekt både på likedelingen og mannens tid til husarbeid at hun tjener mer enn 50 prosent av familiens totale inntekt. Hans tid til husarbeid synker da med nesten en time i forhold til par der hun bare tjener 25 prosent av inntekten. At hun står for over halvparten av inntekten har også negativ effekt på fordelingen av familiearbeidet, og skåren for fordelingen synker med 0,15 når hun tjener mer enn han. Blant kvinnene som tjener mer enn 50 prosent av familiens inntekt har over 30 prosent menn som jobber deltid. Mange av disse mennene skulle altså ha mye tilgjengelig tid til å bidra i familiearbeidet. Analyser av krysstabeller viser også at det ikke er en umiddelbar sammenheng mellom hennes andel av inntekten og hans utdanningsnivå eller klassetilhørighet. Det er derfor ikke noe som tyder på at kvinner som tjener relativt mye, oftere har menn som har lav utdanning eller klassebakgrunn, slik at dette er forklaringen på den manglende likedelingen og innsatsen fra hans side. En slik balanseringstolkning kan derfor synes rimelig også i dette tilfellet. Analysene viser altså at det hovedsakelig er positivt for menns bidrag i familiearbeidet at hun står for en relativt høy andel av familiens totale arbeidstid, mens det er omvendt når det gjelder hennes relative andel av inntekten.

I denne delen har jeg analysert betydningen av egenskaper ved menns partnere for hvordan familiearbeidet organiseres, og egenskaper ved kvinnene viser seg å ha betydning spesielt for menns tid til husarbeid. Imidlertid forklarer modellen fortsatt bare en liten del av variasjonen i menns husarbeid, der R^2 nå er på 6 prosent. Det er altså andre forhold som

vi ikke har kontrollert for her som også vil ha betydning for hvor mye menn bidrar i husarbeidet. I modell 4 finner vi ikke selvstendig effekt av menns klassesetilhørighet for noen av de tre avhengige variablene. Effekten av klasse som vi fant i modell 1-3 på fordelingen av familiearbeidet og kvinners tid til husarbeid er derfor knyttet til at menn i middelklassen er gift eller samboende med kvinner som ikke tilhører arbeiderklassen, har høy utdanning, og som jobber like mye eller mer enn mennene selv.

7. Husarbeid eller omsorg?

I dette kapittelet analyseres problemstillingens andre spørsmål: Er menn mer barneorienterte enn likestillingsorienterte? Vi har allerede sett av figur 4.1 at omsorgen for barn gjennomgående deles likere enn husarbeidet, og at det ser ut til å være noe større klasseforskjeller i fordelingen av husarbeid enn omsorgsarbeid. Hypotese 8, som ble utledet i kapittel 4, predikerer at klassetilhørighet har større betydning for fordelingen av husarbeid enn for fordelingen av omsorg, og hypotese 9 forventer større variasjon i fordelingen av husarbeid enn i fordelingen av omsorgsarbeid.

Tabell 7.1 viser resultater av regresjonsanalyser på fordeling av omsorgsarbeid og husarbeid etter mannens klasse. Som også figur 6.1 viste, ser vi at konstantene for fordeling av omsorgsarbeid gjennomgående er høyere enn for fordelingen av husarbeidet. I tillegg viser det seg at effektene av de ulike variablene vi har inkludert i analysene gjennomgående er svakere for fordelingen av omsorgsarbeidet sammenlignet med fordelingen av husarbeidet. Dette er som forventet og i tråd med annen litteratur på feltet (Kitterød 2000). Det jeg imidlertid nå ønsker å undersøke er om klassetilhørighet har større betydning for husarbeidet enn for omsorgsarbeidet. Modell 1 bekrefter denne forventningen. Klasse har en klar betydning for fordelingen av husarbeid, men ikke for fordelingen av omsorgsarbeidet. Ingen av klassevariablene er signifikante for fordelingen av omsorgsarbeidet, men vi ser at menn i middelklassen har en skår på husarbeidsindeksen som ligger 0,15 høyere enn for menn i arbeiderklassen, mens skåren er 0,12 høyere hvis menn tilhører blandingsklassen. Effekten for de selvstendige er ikke signifikant, men mye tyder på at selvstendige har en lavere skår på fordelingsindeksen enn menn i arbeiderklassen. Det ser dermed ut til at hvilken klasse menn tilhører har betydning for hvordan husarbeidet fordeles, men ikke for hvordan omsorgsarbeidet fordeles.

I modell 2 kontrollerer vi for menns arbeidstid, arbeidstidsordning og utdanningsnivå. Også i denne modellen finner vi klasseeffekter for fordeling av husarbeid. Menn i middelklassen deler husarbeidet likere uansett hvor mye de jobber, når de jobber eller hvor høy utdanning de har. Imidlertid ser vi, i likhet med analysene i kapittel 6, at effekten av å tilhøre middelklassen er halvvvert i modell 2. Det er rimelig å anta, sett på bakgrunn av analysene i kapittel 6, at dette skyldes at menn i middelklassen er høyere utdannet enn andre menn, og ikke at de er forskjellige med hensyn til de andre variablene som er inkludert i modell 2. Allikevel er det altså også andre forhold

Tabell 7.1. Resultater av regresjonsanalyse på indekser for fordeling av omsorg og husarbeid.
N=1700

	FORDELING AV OMSORG			FORDELING AV HUSARBEID		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
	B	B	B	B	B	SE
Konstant	1,508***	1,755***	1,672***	1,147***	1,511***	1,487***
Mannens klassetilhørighet						
ref. arbeiderklasse						
Middelklasse	0,033	0,014	0,018	0,148***	0,079*	0,055
Blandingsklasse	0,001	-0,024	-0,009	0,123*	0,075	0,048
Selvstendige	-0,095	-0,038	-0,019	-0,123	-0,035	-0,062
Yngste barns alder						
ref. 0-2 år						
3+år	0,137***	0,149***	0,066*	0,042	0,054	0,027
Antall barn under 6 år						
Ref. ett barn						
To barn	0,014	0,011	0,030	0,013	0,003	0,025
Tre eller flere barn	0,006	-0,008	0,080	-0,052	-0,079	-0,042
Arbeidstid pr. uke						
kontinuerlig 0-100 timer		-0,005***	-0,006***		-0,007***	-0,007***
Mannens arb.tidordning						
Ref. dagtid						
Utenom vanlig dagtid		0,032	0,018		0,061	0,057
Annen ordning		0,051	0,010		0,149*	0,119
Mannens utdanningsnivå,						
ref. Ungdoms-/videregående skole						
1-4 års høyere utdanning		0,043	0,044		0,072*	0,029
Mer enn 4 års høyere utdanning		0,040	0,043		0,218***	0,117*
Kvinnens klassetilhørighet						
Ref. Arbeiderklasse						
Middelklasse			-0,003			0,100*
Blandingsklasse			-0,062			0,066
Selvstendige			0,064			0,054
Kvinnens utdanningsnivå,						
ref. Ungd./videregående skole						
1-4 års høyere utdanning			-0,005			0,025
Mer enn 4 års høyere utdanning			-0,010			0,186**
Kvinnens andel av familiens arbeidstid. ref. under 25 prosent						
25-50 prosent			0,266***			0,093**
50-75 prosent			0,448***			0,304***
Over 75 prosent			0,136			-0,020
Kvinnens andel av familiens inntekt ref. under 25 prosent						
25-50 prosent			-0,030			-0,102*
Over 50 prosent			-0,129**			-0,155***
Antall observasjoner	1398			1528		
Justert R²	0,02	0,05	0,12	0,02	0,08	0,13

* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** signifikant på 0,001 nivå.

ved det å tilhøre middelklassen som bidrar til en likere fordeling av husarbeidet enn hva variablene i modell 2 fanger opp.

Effekten av å tilhøre blandingsklassen er derimot ikke lenger signifikant i modell 2, og på samme måte som for middelklassen er koeffisienten halvert. Sett på bakgrunn av analysene i forrige kapittel indikerer dette at effekten vi fant av å tilhøre blandingsklassen på fordelingen av husarbeid i modell 1 er knyttet til at menn i blandingsklassen har et høyere utdanningsnivå enn menn i arbeiderklassen, men at det altså ikke er andre sider ved det å tilhøre blandingsklassen som bidrar til en likere fordeling av husarbeidet, slik jeg antar at det er for middelklassen.

Når det gjelder fordelingen av omsorgsarbeid finner vi heller ikke i modell 2 klasseeffekter. Imidlertid ser vi at lengden på arbeidstiden har betydning for både fordelingen av omsorgsarbeidet og husarbeidet, men effektene er sterkest for fordelingen av husarbeidet. At menn har lang arbeidstid fører til at kvinner gjør en større andel av både hus- og omsorgsarbeid, men det har altså mindre betydning for fordelingen av omsorgsarbeidet enn for husarbeidet.

Også menns utdanningsnivå har selvstendig effekt på fordelingen av husarbeidet, og høyt utdannede menn deler husarbeidet klart likere enn menn med lavere utdanning, og effekten er sterkest for de på det høyeste utdanningsnivået. Dette er i tråd med analysene i kapittel 6. Interessant i modell 2 er imidlertid at menns utdanningsnivå ikke ser ut til å ha effekt på fordelingen av omsorgsarbeidet.

I modell 3 kontrolleres det for egenskaper ved menns partnere, og vi kontrollerer for de samme variablene som i modell 4 i kapittel 6, kvinners klasse og utdanningsnivå, samt den relative fordelingen av arbeidstid og inntekt i paret. Vi ser at fordelingen av omsorg også i denne modellen er likere fordelt enn husarbeidet. Skåren for omsorg ligger 0,27 høyere enn skåren for husarbeid. I denne modellen finner vi imidlertid ikke betydning av menns klasse verken for fordeling av omsorg eller for husarbeid. Derimot finner vi at kvinnens klassesetilhørighet har betydning for fordelingen av husarbeidet. Kvinner i middelklassen deler husarbeidet likere enn andre kvinner, og dette gjelder uansett hvilken utdanning de har og hvor mye de jobber og tjener relativt til mannen. Dette tyder altså på at effekten vi fant av å tilhøre middelklassen for menn skyldes at menn i denne klassen oftere enn andre menn er gift eller samboende med kvinner i middelklassen, som har høy utdanning og som jobber like mye eller mer enn dem selv. I modell 3 for finner vi også selvstendige effekter av kvinners andel av arbeidstid og inntekt, både for fordeling av hus- og omsorgsarbeid. Som vi fant i kapittel 6, er det positivt for arbeidsdelingen at kvinnen har høy utdanning og står for en stor andel av familiens arbeidstid, mens det er negativt for

fordelingen når hun står for en stor andel av inntekten. Når kvinner jobber mer enn mannen blir fordelingen likere, mens hvis kvinnen tjener mer enn menn gjør hun en større andel av både hus- og omsorgsarbeid. Men vi ser også her at effektene er noe mindre for fordelingen av omsorg. Igjen er det interessant å merke seg at heller ikke kvinners utdanningsnivå har effekt på fordelingen av omsorgsarbeidet. I modell tre finner vi ikke effekt verken av hans eller hennes utdanningsnivå.

Oppsummert kan vi si klasse har betydning for fordelingen av husarbeidet men ikke for fordelingen av omsorgsarbeidet. Imidlertid er klasseforskjellene knyttet til kvinnens klasse og ikke mannens, og det er kvinner i middelklassen som har den likeste fordelingen av husarbeid. Vi ser også at det er større variasjon blant menn i fordelingen av husarbeidet enn i fordelingen av omsorgsarbeidet. Dette viser seg både ved at flere av variablene vi har inkludert i modell fire er signifikante, og at effektene gjennomgående er større for fordelingen av husarbeidet sammenlignet med fordelingen av omsorgsarbeidet.

8. Oppsummering og diskusjon

Jeg har i denne oppgaven ønsket å undersøke to aspekter ved menns deltakelse i familiearbeidet. For det første om det er klasseforskjeller mellom menn i forhold til hvordan arbeidsoppgavene i familien organiseres, og for det andre om vi ser tendenser til at menns familieorientering i realiteten er rettet mot barna samt et ideal om å være nærværende fedre, fremfor mot likestilling og lik fordeling av arbeidsoppgavene. For å svare på disse spørsmålene ble det utledet åtte hypoteser. Jeg vil kort oppsummere hypotesene og hvorvidt de ulike hypotesene ble styrket eller svekket gjennom de empiriske analysene. Deretter vil jeg diskutere de mest sentrale funnene med utgangspunkt i teori og tidligere forskning.

Hypotese 1 og 2 knyttet seg til overordnede forventninger om sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid. Jeg forventet at menn i middelklassen deler familiearbeidet likere enn menn i andre klasser og at dette har sammenheng med at de bruker mer tid på husarbeid enn andre menn. Hypotese 1 ble bekreftet i de tre første modellene, og menn i middelklassen deler familiearbeidet likere enn menn i andre klasser uavhengig av egen arbeidstid, arbeidstidsordning og utdanning. Likedelingen var imidlertid knyttet til variasjoner i partnerens og ikke egen tidsbruk. Når vi i modell 4 deretter kontrollerte for egenskaper ved partnerne - deres klasse, utdanning og yrkestilknytning - forsvant også sammenhengen mellom menns klassetilhørighet og familiearbeid. De empiriske analysene svekker altså både hypotese 1 og 2. Analysene viser ikke tegn til at det er klasseforskjeller mellom menn, verken i fordeling av familiearbeidet eller når det gjelder hvor mange timer de bruker på husarbeid i uken.

Hypotese 3 var knyttet til en forventning om at menn vil delta mer i familiearbeidet jo flere barn de har, og vi analyserte betydningen av antall barn under skolealder. Hypotesen ble bekreftet i den forstand at menn øker sin tid til husarbeid når antall barn øker. Allikevel har ikke antall barn betydning for fordelingen av familiearbeidet fordi kvinners tidsbruk øker dobbelt så mye som menns når antall barn blir flere.

Modell 2 undersøkte betydningen av menns arbeidstid og arbeidstidsordning. Hypotese 4 uttrykte en forventning om at menn med kort eller normal arbeidstid vil dele familiearbeidet likere enn menn med lang arbeidstid, mens hypotese 5 forventet at menn som jobber utenom vanlig dagtid ville delta mer i familiearbeidet enn andre menn. Analysene viste en relativt sterk sammenheng mellom menns absolutte arbeidstid og

fordelingen av familiearbeidet i forhold til kvinners tid til husarbeid, mens variasjoner i menns tid til husarbeid var knyttet til det relative forholdet mellom hans og hennes arbeidstid. Hypotese 4 er med andre ord bekreftet: Menn med kort eller normal arbeidstid deltar mer i familiearbeidet enn menn med lang arbeidstid, men det altså skyldes variasjoner i partnerens og ikke egen tidsbruk.

Analysene ser derimot ikke ut til å støtte hypotese 5. Vi fant ikke effekt av å jobbe utenom dagtid for noen av de tre avhengige variablene. Imidlertid fant vi at det har betydning for hans tid til husarbeid, at han jobber ”annen ordning”.

Hypotese 6 undersøkte sammenhengen mellom menns utdanningsnivå. Her forventes det at menn med høy utdanning vil ha en likere arbeidsfordeling enn menn med lavere utdanning. Analysene bekreftet denne hypotesen: Menns utdanningsnivå har betydning for fordelingen av familiearbeidet. Det interessante er imidlertid at både menn og kvinners utdanning ser ut til å være av betydning for partnerens, men ikke egen tidsbruk. Analysene bekreftet også forventningen om at utdanningsnivå kan forklare mye av klasseforskjellene i menns familiearbeid. I modell 3 så vi at utdanning forklarer halvparten av klasseforskjellene vi fant i modell 1 og 2.

I den fulle modellen inkluderte vi kvinners klasse, utdanning og relative bidrag til familiens samlede arbeidstid og inntekt. Hypotese 7 knyttet seg til betydningen av kvinnens klasse for menns familiearbeid, og vi forventet her å se at menn med partnere i middelklassen ville bidra mer i tid og dele familiearbeidet likere enn menn med partnere i andre klasser. Analysene viser at kvinnens klasse har selvstendig effekt på fordelingen av familiearbeidet. Kvinner i middelklassen har en likere fordeling enn kvinner i de andre klassene. Imidlertid viser ikke analysene at kvinners klasse har betydning for menns tid brukt på husarbeid. Dermed svekkes hypotese 7. Vi fant heller ikke at det hadde betydning for kvinners tid brukt på husarbeid at hun tilhørte middelklassen. Imidlertid fant vi, noe overraskende, at det var kvinner i blandingsklassen som brukte minst tid på husarbeid.

Problemstillingens andre spørsmål, hvorvidt menn er mer barneorienterte enn familieorienterte, undersøkes gjennom hypotese 8 og 9. Hypotese 8 predikerer at menns klassetilhørighet har betydning for fordelingen av husarbeidet, men ikke for fordelingen av omsorgsarbeidet. Hypotese 9 forventer at vi vil finne større variasjon i hvordan husarbeidet fordeles sammenlignet med omsorgsarbeidet. Analysene viser at menns klassetilhørighet ikke har betydning verken for husarbeid eller omsorgsarbeid. I likhet med fordelingen av det totale familiearbeidet er det partnerens klassetilhørighet som har betydning. Partnerens klasse har imidlertid kun betydning for fordelingen av husarbeid, men ikke for fordelingen av omsorg. Analysene svekker dermed hypotese 8. Imidlertid gir analysene støtte til

hypotese 9. Det er mer variasjon i fordelingen av husarbeidet enn omsorgsarbeidet. Spesielt merker vi oss at verken menn eller kvinners klasse, eller menn eller kvinners utdanning, har betydning for hvordan omsorgen fordeles. Både klasse og utdanning har imidlertid betydning for hvordan husarbeidet fordeles.

Klasse ikke viktig for menns familiearbeid

De empiriske analysene viser altså ikke tegn til sammenheng mellom menns klasseposisjon og familiearbeid. Dette er i tråd med flere tidligere studier i den kvantitative litteraturen om arbeidsdeling i familien (Bond og Sales 2001; Coverman 1985; Evertsson og Nermo 2004; Wright m fl. 1992).

I mye av den kvalitative forskningen på menn og familie har man imidlertid antydning av en sammenheng mellom middelklassen og en ny form for hegemonisk maskulinitet hvor orientering mot familiens behov har fått større plass (Bekkengen 2002; Brandth og Kvande 2003; Plantin 2001). En hegemonisk maskulinitetsform kan vi tolke som en dominerende måte å være mann på i samfunnet, og koblingen til middelklassen kan dermed være nærliggende, ettersom man anser middelklassen for inneha en dominerende posisjon i klassestrukturen (Erikson og Goldthorpe 1992b). Vi har dermed tolket det som sannsynlig at middelklassen i større grad enn for eksempel arbeiderklassen vil omfavne en familieorientert maskulinitet, som blant annet impliserer en mindre tradisjonell arbeidsdeling mellom kvinner og menn i familien.

Men det viser seg altså at menns klasse ikke har betydning, verken for fordelingen av familiearbeidet eller deltakelsen i husarbeidet. De empiriske analysene støtter dermed ikke antakelsen om at en hegemonisk familieorientert maskulinitet er mest utbredt i middelklassen. Dette kan da enten bety at en familieorientert maskulinitet har bredt seg i alle sosiale klasser, eller det kan bety at den familieorienterte maskuliniteten vi har sett konturene av i den kvalitative forskningen, i større grad handler om middelklassens tilslutning til et ideal om likestilling, fremfor reell praktisering av den. Denne tolkningen er i tråd med Plantins (2001) konklusjon om at menn og fedre er moderne i teorien, men tradisjonelle i praksis.

Et nærliggende spørsmål er da om vi kan omtale en form for maskulinitet, som man gir sin tilslutning til, men ikke praktiserer som hegemonisk? For: Impliserer ikke definisjonen ”en dominerende måte å være mann på” at noen idealer og forestillinger også er omsatt i handling? Connell (1995) poengterer at en hegemonisk maskulinitetsform aldri

vil praktiseres av alle menn, men at det er en form for maskulinitet alle menn forholder seg til. Men er det en forutsetning at *noen* praktiserer den? Connell er uklar på dette punktet og teorien verken diskuterer eller problematiserer hegemonisk maskulinitet i forhold til faktisk praksis. Det er imidlertid vanskelig å trekke klare slutninger om forutsetningen om at hegemonisk maskulinitet må praktiseres for å være gyldig. Å gi sin tilslutning til verdier eller nye forestillinger knyttet til for eksempel likestilling, kan jo også ses som en form for handling, selv om likestillingen ikke etterlevs i praksis. En slik tilslutning kan være en forutsetning for endring over tid, fordi endringer i holdninger ofte ligger forut for endringer i faktisk praksis. Hvis det er slik at middelklassen i større grad enn arbeiderklassen *ønsker* å leve opp til den familieorienterte maskuliniteten, kan dette kanskje være et argument for at en slik maskulinitet i alle fall er på vei til å bli hegemonisk, og at det er middelklassens menn som i størst grad forvalter den.

Men det er altså rom for å tolke menns praksis i den retning at alle menn i dag er familieorienterte, og at dette er grunnen til at vi ikke finner forskjeller mellom klassene. Dette blir imidlertid et spørsmål som må besvares gjennom å analysere endringer over tid, og en diskusjon av hva en familieorientert maskulinitet skal innebære i faktisk praksis. Mitt anliggende har vært å påvise om det er forskjeller mellom klassene, og om det er hold i tesen om at menn i middelklassen er mer familieorienterte enn menn i andre klasser.

Både forholdet mellom ideal og praksis og endringer i menns familiearbeid over tid peker på en sentral diskusjon i fagmiljøene når det gjelder hvordan vi skal forstå menns deltakelse i familien. Som vi har vært inne på, er det et relativt stort gap mellom de kvalitative og de kvantitative studiene i forhold til hvordan de konkluderer om menns deltakelse i familiearbeidet, og dette handler i bunn og grunn om hva man ser menns familiearbeid i forhold til. Ser man det i forhold til menns deltakelse i dette arbeidet for 30 år siden, kan vi kanskje snakke om en revolusjon, slik Løkke (2000) foreslår. Ser vi imidlertid menns deltakelse i forhold til et ideal om full likestilling, kan det være rimelig å snakke om en ”stivnet revolusjon”, slik Hochschild (1990) har tatt til ordet for. Dette viser også hvor viktig det er å sammenfatte forskningen i de ulike forskningsmiljøene.

Når vi ikke finner klasseforskjeller i menns familiearbeid, verken i tid eller fordeling, kunne det være nærliggende å tolke dette som at ressursmaktteorien finner liten støtte i de empiriske analysene. Gitt at det å tilhøre en høy klasse kan betraktes som en ressurs, skulle man ut i fra denne teorien vente å finne at menn i middelklassen gjorde relativt mindre hjemme enn menn i en lavere klasseposisjon. Spesielt det faktum at det er svært lite variasjon i menns tidsbruk, tyder på at klasse for menn ikke er en ressurs som påvirker deres evne til å forhandle seg bort fra oppgaver. Imidlertid kritiserer Coverman

(1985) koblingen mellom menns absolutte ressurser og forhandlingsstyrke i paret. Hun påpeker at å benytte menns absolutte ressurs, enten det er klasseposisjon, inntekt eller utdanning, som indikator for forhandlingsressurser i et par, ikke kan si noe om maktforholdene i paret, men kun sier noe om forholdet mellom menn (Coverman 1985:82). Hun hevder derfor at absolutte ressurser av den grunn er mer egnet til å si noe om holdningsforskjeller mellom menn, for eksempel i ulike klasser.

Når klasseforskjeller diskuteres i forbindelse med menn eller kvinners organisering av familiearbeidet, er det ofte med utgangspunkt i hvilken betydning ulike kulturelle kjennetegn kan tenkes å ha for synet på likestilling og tilslutning til familieorienterte verdier (Kitterød 2002). Ideologihypotesen vil for eksempel predikere at menn i middelklassen er del av en sosial gruppe eller subgruppe, hvor verdier knyttet til moderne kjønnsroller og likestilling, er mer utbredt. Dermed antas det at menn i middelklassen vil bidra mer i familiearbeidet enn menn i klasser med et mer tradisjonelt syn på likestilling. Heller ikke denne sammenhengen mellom klasse og ideologi blir umiddelbart bekreftet. Vi finner ikke tegn til at det å tilhøre middelklassen i seg selv er forbundet med holdninger eller ideologi som resulterer i en mer likestilt praksis eller større grad av deltakelse. Dette er i tråd med konklusjonen til Thompson og Walker (1989:857) som hevder at abstrakte oppfatninger om hva menn og kvinner ”bør” gjøre, ikke har sammenheng med arbeidsdelingen i familien. Ettersom vi ikke har tilgang til å måle effekten av menns faktiske holdninger, hviler en slik konklusjon imidlertid på en forutinntatt forventning om mer likestillingsorienterte holdninger i høyere klasser, altså at vi tolker det å tilhøre en bestemt klasse som et uttrykk for en bestemt likestillingsideologi. Det er ikke gitt at denne sammenhengen mellom holdninger og klasse er reell, og vi kan dermed ikke utelukke at ideologi, i kraft av holdninger, faktisk har betydning for menns familiearbeid.

At vi ikke finner klasseforskjeller i menns familiearbeid, kan, hvis vi ser det i sammenheng med ideologi og praksis, også henge sammen med at klassene er forskjellige på dette punktet. Holter m.fl. fant i sin klasseanalyse av familien, at arbeiderklassen så ut til å slutte seg til en mer tradisjonell arbeidsdeling enn de faktisk praktiserte, mens mellomlagene og de borgelige var mindre egalitære i arbeidsdelingen enn de ga uttrykk for (Holter m.fl 1975).

Sammenhengen mellom klasse og menns familiearbeid er også direkte knyttet til menns arbeidsliv. Yrkesposisjonen som er utgangspunktet for klasseidentifikasjonen, er forbundet med flere strukturelle betingelser som vi kan tenke oss har betydning for hvordan

familielivet organiseres. Mens middelklassen har arbeidskontrakter som kjennetegnes av sikker inntekt, autonomi og fleksibilitet, er arbeiderklassens arbeidskontrakter mer preget av overvåkning, usikkerhet og lite fleksibilitet.

Når analysene, etter kontroll for utdanning, arbeidstid- og ordning og egenskaper ved partnerne, viser at vi ikke finner betydning av klasse for menns familiearbeid, tyder dette på at klassenes ulikheter når det gjelder autonomi, sikkerhet og inntektsnivå, ikke har stor innflytelse på hvordan menn deltar i familiearbeidet. Dette svekker også tesen om at menn i en sikker posisjon i arbeidslivet i større grad vil tre ut av forsørgermaskuliniteten enn menn med mer usikkerhet knyttet til muligheten til å forsørge familien.

At vi ikke finner klasseforskjeller i menns familiearbeid, kan i denne sammenheng tolkes som støtte til teorien om komparative fortrinn, slik Becker (1981) uttrykker den. Teorien ser fordelingen av familiearbeidet som et uttrykk for partenes felles interesser, hvor familiearbeidet fordeles med familiens samlede velferd som utgangspunkt. Teorien anser partenes tid som den mest sentrale ressursen og forutsetter at den vil brukes der den utnyttes mest effektivt, etter hva som er partenes komparative fortrinn. Analysene, som vitner om svært lite variasjon i menns familiearbeid, samt at kvinner i snitt har dobbelt så høyt tidsbruk i familien som menn, og bruker vesentlig mindre tid i yrkeslivet enn menn, kan gi grunnlag for å bekrefte denne teorien. Er det da slik at menns forsørgeransvar fortsatt er viktig for menn fordi de, uavhengig av klasseforskjeller, har mest utbytte av å bruke tid i arbeidslivet? Manglende klasseforskjeller kan da i tråd med denne teorien, være et resultat av at kvinner og menn har komparative fortrinn i henholdsvis familiearbeid og yrkesarbeid, uansett klasse.

At vi ikke finner klasseforskjeller i menns familiearbeid, kan altså ha sammenheng med flere forhold. Blant annet ser det ut til at tilslutningen til en familieorientert maskulinitet, som vi forventet ville bidra til mer deltakelse og likedeling, fremdeles bare opererer på et ideologisk plan, og ikke ennå er omsatt i praksis for noen klasser. I tråd med dette ser det også ut til at klassene er likere enn antatt med hensyn til tradisjonell arbeidsdeling der kvinnene prioriterer familien og menn prioriterer arbeidet. Det ser heller ikke ut til at klasseposisjoner er forbundet med ulike ressurser, slik at menn i høye klasseposisjoner har større mulighet til å forhandle seg vekk fra familiearbeidet enn andre menn.

Hvilke andre forhold har betydning for menns familiearbeid?

I kapittel 4 diskuterte jeg forventninger knyttet til andre forhold som ville ha betydning for menns familiearbeid, og som kunne påvirke sammenhengene vi forventet mellom menns klasse og deltakelsen i familiearbeidet. Flere av hypotesene vi utledet for å undersøke dette, ble bekreftet i analysene. Det mest sentrale funnet er allikevel at egenskaper ved menns *partnere* ser ut til å være det som best forklarer variasjon i menns familiearbeid. Jeg vil i det følgende diskutere noen av disse funnene nærmere.

Det som sterkest ser ut til å forklare variasjon i menns tidsbruk i familien er kvinnens utdanningsnivå. Kvinner med høy utdanning har mer likedeling hjemme enn kvinner med lav utdanning og dette ser ut til å henge sammen med at de har partnere som bruker mer tid i familiearbeidet. Dette er i tråd med andre funn (Kitterød 2002; Presser 1994). For kvinners del ser utdanning ut til å være en ressurs som først og fremst gir dem mulighet til å overtale partneren til å gjøre mer, fremfor at de selv forhandler seg bort fra oppgavene. Svært interessant er det også at menns utdanningsnivå har størst betydning for kvinners tid brukt på husarbeid, men liten betydning for egen innsats, og omvendt. Dette fant også Kitterød (2002) i en analyse av kvinners utdanningsnivå og likedeling av familiearbeid. Hun påpekte at dette kan skyldes at hans høye utdanning bidrar til en aksept av en lavere standard for husarbeid, mens hennes høye utdanning bidrar til en høyere innsats fra hans side, slik at summen blir stor grad av likedeling. Det kan imidlertid også skyldes at menn med høy utdanning i større grad enn menn med lav utdanning oppmuntrer partnerne sine til å redusere innsatsen i husarbeidet. I sin doktoravhandling som omhandler hva som skjer med familiearbeidet i familier der begge har høy utdanning og krevende jobber, fant for eksempel Helene Aarseth (2008) at familiearbeidet blir et fellesprosjekt, der begge er enige om at husarbeidet må prioriteres ned. Men en forutsetning for en slik ordning ser ut til å være at begge har høy utdanning.

Når det gjelder sammenhengen mellom utdanning og arbeidsdeling i hjemmet, ses ofte utdanning som en indikator for holdninger til likestilling. Man antar at høy utdanning innebærer positive holdninger til likestilling og en jevn arbeidsdeling. Overfor konkluderte jeg med at klassetilhørighet i seg selv ikke ser ut til å være forbundet med positive holdninger til likestilling. Imidlertid ser det ut til at ideologihypotesen kan finne støtte når det gjelder utdanningsnivå. Som analysene viste, så utdanning også ut til å forklare over halvparten av den positive effekten vi fant for menn av å tilhøre middelklassen. Analysene

tyder dermed på at oppfatningen vi har av middelklassens menn som mer familieorienterte enn andre menn, må tilskrives det faktum at mange menn i middelklassen har høy utdanning, mens det å tilhøre middelklassen i kraft av status, autonomi og sikkerhet i seg selv ikke bidrar til likedeling og høy deltakelse fra menns side.

Det andre forholdet som viste seg å ha stor betydning, både for likedelingen av familiearbeidet og menns deltakelse, er hvor mye kvinner jobber og tjener relativt til mannen. Det interessante her er imidlertid at disse to forholdene har motsatt innvirkning på menns tid til husarbeid, og også på fordelingen av familiearbeidet. Menn som har partnere som jobber like mye som dem selv, eller mer, bruker mer tid på husarbeid enn menn med partnere som jobber lite. Samtidig gjør kvinnene også selv lite hjemme. Når kvinner derimot tjener mer enn mannen, øker hun sin tid til husarbeid, mens han reduserer sin innsats, og fordelingen av familiearbeidet blir skjeve. Analysene viser imidlertid også tegn til en slik mekanisme når hennes relative bidrag til arbeidstiden strekker seg over 75 prosent. Dette er i tråd med Pettersen og Kitterød (2006) sine funn; at det kun er opp til et visst punkt at menn kompenserer for kvinners tidsbruk i arbeidslivet.

Slike funn har i arbeidsdelingslitteraturen av flere blitt forklart gjennom *doing gender* - hypotesen (Brines 1994; Evertson og Nermo 2004; Shelton og John 1993). Som vi diskuterte i kapittel 2, ser *doing gender* - perspektivet på familiearbeidet som et område hvor kjønn symbolsk skapes, og hvor kjønn både produserer, og selv blir produsert, gjennom arbeidsdelingen. Som Brines (1994) har poengtert, er det spesielt i ukonvensjonelle par at de mer tradisjonelle teoriene i kvantitative studier har hatt dårligst forklaringskraft, og det er også i disse parene *doing gender* - hypotesen har funnet mest støtte. Som nevnt har flere tolket dette som menns balansering av sin tapte rolle som familiens forsørger (Brines 1994). Analysene av dette datamaterialet viser imidlertid tegn til at relativ arbeidstid og relativ inntekt i ukonvensjonelle par, har ulike forbindelser til slike kjønnssymbolske aspekter, og at det kun er når kvinner tjener mindre enn menn at vi ser tegn til en slik balanserende adferd blant menn.

Som Brines (1994) var inne på, er det sannsynlighet for at vi vil finne klasseforskjeller mellom menn når det gjelder denne formen for balansering av tapt forsørgermaskulinitet. Det ville derfor være interessant å undersøke sammenhenger mellom klasse og slike kjønnssymbolske aspekter ved menns familiearbeid mer direkte.

Imidlertid er det også en mulighet for at den negative sammenhengen mellom hennes relative inntekt og hans tid til husarbeid henger sammen med at par der kvinnen tjener mye, i større grad kjøper seg hjelp til husarbeidet. Flere har tidligere funnet at kjøp av renholdstjenester henger sammen med kvinners høye inntekt, men ikke med menns

(Choen 1998). Det kunne være en rimelig tolkning: At kjøp av slike tjenester i større grad kompenserer for menns tid brukt på husarbeid enn for kvinners egen tid. Kitterød (2002) finner imidlertid ikke en slik sammenheng i analyser av norske forhold. Hennes analyse heller mer i retning av en positiv sammenheng mellom kvinners tid til husarbeid og kjøp av renholdstjenester, men ingen sammenheng med menns tid til husarbeid (Kitterød 2002). Kitterød sin analyse tok imidlertid utgangspunkt i relativt grove mål for estimering av menns tidsbruk og konklusjonen er derfor noe usikker.

De empiriske analysene viser altså at det viktigste for å forklare variasjon i menns faktiske deltakelse i familiearbeidet er knyttet enten til egenskaper ved kvinnen, mer spesifikt gjennom hennes utdanningsnivå, eller den relative distribusjonen av ressurser i paret, slik som arbeidstid og inntekt. Forhold knyttet til menns egen klasse, arbeidstid og utdanning ser dermed ikke ut til å ha nevneverdig effekt på menns deltakelse i familiearbeidet. Dette er i seg selv interessant fordi det indikerer at kvinner har stor makt i utformingen av familielivet, og også stor påvirkningskraft i å generere de endringene man etterspør når det gjelder menns deltakelse i familien. Enkelte hevder også at kvinner ”eier” familiearbeidet (Døving 2001) og utøver makt over menn ved å ikke gi menn mulighet til å selv definere for eksempel hvilke standarder som skal gjelde for husarbeid og omsorg, og dermed hindrer menns bevegelser inn mot familien (Holter og Aarseth 1993).

Er menn mer barneorienterte enn likestillingsorienterte?

Påstanden om at menn i dag er barneorienterte fremfor familieorienterte hviler på argumentet om at familieorientering hos moderne menn ikke må forveksles med likestilling mellom kvinner og menn i familien (Bekkengen 2003). Jeg har formulert denne påstanden videre ved å stille spørsmålet ”er menn mer barneorienterte enn likestillingsorienterte?” Tanken er at det er ulike begrunnelser for hvorfor og i hvilken grad menn deltar i de ulike oppgavene. Bekkengen hevder at menns deltakelse i barneomsorgen i større grad er motivert av far-barn relasjonen, der det er forholdet til barnet som står i sentrum, ikke den kjønnsmessige relasjonen mellom menn og kvinner. Stor deltakelse i omsorgen for barn trenger derfor ikke å ha sammenheng med likestilling i familien på andre områder.

Analysene gir oss ikke mulighet til å gi et uttømmende svar på om menn er mer

barneorienterte enn likestillingsorienterte. Et mer nyansert bilde av denne antakelsen ville forutsatt tilgang til mer detaljerte opplysninger knyttet til tid brukt på omsorgsarbeid, og også mer detaljerte opplysninger om ulike omsorgsoppgaver. At vi ikke har opplysninger om tid til omsorg er en begrensning ved analysene. Allikevel gir funnene mulighet til å diskutere tendenser vi finner for fordeling av de ulike oppgavetyperne, og det gir oss også muligheten til å diskutere utfordringer i å tolke forskjeller i fordeling av de to oppgavetyperne med utgangspunkt i de klassiske arbeidsdelingsteoriene.

Flere forhold i analysene kan sies å peke i retning av at menn er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte. Det første er selvfølgelig at skåren for omsorgsarbeid ligger gjennomgående høyere enn skåren for husarbeid. Dette indikerer at menn bidrar mer likestilt i omsorgen enn i husarbeidet, og det henger sannsynligvis sammen med en relativt stor innsats fra menns side fremfor at den høye skåren kommer av svært lite tidsbruk fra kvinnens side. Det andre er at effekten av klasse, og alle de andre forhold vi har kontrollert for, ser ut til å være svakere for omsorgsarbeidet enn for husarbeidet. Samtidig er færre effekter statistisk signifikant. Dette betyr at det er mer variasjonen i fordelingen av husarbeidet enn omsorgsarbeidet. Dette er som sagt i tråd med andre studier på feltet, og det kan tolkes i retning av at menn prioriterer omsorgsarbeid fremfor husarbeid.

Et tredje forhold er at både menns absolutte arbeidstid og kvinners relative bidrag til familiens arbeidstid har større innvirkning på fordelingen av omsorgsarbeidet enn på husarbeidet. Når menns arbeidstid øker, synker skåren for fordelingen av både omsorgsarbeid og husarbeid, men den synker mest for husarbeid. I tillegg viser det seg at en økning i kvinners arbeidstid, har sterkere positiv effekt på fordelingen av omsorgsarbeidet enn husarbeidet. Dette er også en indikasjon på at hvis det er knapphet på tid, vil menn prioritere omsorg for barn, fremfor deltakelse i husarbeid.

Et siste forhold er at faktorer som gjerne er forbundet med positiv holdning til likestilling, slik som å tilhøre middelklassen, eller å ha høy utdanning, ikke har effekt på fordelingen av omsorgsarbeidet, mens det har effekt på fordelingen av husarbeidet. Dette indikerer at menns bidrag i omsorgsarbeidet i mindre grad henger sammen med positive holdninger til likestilling, som igjen kan tolkes i retning av at forestillingen om en ny nærværende farsrolle har bredt seg blant menn flest, og ikke er forbeholdt menn med høy status, en spesiell posisjon i arbeidslivet, eller menn med høy utdanning. Det at husarbeidet er forbundet med slike sosiale ulikheter mellom menn og mellom kvinner kan da tyde på at lik fordeling av husarbeidet i familien er mer avhengig av slike positive holdninger til likestilling enn omsorgsarbeidet.

Som jeg påpekte i diskusjonen om klasseforskjeller i menns familiearbeid, er

imidlertid denne slutningen avhengig av hvordan vi skal måle det å være en nærværende far, eller familieorientert. Skal vi se endringer over tid, eller måle tidsbruk i forhold til kvinner? I og med at jeg her konsentrerer meg om fordelingen av husarbeid sett i forhold til fordelingen av omsorgsarbeid, blir imidlertid ikke tidsbruk like avgjørende som i analysene der jeg så på variasjoner mellom menn og forskjeller mellom kvinner og menn. Generelt er det imidlertid av betydning for tolkningene at vi ikke kan avgjøre om fordelingen av omsorg er et resultat av variasjoner i menn eller kvinners tidsbruk.

Det som imidlertid er relativt sikkert er at omsorgsarbeidet fordeles likere enn husarbeidet, og at det antakelig er lite sannsynlig at dette skyldes reduksjon i kvinners tidsbruk, men heller at menn bruker relativt sett mer tid på omsorg enn på husarbeid.

Ettersom husarbeid og omsorg for barn kvalitativt kan antas å være svært ulike oppgaver, er det rimelig å forvente at det ligger ulike forhandlinger og overveielser bak fordeling av, og deltakelse i, disse oppgavene (Coltrane 1996). Det er også relativt godt dokumentert at menn bidrar mer, og er mer positivt innstilt, til omsorgsarbeidet sammenlignet med husarbeidet (Bekkengen 2003; Björnberg 1998; Brandth og Kvande 2003; Coltrane 1996; Kitterød 2000; Plantin 2001), og Haavind (2002) poengterer samtidig at det kan være forskjeller mellom menn og kvinner i hvordan de opplever husarbeidet. Mens menn i større grad sier de opplever det som et nødvendig onde, kan kvinner gi uttrykk for at husarbeidet oppleves som en utvidet omsorg og kjærlighet for familien (Haavind 2002). Dette kan gi støtte til argumentet om barneorientering fremfor likestillingsorientering.

Det indikerer også at det kan være problematisk å benytte de samme modellene eller teoriene når man skal forstå hva som ligger bak organiseringen av husarbeid og omsorgsarbeid. Dette er en vanlig kritikk av arbeidsdelingsforskningen: At man for det første, i mange tilfeller, ikke gjør eksplisitt rede for om man undersøker husarbeid, omsorgsarbeid eller begge deler. Og for det andre: At man ikke problematiserer ulikhetene mellom oppgavene i forhold til de teorier man bruker, for å forklare arbeidsdelingen (Kitterød 2003). For eksempel ville ressursteorien predikere at ressurser brukes til å forhandle seg *fra* oppgaver i hjemmet. Dette kan virke rimelig når det gjelder husarbeid, hvis man tar som utgangspunkt at husarbeid har lavere status enn omsorgsarbeid, og at det av begge parter oppleves som negativt og kjedelig. Når det gjelder omsorg kan vi derimot ikke anta i samme grad at ressurser brukes til å forhandle seg *fra* deltakelse. Hvis det er slik at menn og kvinner opplever omsorg for barn som følelsesmessig involverende, og som mer meningsfullt og givende enn husarbeidet, vil vi heller måtte se ressurser som mulighet til å forhandle seg *til* den beste oppgaven. Med menns generelt økte tilstedeværelse i

hjemmet er det da rimelig å tenke seg at forhandlingsstyrke i større grad knyttes til å forhandle seg *til den beste* og mest givende oppgaven, fremfor å forhandle seg *fra å delta*.

Et annet eksempel er at teorien om komparative fortrinn ville predikere at den som er mest produktiv i husarbeidet ville utføre husarbeidet, mens den som var mest effektiv i yrkesarbeidet, for eksempel i kraft av å tjene mest penger, vill bruke tiden sin på jobb. Også dette blir en problematisk antakelse når det gjelder omsorgsarbeid. Omsorg kan ikke måles i tidseffektivitet, på samme måte som husarbeid. Mens husarbeid i større grad handler om å få ting gjort, uavhengig av hvem som gjør det, er omsorg kvalitativt forskjellig, avhengig av hvem som utøver den. Vi kan altså ikke sidestille omsorgsarbeid og husarbeid som motsetninger til yrkesarbeid. Vi kunne imidlertid bruke teorien som forklaring på menns økte barneorientering, hvis vi tar utgangspunkt i forskjellene mellom oppgavene. Hvis kvinner er mest effektive i husarbeidet, ville det være rasjonelt at menn brukte tid på omsorg fremfor husarbeid. Når vi samtidig vet at kvinner har en tendens til å oppmuntre til menns omsorg for barna, kan dette virke rimelig.

Vi finner altså tendenser i analysene til at menn er mer barneorienterte enn likestillingsorienterte, og det ser i størst grad ut til å henge sammen med at likestillingsideologi har betydning for husarbeidet, men ikke like mye for omsorgsarbeidet. Slik sett kan analysene altså støtte opp om både Bekkengens argument, samt mye av den kvalitative litteraturen som hevder at en forestilling om en "nærværende far" har etablert seg blant menn flest.

Vi kan kanskje se dette som et resultat av all oppmerksomheten som har vært knyttet til menns funksjon som omsorgspersoner, og som Bekkengen påpekte, en økt barnesentrering i samfunnet generelt. Barneomsorg har de siste årene blitt gjenstand for intellektualisering i større grad enn før, man har større kunnskap om barns utvikling og hvilke forhold som er viktige i barns liv for at de skal utvikle seg optimalt, og derigjennom mer fokus på hva som er til "barns beste" (Andenæs 2006). Fedre har i den sammenheng fått mye oppmerksomhet. Ser vi dette i forhold til hegemonisk maskulinitet er det også sannsynlig at forestillingen om "en nærværende far" ser ut til å være en dominerende maskulinitetsform, i større grad enn en likestilt partner. Fedrerollen har nytt godt av en statusheving i samfunnet generelt som likestillingen ikke omfattes av på samme måte. Det kan på mange måter virke som at diskursen om barns beste har fått ideologisk forrang for likestillingsdiskursen og at den i større grad får stå uimotsagt. Denne diskursen preger formingen av "den nye mannen" og kan bidrar til at en barneorientert maskulinitet blir legitim, uten at den trenger å forplikte til likestilling.

Mye kan altså tyde på at menns deltakelse i omsorgsarbeidet har blitt løsrevet fra

likestillingsdebatten, mens resten av husholdsarbeidet fortsatt i stor grad knyttes til likestilling mellom kjønnene. Det er imidlertid en interessant betraktning at mens omsorgsarbeidet ser ut til å stadig bli mer likestilt fordi menn øker sitt bidrag, blir husarbeidet stadig mer likestilt fordi kvinnen reduserer sitt.

9. Avslutning

Konklusjon - implikasjoner av funnene

Som nevnt innledningsvis har det lenge vært et politisk mål å tilrettelegge for menns deltakelse i familien. Fordi man både ønsker og forventer at menn vil møte kvinners deltakelse i yrkeslivet med en likestilt engasjement i familielivet, har det vært mye fokus på å finne ordninger som kan tilrettelegge for å øke menns bidrag i arbeidet som utføres i familien. Menns deltakelse i familien oppfattes av mange som en forutsetning for likestilling mellom kvinner og menn i arbeidslivet, og det er en forventning om at arbeidslivet vil bli bedre tilrettelagt for kombinerende av familie- og yrkesliv, hvis menn og kvinner har et mer likeverdig ansvar for familiens velferd.

I forskningsmiljøene har det derfor vært mye interesse knyttet til økt kunnskap om faktorer som bidrar til å generere økt likestilling i familien. Jeg har ønsket å bidra til dette, gjennom å kartlegge variasjoner i hvordan menn tilrettelegger deltakelse i familien, og å forsøke å se noen sammenhenger mellom ideologier og praksis, familieliv og arbeidsliv, og samtidig forstå bedre sosial ulikhet mellom menn i organiseringen av familiearbeidet.

Analysene i denne oppgaven viser at det er beskjeden variasjon i hvordan menn deltar i, og fordeler, familiearbeidet, og vi konkluderte ovenfor med at det ser ut til å være relativt stor avstand mellom menns idealer knyttet til likestilling, og menns praktisering av den.

Det som i størst grad ser ut til å generere endringer i menns familiepraksiser, er når kvinnene trer ut av sine tradisjonelle roller som ”portvakter”, som Scott Coltrane (1996:165) uttrykker det, og på den måten tvinger frem endringer i tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Analysene tyder på at det viktigste for å oppnå større deltakelse fra menn i familiearbeidet, er knyttet til kvinners yrkesdeltakelse. Det er når kvinner likestiller sin deltakelse i yrkeslivet med menn, at vi ser flest tendenser til at menns likestiller sin deltakelse i familien med kvinner. Altså skal man kanskje ikke overvurdere familiepolitiske og likestillingspolitiske strategier for å få menn mer til å delta mer i familien, men heller fokusere på hvordan arbeidslivets organisering stadig reproducerer tradisjonelle familiemønstre. Kanskje nøkkelen til menns deltakelse i familien ligger i nettopp kvinners bedre muligheter i arbeidslivet, fremfor menns egne valg knyttet til

permisjoner og fedrekvoter?

Vi skal imidlertid huske på at analysemodellene i denne oppgaven viste seg å forklare svært lite av den totale variasjonen i menns familiearbeid, selv om mange forhold vi forventet at skulle ha betydning for menns familiearbeid, var inkludert i analysene. Dette tyder på at det er komplekse mekanismer som avgjør hvordan menn og kvinner arrangerer og praktiserer sine dagligliv.

Videre forskning

Som jeg nevnte innledningsvis, har mye av forskningen om menn og familie vært orientert mot menn som fedre og omsorgspersoner, og feltet domineres av kvalitative studier basert på små utvalg. Disse studiene har gitt oss innsikt i de prosesser og forhandlinger som ligger til grunn for menns familiepraksiser, og har i større grad enn de kvantitative studiene tatt utgangspunkt i menn, og menns egne forståelser og forestillinger knyttet til familieog faderskap. Vi vet imidlertid ennå lite om hvilke forestillinger og idealer menn knytter til husarbeidet. Dette gjør det dermed vanskelig å forklare på en god måte, hvorfor fordelingen av husarbeidet ennå ikke omfattes av en likestilt praksis, i samme grad som omsorgsarbeidet. Flere kvalitative studier som utforsker menns forhold til husarbeid, vil dermed være et viktig bidrag på feltet fremover. I tillegg vil det være viktig å rette fokuset mot menn i et bredere spekter av sosiale lag og grupper, slik at sosial ulikhet kan komme bedre til uttrykk også i de kvalitative studiene.

Når det gjelder den kvantitative forskningstradisjonen, er situasjonen for en stor del at forskningen at den har vært konsentrert om fordeling av husarbeid og menns deltakelse i dette, fremfor fordeling av og deltakelse i omsorgsarbeidet. Teoriene som er utviklet for å forstå arbeidsdelingen i familien, er også utviklet med utgangspunkt i å forklare fordeling av husarbeid, og ikke omsorgsarbeid. Viktige bidrag i den kvantitative forskningen ville dermed være å utvikle mer nyanserte data knyttet til menns omsorgsarbeid, hvor det i større grad enn i dag tas høyde for at menns omsorg for barn kanskje har et annet uttrykk, eller kommer til syne på andre måte, og tidspunkt, enn kvinners. Det har for eksempel vært mye fokus på menns uttak av fedrekvote (kun seks uker i et barns liv) og permisjoner, og menns bruk av kontantstøtte, men mindre interesse knyttet til variasjoner i menns omsorgspraksiser når barna er eldre.

Fremover vil det også stadig bli viktigere med kunnskap om hvordan arbeidsliv og

familieliv påvirker hverandre, og hvordan variasjoner i arbeidsforhold, og familietyper påvirker menn og kvinners hverdag og deres organisering av familiearbeidet.

Kildeliste

- Aarseth, Helene. 2005. "Bokanmeldelse av Berit Brandth og Elin Kvandes "Fleksible fedre"." *Tidsskrift for kjønnsforskning*. Vol. 2005:2, s. 123-125.
- . 2008. *Hjemskapingens moderne magi*. Doktoravhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Univeristetet i Oslo.
- Abrahamsen, Bente. 2002. "Heltid eller deltid : kvinners arbeidstid i kvinnedominerte og mannsdominerte yrker." *Rapport / Institutt for samfunnsforskning ; 2002:6*. Vol. 2002:6.
- Acker, Joan. 1973. "Women and Social Stratification: A Case of Intellectual Sexism." *American Journal of Sociology*. Vol. 78.
- Andenæs, Agnes. 2006. "'Barns beste" og utviklingspsykologi i velferdsstaten: Nøytrale formuleringer med kjønnede betydninger." *Tidsskrift for kjønnsforskning*. Vol. 2006 4, s. 36-50.
- Arntzen, Annett. 2002. "Mål for sosial ulikhet – Teoretiske og empiriske vurderinger." *Norsk Epidemiologi*. Vol. 12:1, s. 11-17.
- Aslaksen, I og C Koren. 1995. "Det ubetalte husmorarbeidet - omfang og fordeling." *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 36: 1, s. 3-30.
- Åström, L. 1990. *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Stockholm: Carlsons.
- Baxter, Janeen. 1993. *Work at home: the domestic division of labour*. Queensland, Australia: Univerity of Queensland Press.
- . 2000. "The Joys and Justice of Housework." *Sociology*. Vol. 34: 4, s. 609-631.
- Beck, Ulrich. 1992. *Risk society : towards a new modernity*. London: Sage.
- Becker, Gary S. 1981. *A treatise on the family*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bekkengen, Lisbeth. 2002. *Man får välja : om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.
- . 2003. "Föredralediga män och barnorienterad maskulinitet." s. 181-202 I *Manlighetens många ansikten*, red. J. Kuosmanen og T. Johansson. Malmö: Liber.
- Berk, R.A og S.F Berk. 1979. *Labour and leisure at home: The content and organisation of the household day*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Birkelund, Gunn Elisabeth. 1987. "Sosial klasse og arbeidsdelingen i hjemmet." *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 28, s. 143-164.
- . 1993. "Klasse, kjønn og sosial identitet." *Sosiologisk tidsskrift*. Vol. 3, s. 171-191.
- Birkelund, Gunn Elisabeth og Leo A. Goodman. 1997. "'Birds of a Feather Flock Together" – The Association between Husband's and Wife's Occupations in Norwegian Two-Earner Families." I *Society, University, and World Community. Essays for Ørjar Øyen*, red. Grønmo og Henriksen. Oslo: Scandinavian University Press.
- Björnberg, Ulla. 1998. "Family orientation among men: A process of change in Sweden." s. 200-207 I *Women, work and the family in Europe*, red. E. P. Drew, R. Emerek og E. Mahon. London: Routledge.
- Blood, Robert O. og Donald M. Wolfe. 1960. *Husbands & wives: the dynamics of married living*. Glencoe, Ill.: Free Press of Glencoe.
- Bly, Robert. 1990. *Iron John : a book about men*. Shaftesbury: Element.

- Bond, Sue og Jill Sales. 2001. "Household Work in the UK: An Analysis of the British Household Panel Survey 1994." *Work, Employment & Society* Vol. 15: 2, s. 233-250.
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen*. Oslo: Pax.
- Bø, Ingerid. 2004. "Arbeidsliv og familieliv: tvetydig tale på arbeidsplassen." s. 25-32 I *Feministisk teori, kvinne- og kjønnsforskning i Rogaland*, red. L. Selsing.
- Brandth, B og E Kvande. 2003. *"Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, velferdsstat"* Oslo: Universitetsforlaget
- Brines, J. 1993. "The exchange value of housework." *Rationality and Society*. Vol. 5, s. 302-340.
- Brines, Julie. 1994. "Economic Dependency, Gender, and the Division of Labour at Home." *American Journal of Sociology*. Vol. 100: 3 s. 652-688.
- Bungum, Brita, Elin Kvande og Berit Brandth. 2001. *Ulik praksis - ulike konsekvenser : en evaluering av kontantstøttens konsekvenser for likestilling i arbeidsliv og familieliv*. Trondheim: SINTEF, Teknologiledelse, IFIM.
- Choen, P.N. 1998. "Replacing housework in the service economy: Gender, class, and race-ethnicity in service spending." *Gender and Society*. Vol. 12, s. 219-231.
- Collinson, David L. og Jeff Hearn. 2005. "Men and Masculinities in Work, Organisations and Managment." I *Handbook of Studies on Men and Masculinities*, red. M. S. Kimmel, J. Hearn og R. W. Connell. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Coltrane, Scott. 1996. *Family man : fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- . 1998. *Gender and families*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.
- . 2000. "Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work." *Journal of Marriage and Family*. Vol. 62: 4 (nov 2000) s. 1208-1233.
- Connell, R. W. 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Coverman, Shelley. 1985. "Explaining Husbands' Participation in Domestic Labour." *The Sociological quarterly*. Vol. 26:1, s. 81-97.
- Crompton, Rosmary. 1998. *Class and Stratification*. Cambridge: Polity Press.
- . 2006. "Class and Family." *The Sociological Review*. Vol. 54:4 s. 658-677.
- DeMaris, Alfred og Monica A. Longmore. 1996. "Ideology, Power and Equity: Testing Competing Explanations." *Social Forces*. Vol. 74:3, s. 1043-1071.
- Døving, Runar. 2001. "Vaffelhjertenes makt." s. 151-191 I *Varene tar makten. Bok nr. 8 i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*, red. S. Meyer og E. D. Holm. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ellingsæter, Anne Lise. 1991. "Hvorfor jobber pappa overtid? Om årsaker til og konsekvenser av fedres lange arbeidstid." s. 143-165 I *Nye kvinner, nye menn*, red. R. Haukaa. Oslo Ad Notam.
- . 1995a. "Gender, work and social change : beyond dualistic thinking." *Rapport Institutt for samfunnsforskning* Vol. 1995:14.
- . 1995b. "Ulikhet i det postindustrielle samfunnet: Klasse, kjønn og generasjoner." *sosiologisk tidsskrift*. 3.
- Elstad, Jon Ivar. 1992. "Et klassebegrep for 90-årene." *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 33, s. 3-26.
- Engan, Elin Tveten og Elin Kvande. 2005. "Kontantstøtten og arbeidslivets fedre." s. 124-137 I *Valgfrihetens tid – omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*, red. B. Brandth, B. Bungum og E. Kvande. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Erikson, Robert. 1984. "Social Class of Men, Women and Families." *Sociology*. Vol. 18:4, s. 500-514.
- Erikson, Robert og John Goldthorpe. 1992a. "Individual or Family? Assignment Results from Two Approaches to Class " *Acta Sociologica* Vol. 35, s. 95-105.
- Erikson, Robert og John H. Goldthorpe. 1992b. *The constant flux : a study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Evertsson, Marie og Magnus Nermo. 2004. "Dependence Within Families and the Division of Labour: Comparing Sweden and the United States." *Journal of Marriage and Family*. Vol. 66:December, s. 1272-1286.
- Farkas, G. 1976. "Education, wage rates, and the division of labour between husband and wife." *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 39, s. 473-483.
- Geerken, M og W. R. Grove. 1983. *At Home and at Work - The Family's Allocation of Labour*. Beverly Hills: Sage.
- Gerstel, Naomi og Sally K. Gallagher. 2001. "Men's Caregiving. Gender and the Contingent Character of Care." *Gender & Society*. Vol. 15: 2, s. 197-217.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Gooderham, Paul N., Kristen Ringdal og Tore Lindbekk. 1994. *Erikson og Goldthorpes klasseinndeling: norsk versjon*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim.
- Haas, Linda. 1993. "Nurturing Fathers and Working Mothers: Changing Gender Roles in Sweden." I *Men, Work and Family*, red. J. C. Hood: Sage Publications
- Haavind, Hanne. 2002. "Kreve likhet eller anerkjenne forskjeller? Kvinners strategiske posisjoneringer i dagliglivet." I *Subjekt, politik och könskonstruktion: Det jämställda Norden som framtidsverkstad. Rapport från en nordisk forskningskonferens. NIKK småskrifter nr. 8*, vol. 2007, red. G. Karstensen. Oslo: Nordisk institutt for kvinne og kjønnsforskning, hentet 20.02.2007 fra <http://www.nikk.uio.no/publikasjoner/andre/smaaskrifter/ssnr8.pdf>.
- . 2006. "Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap." *Tidsskrift for Norsk psykologiforening*. Vol. 43, s. 683-693.
- Hansen, Marianne Nordli. 1995. "Sex Segregation and the Welfare State." *Rapport/ Institutt for samfunnsforskning*. Vol. 1995:2.
- Hansen, Marianne Nordli og Fredrik Engelstad. 2005. "Samfunnsklasser og klasseteorier." I *Det norske samfunn*, red. I. Frønes og L. Kjølørød. Oslo: Gyldendal.
- Harrison, E og D. I Rose. 2006. "ESeC User Guide." Colchester, UK: Institute for Social and Economic Research University of Essex, hentet fra <http://www.iser.essex.ac.uk/esec/guide/> sept 2007.
- Hearn, Jeff. 1996. "Is Masculinity Dead." I *Understanding Masculinities. Social Relations and Cultural Arenas*, red. M. Mac an Ghail: Open University Press.
- Hochschild, Arlie Russell. 1990. *The second shift : working parents and the revolution at home*. London: Piatkus.
- Holt, Helle. 1994. *Forældre på arbejdspladsen – en analyse af tilpasningsmulighederne mellem arbejdsliv og familieliv i kvinde- og mandefag*. PhD. Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Holter, Harriet, Hildur Ve Henriksen, Arild Gjertsen og Haldis Hjort. 1975. *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax.
- Holter, Ø. G og H Aarseth. 1993. *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Holter, Øystein Gullvåg. 1999. *Mannsforskning i Norge : en forskningsoversikt*. Oslo: Norges Forskningsråd, Området for kultur og samfunn.

- Kamo, Yoshinori. 1988. "Determinants of Household Division of Labour: Resources, Power and Ideology." *Journal of Family Issues*. Vol. 9, s. 177-200.
- . 1991. "A Nonlinear Effect of the Number of Children on the Division of Household Labor." *Sociological Perspectives*. Vol. 34: 2, s. 205-218.
- Kimmel, Michael S. 1995. "Menns rettigheter, menns myter og menns lyter. Maskulinitetsbestrebelsler i dagens Nord Amerika." *Kvinneforskning*. Vol. 1995:1, s. 32-44.
- . 2006. *Manhood in America : a cultural history*. New York: Oxford University Press.
- Kitterød, Ragni Hege. 2000. "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: størst likedeling blant de høyt utdannede." *Samfunnsspeilet, Statistisk sentralbyrå*. Vol. 5.
- . 2002. "Utdanning og ulikhet? En diskusjon av utdanningsnivåets betydning for deling av husarbeid blant småbarnsforeldre." *Sosiologisk tidsskrift*. Vol. 10, s. 179-208.
- . 2003. *Min tid, din tid - vårt ansvar? : endring og variasjon i familiearbeidet : empiriske analyser og drøfting av begreper og målemetoder*. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Koldre, Erik. 2006. *Håndverkermenn og mannlighet : en diskusjon rundt håndverkermenns forvaltning av maskulinitet sett i lys av diskursive normeringer og kontekstuelle ramme faktorer*. Masteroppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Kuosmanen, Jari og Thomas Johansson. 2003. *Manlighetens många ansikten : fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber.
- Leira, Arnlaug og Anne Lise Ellingsæter. 2004. *Velferdsstaten og familien : utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Leiulfsrud, Håkon. 1991. *Det familjära klasssamhället – en teoretisk och empirisk studie av blandklassfamiljer*. Doktoravhandling. Lund Universitet.
- . 2004. "Familie og sosial ulikhet i velferdssamfunnet." s. 261-289 I *Velferdsstaten og familien*, red. A. L. Ellingsæter og A. Leira. Oslo: Gyldendal.
- Lennon, Mary C. og Sarah Rosenfield. 1994. "Relative Fairness and the Division of Housework: The Importance of Options." *American Journal of Sociology*. Vol. 100, s. 506-531.
- Lindgren, Gerd. 1996. "Broderskapets logik." *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Vol. 17:1, s. 4-14.
- Lorentzen, Jørgen. 2005. "Mannsforskningens historie." *Arr: Idéhistorisk tidsskrift*. 3/2005.
- . 2006. "Forskning på menn og maskuliniteter." s. 121-135 I *Kjønnsforskning : en grunnbok*, red. H. Bondevik, W. Mühleisen og J. Lorentzen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Løkke, Per Are. 2000. *Farsrevolusjonen : fedre og maskulinitet i en ny tid*. Oslo: Pax.
- Lupton, Deborah og Lesley Barclay. 1997. *Constructing fatherhood : discourses and experiences*. London: Sage.
- Marini, Margaret Mooney og Beth Anne Shelton. 1993. "Measuring Household Work: Recent Experience in the United States." *Social Science Research* Vol. 22, s. 361-382.
- Morgan, David H. J. 1992. *Discovering men*. London, New York: Routledge.
- . 1996. *Family connections : an introduction to family studies*. Cambridge: Polity Press.
- . 2005. "Class and Masculinity." s. 165-177 I *Handbook on Studies on Men and Masculinities*, red. J. Hearn, M. S. Kimmel og R. W. Connell. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Oakley, A. 1975. *The sociology of housework*. New York: Pantheon Books.
- Pahl, R.E. 1984. *Divisions of Labour*. Oxford: Basil Blackwell.

- Pettersen, Silje Vatne. 2003. "Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 2002." 2003/9. Statistisk sentralbyrå.
- . 2004. "Mer likedelt med ulik arbeidstidsordning?" *Samfunnsspeilet*, SSB. nr. 6.
- Pettersen, Silje Vatne og Hege Ragni Kitterød. 2006. "Making up for mothers' employed working hours? Housework and childcare among Norwegian fathers." *Work, employment and society*. Vol. 20 3, s. 473-492.
- Plantin, Lars. 2001. *Män, Familjeliv och föräldraskap*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- . 2003a. "Det "Nya faderskapet" – ett faderskap för alla? Om kön, klass och faderskap." s. 164-180 I *Manlighetens många ansikten*, red. J. Kuosmanen og T. Johansson. Malmö: Liber.
- . 2003b. "Mäns föräldraskap." s. 148-163 I *Manlighetens många ansikten*, red. J. Kuosmanen og T. Johansson. Malmö: Liber.
- Pleck, Joseph H. 1981. *The myth of masculinity*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Presser, Harriet B. 1994. "Employment Schedules among Dual-Earner Spouses and The Division of Household Labour by Gender." *American Sociological Review*. Vol. 59: June, s. 348-364.
- Ringdal, Kristen. 2001. *Enhet og mangfold*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Rose, D. I. 2006. "The ESeC Class Schema Summarized." hentet fra <http://www.iser.essex.ac.uk/esec/validation/>, april 2008.
- Sennett, Richard. 2002. *Det fleksible menneske – personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagboklaget.
- Shelton, B.A og D John. 1993a. "Does marital status make a difference? Housework among married and cohabiting men and women." *Journal of Family Issues*. Vol. 14, s. 401-420.
- Shelton, Beth Anne og Daphne John. 1993b. "Ethnicity, race and difference: A comparison of White, Black and Hispanic men's household labour time." s. 131-150 I *Men, Work and Family*, red. J. C. Hood. Newbury Park, CA: Sage.
- . 1996. "The Division of Household Labour." *Annual Review Sociology*. 22, s. 299-322.
- Skeggs, Beverley. 1997. *Formations of class and gender : becoming respectable*. London: Sage.
- Skog, Ole Jørgen. 2004. *Å forklare sosiale fenomener - en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal.
- Slottemo, Hilde Gunn. 2000. *Menn som forskningsfelt : begreper og perspektiver i historisk og samfunnsvitenskapelig forskning om menn og maskulinitet*. Dragvoll: Senter for kvinne- og kjønnsforskning, NTNU.
- Smith, Dorothy. 1989. "Feminism and Sociological Theory." s. 34-64 I *Sociological theory*, red. R. A. Wallace: Sage.
- SSB. 2002. "Til alle døgnets tider - Tidsbruk 1971-2000." Oslo/Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.
- . 2007. Hentet fra: <http://www.ssb.no/likestilling/>. 31.10.2007
- Sullivan, Oriol. 2004. "Changing Gender Practices within the Household – A Theoretical Perspective." *Gender & Society*. Vol. 18:2, s. 207-222.
- Thaulow, I og H Holt. 1995. "Familievennlige arbeidsplasser." 42. Sosialforskningsinstituttet.
- Thompson, Linda og Alexis J. Walker. 1989. "Gender in families: Woman and Men in Marriage, Work and Parenthood." *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 51:4, s. 845-871.

- Thuen, F 2000. "Motsetninger mellom arbeid og hjem. Den nye store arbeidsbelastningen." s. 243–259 I *Det gode arbeidsmiljø. Krav og utfordringer*, red. E. S og A. Skogstad. Bergen, : Fagbokforlaget.
- Wærness, Kari. 1978. "Kvinnekultur og husmorrolle." I *Hvis husmoren ikke fantes*, red. R. Grennes. Oslo: Pax.
- West, Candace og Don H. Zimmerman. 1987. "Doing Gender." *Gender & Society. Vol. 1: 2*, s. 125-151.
- Whitehead, Stephen M. 2002. *Men and masculinities : key themes and new directions*. Cambridge: Polity Press.
- Wright, Erik Olin, Karin Shire, Shu-Ling Hwang, Dolan Maureen og Janeen Baxter. 1992. "The Non-Effects of Class on the Gender Division of Labour in the Home: A Comparative Study of Sweden and the United States." *Gender and Society. Vol. 6:2*, s. 252-282.

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord 39.856

(Pga overgang fra Cand. polit har oppgaven dispensasjon til å inneholde inntil 52.000 ord)

Appendiks I

Syntaks for koding av tresiffrade ISCO88. Utgangspunkt for bearbeidelse av tresiffrade STYRK koder tilgjengelig i Barnetilsynsundersøkelsen 2002: Utarbeidet av Harrison, E. and Rose, D. I. ved Institute for Social & Economic Research, Universitetet i Essex.

ESeC Simplified classes

recode isco8803

(010, 100,110,111,114, 120,121,123, 200, 210, 211, 212, 213, 214, 220, 221, 222, 231, 235, 240, 241, 242=1)

(122, 223, 230, 232, 233, 234, 243, 244, 245, 246, 247, 310, 311,312, 314, 320, 321, 322, 323, 334, 342, 344, 345, 348, 521=2)

(011,300, 330, 331, 332, 333, 340, 341, 343, 346, 347, 400, 410, 411, 412, 419, 420=3)

(130, 131, 911=4)

(600, 610, 611, 612, 613, 621=5)

(313, 315, 730,731=6)

(413, 421, 422, 500, 510, 511, 513, 514, 516, 520, 522=7)

(614, 615, 700, 710, 711, 712, 713, 714, 720, 721, 722, 723, 724, 732, 733, 734, 740, 741, 742, 743, 744, 825, 831, 834=8)

(414, 512, 800, 810, 811, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 820, 821, 822, 823, 824, 826, 827, 828, 829, 830, 832, 833,

900, 910, 912, 913, 914, 915, 916, 920, 921, 930, 931, 932, 933=9)

(66666=66666) (77777=77777) (88888=88888) (99999=99999)

into euroesec.

end if.

execute.

var labs euroesec 'European ESeC'.

val labs euroesec

1 'Large employers, higher mgrs/professionals'

2 'Lower mgrs/professionals, higher supervisory/technicians'

3 'Intermediate occupations'

4 'Small employers and self-employed (non-agriculture)'

5 'Small employers and self-employed (agriculture)'

6 'Lower supervisors and technicians'

7 'Lower sales and service '

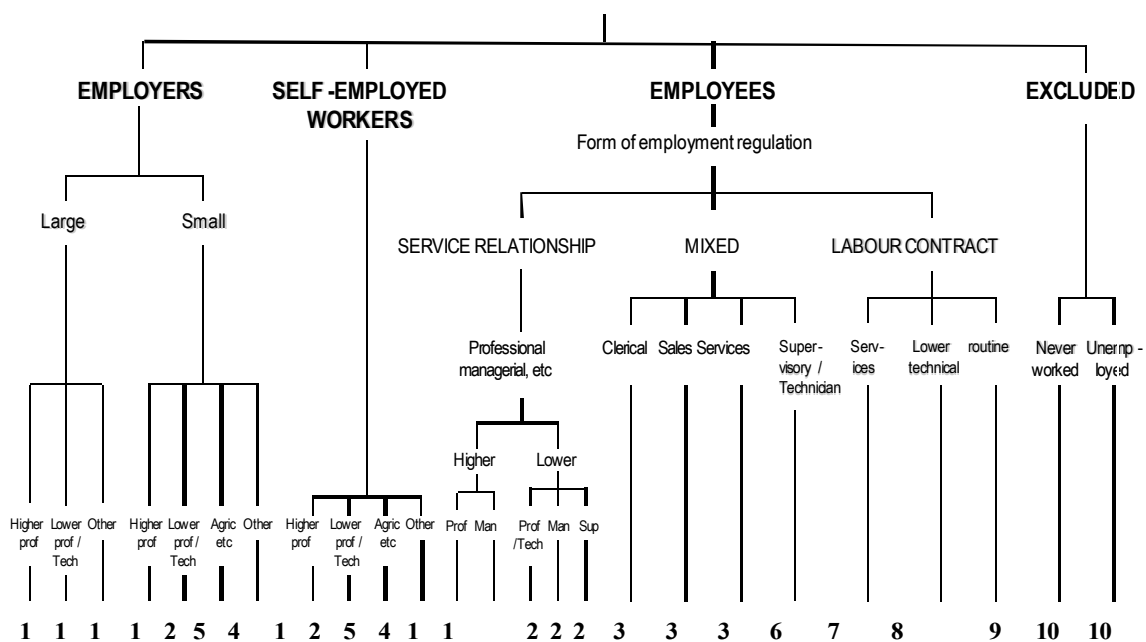
8 'Lower technical'

9 'Routine'

Appendiks 2

The conceptual derivation of ESeC

Basic SEC Positions

Appendiks 3

Appendiks 3 Resultater av regresjonsanalyse av fordeling av omsorgsarbeid og husarbeid. Estimerte koeffisienter. N=1700

	OMSORGSARBEID						HUSARBEID					
	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Konstant	1,508***	0,03	1,755***	0,05	1,672***	0,07	1,147***	0,03	1,511***	0,06	1,487***	0,08
Mannens klasse ref. arbeiderklasse												
Middelklasse	0,033	0,03	0,014	0,03	0,018	0,03	0,148***	0,03	0,079*	0,04	0,055	0,04
Blandingsklasse	0,001	0,05	-0,024	0,04	-0,009	0,04	0,123*	0,04	0,075	0,04	0,048	0,04
Selvstendige	-0,095	0,06	-0,038	0,06	-0,019	0,06	-0,123	0,07	-0,035	0,07	-0,062	
Yngste barns alder Ref. 0-2 år												
3+år	0,137***	0,03	0,149***	0,03	0,066*	0,03	0,042	0,03	0,054	0,03	0,027	0,03
Antall barn under 6 år ref. ett barn												
To barn	0,014	0,03	0,011	0,03	0,030	0,03	0,013	0,03	0,003	0,03	0,025	0,03
Tre eller flere barn	0,006	0,07	-0,008	0,06	0,080	0,06	-0,052	0,07	-0,079	0,07	-0,042	0,07
Arbeidstid pr. uke kont. 0-100 timer			-0,005***	0,00	-0,006***	0,00			-0,007***	0,00	-0,007***	0,00
Arbeidstidsordning ref. dagtid												
Utenom vanlig dagtid			0,032	0,04	0,018	0,04			0,061	0,04	0,057	0,04
Annen ordning			0,051	0,06	0,010	0,06			0,149*	0,07	0,119	0,07
Mannens utd.nivå Ref. grunnskole/videreg.												
1-4 års høyere utd.			0,043	0,03	0,044	0,03			0,072*	0,04	0,029	0,04
Mer enn 4 års h. utd.			0,040	0,05	0,043	0,05			0,218***	0,05	0,117*	0,05
Partners klasse Ref. Arbeiderklasse												
Middelklasse					-0,003	0,04					0,100*	0,04
Blandingsklasse					-0,062	0,04					0,066	0,04
Selvstendige					0,064						0,054	0,09
Partners utdanningsnivå ref. Ungd./videreg skole												
1-4 års høyere utd.					-0,005	0,03					0,025	0,04
Mer enn 4 års h. utd.					-0,010	0,06					0,186***	0,06
Partners andel av husholdn. arb.tid Ref: Under 25 prosent												
25-50 prosent					0,266***	0,03					0,093**	0,03
50-75 prosent					0,448***	0,05					0,304***	0,06
Over 75 prosent					0,136	0,08					-0,020	0,09
Partners andel av husholdn. inntekt Ref. Under 25 prosent												
25-50 prosent					-0,030	0,04					-0,102*	0,04
Over 50 prosent					-0,129**	0,04					-0,155***	0,05
Antall observasjoner	1527						1398					
Justert R2	0,02		0,04		0,12		0,02		0,08		0,13	

* Signifikant på 0,05 nivå, ** signifikant på 0,01 nivå, *** Signifikant på 0,001 nivå.

